

Habsburská monarchia v roku 1711 – 1792.

OKRÚHLÝ STÔL

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok Nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

Under the patronage of
Slovak Commission
for UNESCO
Pod záštitou
Slovenskej komisie
pre UNESCO
Organizácia
Spojených národov pre
výchovu a vzdelávanie,
vedu a kultúru

Pod záštitou:

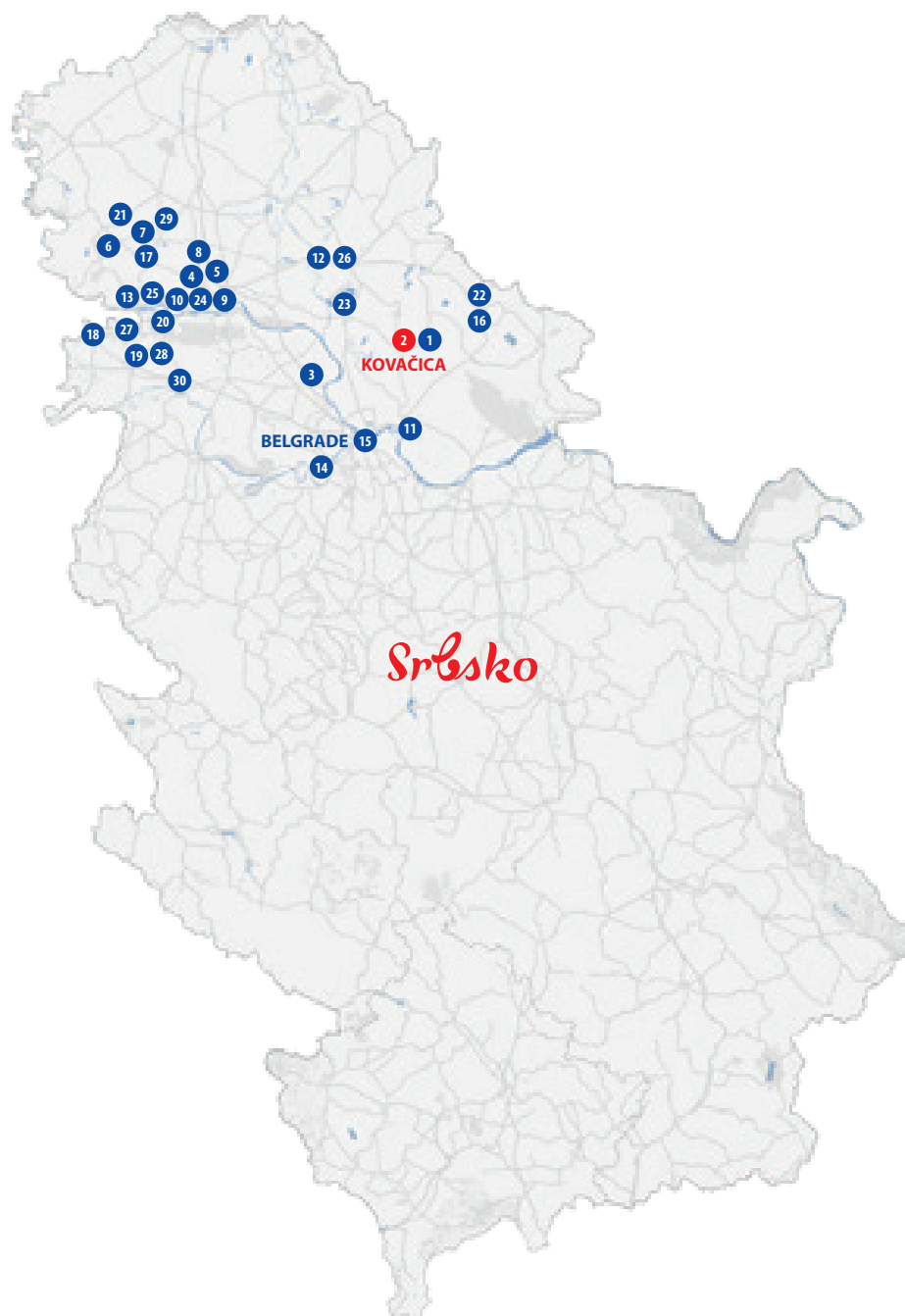
Starosta obce Pôtor
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

01. Vladimír Boboš (1906 – 1978)	(1) Veľký Lom	33. Ján Žolnaj (1953)	(20) Žilina
02. Ján Sokol (1909 – 1982)	(2) Brusník	34. Anna Pavlov (Heklová) (1954)	(21) Nedelište
03. Michal Bíreš (1912 – 1981)	(3) Ozdín	35. Mária Vargová (1954)	(18) Pôtor
04. Martin Paluška (1913 – 1984)	(4) Slovenská Ľupča	36. Martin Markov (1954 – 2013)	(22) Senné
05. Pavel Hrk (1922 – 1996)	(5) Ábelová	37. Anna Kotvášová (Povolnová) (1955)	(12) Radvaň
06. Martin Jonáš (1924 – 1996)	(6) Prietrž	38. Zuzana Veresky (Povolnová) (1955)	(12) Radvaň
07. Ján Veňarský (1928 – 1985)	(7) Veňarec	39. Zuzana Holúbeková (1955)	(23) Vrbové
08. Ján Kňazovic (1925 – 1985)	(8) Mošovce	40. Mária Hlavatý Pavelka (1955 – 2017)	(10) Myjava
09. Zuzana Chalupová (Koreňová) (1925 – 2001)	(9) Turie Pole	41. Jozef Haviar (1956)	(24) Malé Straciny
10. Ján Strakúšek (1926 – 2014)	(10) Myjava	42. Ján Glózik (1957)	(25) Dobrá Niva
11. Katarína Kožíková (1926 – 2007)	(5) Ábelová	43. Pavel Ľavroš (1958)	(26) Banská Štiavnica
12. Ondrej Lenhart (1928 – 2014)	(2) Brusník	44. Štefan Varga (1959)	(2) Brusník
13. Ondrej Veňarský (1930)	(7) Veňarec	45. Martin Pap (1960 – 2021)	(27) Krupina
14. Ján Garaj (1930 – 2003)	(5) Ábelová	46. Pavel Cicka (1961)	(28) Dolné Strháre
15. Katarína Ďurišová (Zámečníková) (1931 – 2011)	(11) Moravské Lieskové	47. Janko Širka (1961)	(29) Závada
16. Michal Povolný (1935 – 2021)	(12) Radvaň	48. Juraj Lavroš (1963)	(26) Banská Štiavnica
17. Alžbeta Čížiková (1936 – 2021)	(13) Tomášovce	49. Nada Koreň (Dudášová) (1964)	(30) Dobroč
18. Eva Svetlíková (1936 – 2001)	(14) Vieska	50. Ján Chlpka (1965)	(31) Zvolen
19. Ján Bačúr (1937)	(15) Dolná Strehová	51. Zuzana Jarmocki (Ďurišová) (1966)	(18) Pôtor
20. Katarína Karlečíková (1937)	(10) Myjava	52. Pavel Glózik (1968)	(25) Dobrá Niva
21. Ondrej Pilch (1938 – 1992)	(16) Banská Bystrica	53. Anna Šterbová (Chalupová) (1968)	(9) Turie Pole
22. Eva Husáriková (Čížiková) (1942)	(13) Tomášovce	54. Vesna Chrtánová (Barnáková) (1968 – 2019)	(32) Gregorová Vieska
23. Ján Husárik (1942 – 2017)	(1) Veľký Lom	55. Vierošlava Svetlík (Tomanová) (1973)	(14) Vieska
24. Pavel Povolný Juhás (1946)	(12) Radvaň	56. Marija Hlavati (1975)	(10) Myjava
25. Anna Majorská (1947)	(17) Hrochoť	57. Anna Lukáčová (Petraková) (1976)	(33) Vrbovce
26. Michal Gerža (1948 – 2013)	(11) Moravské Lieskové	58. Nataša Kňazovic Mijailovc (1977)	(8) Mošovce
27. Ján Hriešik (1949)	(18) Pôtor	59. Marina Petrik (Breznik) (1981)	(36) Príbelce
28. Ana Kňazovic (1950)	(8) Mošovce	60. Vladimír Galas (1984)	(6) Prietrž
29. Anamarija Janiš Jankovič (1950)	(5) Ábelová	61. Eva Hrková (1985)	(5) Ábelová
30. Pavel Hajko (1952)	(19) Horný Tisovník	62. Magdaléna Toman (1990)	(14) Vieska
31. Anna Lenhartová (1952)	(2) Brusník	63. Miroslav Hraško (1990)	(34) Kalinovo
32. Alžbeta Sokolová (1953 – 2011)	(2) Brusník	& Rodina Babková	(35) Priboj

Mesto	Počet obyvateľov	Počet Slovákov	%	Mesto	Počet obyvateľov	Počet Slovákov	%
1 - Padina	5531	5276	95,38	16 - Jánošík	966	866	89,64
2 - Kovačica	6259	5142	82,15	17 - Silbaš	2467	833	33,76
3 - Stará Pazova	18602	5105	27,44	18 - Šid	14893	796	5,34
4 - Báčsky Petrovec	6155	4982	80,94	19 - Erdevik	2736	698	25,51
5 - Kysáč	5091	3942	77,43	20 - Lug	709	670	94,49
6 - Selenča	2996	2652	88,51	21 - Lalit	1343	638	47,50
7 - Pivnica	3337	2523	75,60	22 - Hajdušica	1150	616	53,56
8 - Kulpin	2775	1952	70,34	23 - Biele Blato	1342	489	36,43
9 - Nový Sad	341625	1780	0,52	24 - Begeč	3325	438	13,17
10 - Hložany	2002	1725	86,16	25 - Čelarevo	4831	421	8,71
11 - Vojlovica/Pančevo	90776	1354	1,49	26 - Zreňanin	123362	329	0,26
12 - Aradáč	3335	1164	34,90	27 - Ľuba	446	249	55,82
13 - Báčska Palanka	23155	1055	4,55	28 - Bingul'a	732	226	30,87
14 - Boľovce	4094	1001	24,45	29 - Savino Selo	24112	206	0,85
15 - Belehrad	1659440	996	0,60	30 - Sremska Mitrovica	41624	192	0,46

**Títo maliari a Galéria Babka Kovačica za posledných 30 rokov urobili a stále robia dobré meno
pre Kovačicu, Srbsko a Slovensko vo svete.**

Vladimír
Boboš
(1906 – 1978)

Ján
Sokol
(1909 – 1982)

Michal
Bíreš
(1912 – 1981)

Martin
Paluška
(1913 – 1984)

Pavel
Hrk
(1922 – 1996)

Martin
Jonáš
(1924 – 1996)

Ján
Veňarský
(1928 – 1985)

Ján
Kňazovic
(1925 – 1985)

Zuzana
Chalupová
(1925 – 2001)

Ján
Strakúšek
(1926 – 2014)

Katarína
Kožíková
(1926 – 2007)

Ondrej
Lenhart
(1928 – 2014)

Ondrej
Veňarský
(1930)

Ján
Garaj
(1930 – 2003)

Katarína
Ďurišová
(1931 – 2011)

Michal
Povolný
(1935 – 2021)

Alžbeta
Čížiková
(1936 – 2021)

Eva
Svetlíková
(1936 – 2001)

Ján
Bačúr
(1937)

Katarína
Karlečíková
(1937)

Ondrej
Pilch
(1938 – 1992)

Eva
Husáriková
(1942)

Ján
Husárik
(1942 – 2017)

Pavel
Povolný Juhás
(1946)

Anna
Majorská
(1947)

Michal
Gerža
(1948 – 2013)

Ján
Hriešik
(1949)

Ana
Kňazovic
(1950)

Anamarija
Janiš Jankovič
(1950)

Pavel
Hajko
(1952)

Anna
Lenhartová
(1952)

Alžbeta
Sokolová
(1953 – 2011)

Ján
Žolnaj
(1953)

Anna
Pavlov
(1954)

Mária
Vargová
(1954)

Martin
Markov
(1954 – 2013)

Anna
Kotvášová
(1955)

Zuzana
Veresky
(1955)

Zuzana
Holúbeková
(1955)

Mária
Hlavatý Pavelka
(1955 – 2017)

Jozef
Haviar
(1956)

Ján
Glózik
(1957)

Pavel
Lavroš
(1958)

Štefan
Varga
(1959)

Martin
Pap
(1960 – 2021)

Pavel
Čicka
(1961)

Janko
Širka
(1961)

Juraj
Lavroš
(1963)

Nada
Koreň
(1964)

Ján
Chlpka
(1965)

Zuzana
Jarmocki
(1966)

Pavel
Glózik
(1968)

Anna
Šterbová
(1968)

Vesna
Črtanová
(1968 – 2019)

Viera
Svetlík
(1973)

Marija
Hlavati
(1975)

Anna
Lukáčová
(1976)

Nataša
Kňazovic Mijailovč
(1977)

Marina
Petrik
(1981)

Vladimír
Galas
(1984)

Eva
Hrková
(1985)

Magdaléna
Toman
(1990)

Miroslav
Hraško
(1990)

Klara Babka
(1960)

Foundation Babka Kovačica • Masarikova 65, 26210 Kovačica, Serbia
E-mail: pavel.babka@babka.rs • Phone: +381 63 661 522 • www.babka.rs

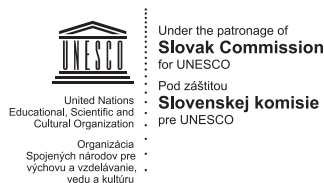
Pavel Babka
(1955)

OKRÚHLHY STÔL

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtor
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Miroslav Činčura
starosta obce Pôtor

K zápisu kovačického slovenského insitného umenia do svetového nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO.

Spoluprácu s obcou Kovačica som začal registrovať pri sedemstom výročí našej obce od prvej písomnej zmienky. Bola tu veľká delegácia občanov z Dolnej zeme, ktorým predkovia pochádzajú aj z našej obce. Postupne prichádzali rôzne oficiálne i súkromné návštevy a zvolením mojej osoby do Obecného zastupiteľstva som sa viac začal zaujímať o našich krajanov, o ich kultúru a životný štýl. V roku 2014 zvolením za starostu obce som intenzívne nadviazal spoluprácu s predstaviteľmi Memoriálneho strediska Dr. Janka Bulíka a Galérie Babka, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou slovenského insitného umenia v Kovačici. Organizovaním výstav obrazov v Pôtri a tiež v celom Novohrade sme prispeli k zviditeľneniu insitného umenia, vrátane maliarov ktorým korene siahajú do tohto regiónu. Budeme šťastní a radosť sa spolu s Kovačičanmi z prichádzajúcej významnej udalosti - zápisu kovačického slovenského insitného umenia do nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO. Aj z toho dôvodu organizovaním a usporiadaním Okrúhleho stola k tejto udalosti aj v Pôtri, som na žiadosť kovačických partnerov prijal nad týmto podujatím záštitu.

Bratislava, 17. marca 2022
Číslo: 35510/2022-OSNO

Vec: Súhlas s prevzatím záštity – Okrúhly stôl o zápise Kovačického slovenského insitného umenia v Srbsku na Reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO

Vážený pán Činčura,

v nadväznosti na Vašu žiadosť z 9. marca 2022 si Vám dovoľujem oznámiť, že Slovenská komisia pre UNESCO prevezme záštitu nad okrúhlym stolom, ktorý bude venovaný príprave zápisu Kovačického slovenského insitného umenia v Srbsku na Reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO. Zároveň vyjadrujeme súhlas s použitím loga Slovenskej komisie pre UNESCO v grafickom zobrazení, v akom Vám ho zasielame elektronicky.

Slovenská komisia pre UNESCO, jej predseda, ako aj ďalší oficiálni predstavitelia Slovenskej republiky vždy podporovali a naďalej podporujú zápis slovenského insitného umenia z Vojvodiny na zoznam UNESCO. Túto podporu tlmočili aj srbskej strane, keďže o samotný zápis musí požiadať krajina, na ktorej území sa daný prvok vyskytuje. Veríme, že sa tak stane pri prvej možnej príležitosti, keďže vojvodinskú insitu považujeme aj za naše slovenské nehmotné kultúrne dedičstvo.

Želáme Vám úspešnú prípravu a priebeh okrúhleho stola v obci Pôtor a ďakujeme za energiu a čas, ktoré tejto téme venujete spolu s pánom Pavlom Babkom z Kovačice. Radi tiež uverejníme informácie a fotografie z podujatia aj prostredníctvom našich komunikačných kanálov.

S pozdravom,

Viera Grigová
generálna tajomníčka

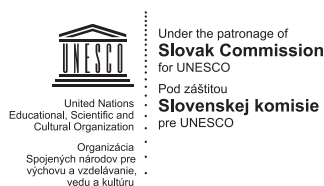
Vážený pán
Miroslav Činčura
starosta obce Pôtor

Pôtor

OKRÚHLÝ STÔL

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtri
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Účastníci Okrúhleho stola v Pôtri 28.04.2022

Zo Slovenska:

Miroslav Činčura
Starosta obce Pôtri

Ing. Ján Jančovic
Slovenský poľnohospodársky inžinier,
novinár, publicista a spisovateľ
literatúry faktu

Mgr. Ján Chrtan
Historik, doktorand, Filozofická fakulta
Univerzity Mateja Bela v Banskej
Bystrici

PhDr. Zuzana Drugová
Etnologička, Univerzita Mateja Bela,
Banská Bystrica

JUDr. Ján Varšo, CSc.
Veľvyslanec Slovenska v Srbsku (2011-
2015) a predseda ÚSZZ (2015-2020)

**Prof. h.c. Dr. h.c. prof. Ing.
Pavol Rybár, PhD**
Profesor na Technickej univerzite v
Košiciach, Slovensko a honorárny
profesor na Technickej univerzite
Freiberg v Nemecku

MUDr. Mojmir Vrlík, CSC
Honorárny konzul Srbska v Martine,
Slovenská republika

Mgr. Emília Mázorová
etnologička

Mgr. Viera Anoškinová
Vedúca Sekretariátu Bienále ilustrácií
Bratislava | BIBIANA, medzinárodný
dom umenia pre deti

Milan Ďurík
Miestny kronikár, Príboj

Z Maďarska:

Mgr. Imrich Fuhl

*Publicista, poet, fotograf, zakladateľ
a prevádzkovateľ nezávislého portálu
www.oslovma.hu*

Katarína Király, PhD.

*Riaditeľka Ústavu kultúry Slovákov v
Maďarsku*

Zo Srbska:

Pavel Babka

*Zakladateľ Galérie Babka a Nadácie
Babka Kovačica*

Jaroslav Hrubík

Predseda Obce Kovačica

Marijana Meliš

Pomocníčka predsedu okresu Kovačica

Dipl.Ing. Katarína Pucovská

*Publicistka, zakladateľka a redaktorka
nezávislého portálu www.kulpin.net*

Dipl.Ing. Adam Jonáš

*Predseda Miestneho spoločenstva
Kovačica*

Pavel Baláž

*Zakladateľ Memoriálneho strediska
Dr. Janka Bulíka, predseda MO MSS
Kovačica*

Ján Špringel'

Redaktor RTV OK Kovačica

Vladimír Kuchárik

*Tajomník Miestneho spoločenstva
Kovačica*

Klara Babka

Zakladateľka ateliéru Babka art

Vierošlava Svetlík

Maliarka

Miroslav Hraško

Maliar

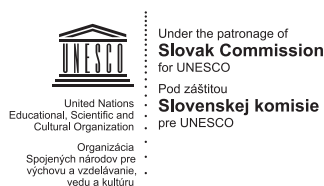
Pavel Hajko

Maliar

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Pavel Babka

Zakladateľ Galérie a Nadácie Babka Kovačica

Vážení účastníci a hostia Okrúhleho stola v Pôtri,

ďakujem Vám všetkým, že ste si našli čas a prišli dnes do Pôtra pomôcť nám v predsavzatí navrhnuť a zapísať Slovenské insitné maliarstvo zo Srbska v roku 2023/2024 do zoznamu Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Prečo práve Pôtra?

Zvolila si ho samotná téma okrúhleho stola – Slovenské insitné maliarstvo v Srbsku ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Z Pôtra a okolia pochádzajú predkovia väčšiny zo 63 maliarov zapísaných do zoznamu Slovenského insitného maliarstva v Srbsku.

Prečo práve okrúhly stôl?

Naším cieľom je dôkladné zmapovanie každého maliara zapísaného do zoznamu Slovenského insitného maliarstva v Srbsku, vrátane pôvodu maliarových predkov z územia dnešného Slovenska. V tom pátraní nám pomohli a pomáhajú traja Pôtorčania: prvý bol pôtorský farár Matej Baranyi, ktorý sa 26. augusta 1783 rozlúčil s pôtorským krajom a zorganizoval sťahovanie prvých Slovákov do Banátu. Druhým je Ján Jančovic, publicista z Pôtra, ktorý od 70.-tých rokov minulého storočia pravidelne prichádza do Kovačice a vstepoval nám presvedčenie o tom, ako veľmi je dôležité vedieť o pôvode našich predkov. Tretí Pôtorčan, zaslúžilý za rozvoj spolupráce medzi Pôtrom a Kovačicou, tiež za organizáciu tohto Okrúhleho stola v Pôtri je Miroslav Činčura, starosta tejto obce, ktorý sa ochotne prijal pomôcť nám v týchto náročných aktivitách na ceste do zoznamu UNESCO.

Účastníci Okrúhleho stola v Pôtri s vedeckými a odbornými príspevkami zo Slovenska a Srbska

- Ján Jančovic,
- Ján Chrtan,
- Zuzana Drugová,
- Katarína Pucovská

Hostia Okrúhleho stola zo Srbska, Maďarska a Slovenska

- Nenad Adžemović, Mojmír Vrlík, Ján Varšo, Pavol Rybár, Viera Anoškinová, Emília Mazorová, Milan Ďurík, Imrich Fuhl, Katarína Kiraly, Jaroslav Hrubík, Marijana Melišová, Adam Jonáš, Pavel Baláž, Vladimír Kuchárik, Ján Špringel, Klara Babka, Vierošlava Svetlík, Pavel Hajko a Miroslav Hraško.

Záver z Okrúhleho stola v Pôtri

Všetky práce a príhovory účastníkov a hostí budú publikované v multimedialnej a multilingválnej encyklopédii Slovenské insitné maliarstva v Srbsku, spolu s prácami z prvého okrúhleho stola, ktorý sa konal 27. septembra 2021 na Veľvyslanectve Slovenskej republiky v Belehrade a 28. septembra na okresnom úrade v Kovačici a v Galérii Babka Kovačica. Tretí a zároveň posledný okrúhly stôl zorganizujeme v dňoch 1. – 3. októbra 2022 v Kovačici, počas nášho tradičného podujatia Kovačický október.

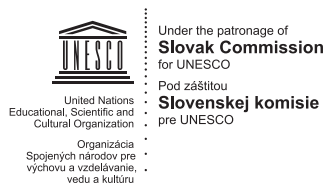
Záver z všetkých troch okrúhlych stolov, buď celé práce alebo úryvky, budú preložené do srbčiny a angličtiny a zaradené budú do elaborátu, ktorý bude odovzdaný Centru pre nehmotné kultúrne dedičstvo Srbska, ktoré má prichystať v mene Srbskej republiky návrh na zápis Slovenského insitného maliarstva v Srbsku do zoznamu UNESCO v období rokov 2023/2024.

Pavel Babka,
iniciátor idey zápisu Slovenského insitného maliarstva v Srbsku do zoznamu Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Ján Jančovic

Slovenský poľnohospodársky inžinier, novinár, publicista a spisovateľ literatúry faktu

Slobodné sťahovanie po Tolerančnom patente Jozefa II. Príchod a osídlenie novohradských evanjelikov v Banáte

Po dobytí roku 1716 bašty Turkami obsadeného Temešvárskeho hradu a rovnako aj vyhnaní ostatného zvyšku osmanského vojska z Pančeva, oslobodil sa aj celý takmer vyludnený a spustošený Banát. V roku 1718 sa stal v rámci habsburského kráľovstva osobitne vojensky spravované územie. Na srbskú časť Dolnej zeme, do Vojvodiny prišli Slováci najskôr do Báčky (1745 do Petrovca), potom do Sriemu (1770 do Starej Pazovy), až nakoniec do Banátu. Prvou slovenskou osadou tu bol **Banátsky Komláš** (Comlosu Mare, teraz v Rumunsku), ležiaci severovýchodne od Kikindy, ktorý patrila grófovi **Nákóvi**. Ladom ležiace územie sa zo začiatku sa začalo organizovane zaľudňovať kolonistami z katolíckych krajín, najmä Nemecka a Talianska. Zo strachu pred Osmanmi, ktorí naďalej svojimi nečakanými vpádmi ohrozovali život a majetok osadníkov, po roku 1737 z tohto územia ušli, čím bolo až do roku 1750 ľudoprázdne. Po tomto roku sa začala nová etapa organizovaného náboru kolonistov aj agentmi Márie Terézie a tým aj úspešné zakladanie osád katolíckymi Nemcami, Maďarmi a pravoslávnyimi Srbmi a Rumunmi. To však bolo ešte nedostatočné. Až po nástupe následníka trónu, panovníka Jozefa II., ktorého patent z roku 1781, otvoril cestu pre slobodné sťahovanie a vyznávanie svojej viery aj nekatolíckym obyvateľom monarchie, začali do Banátu prichádzať aj evanjelici. Panovník takto umožnil ďalšiu kolonizáciu s cieľom zaľudnenia povoľoval ďalšie oslobodenia a výhody aj pre zemepánov, ktorí odkúpili od štátu rôzne panstvá. Tí potom mohli rovnaké výhody poskytovať aj svojim osadníkom, medzi nimi aj slovenským evanjelikom. Roku 1781 **Krištof Nákó**, odkúpil od štátu Banátsky Komláš, a hneď v roku 1782 usadil na svojom majetku prvých slovenských evanjelikov z Novohradskej, Hontianskej, Peštianskej a Békešskej stolice. V Banátskom Komláši, Slováckmi pomenovaným Novým Komlášom (už r.1746 Slováci v Békešskej stolici založili Tótkomláš), bola roku 1783 založená slovenská evanjelická cirkev, ako vôbec prvá evanjelická cirkev na území Banátu. Jej prvým farárom sa stal **Matej Barányi**, ktorý sem po 16 ročnom pôsobení, prišiel z **Pôtra** (Novohrad). Zachovala sa rozlúčková zápisnica Evanjelického, a.v. zboru v Pôtri, z 26. augusta 1783, keď Matej Barányi (uvedený s priezviskom Barany) za prítomnosti funkcionárov novohradského seniorátu odovzdával funkciu¹.

Pôtorský farár organizátor prvých slovenských osadníkov

Matej Barányi sa narodil roku 1735 vo Veľkej Paludzi (Liptov), kde jeho otec bol učiteľom. V roku 1763 bol v Hronseku vysvätený za farára a v tom istom roku sa stal cerovským farárom. Jeho manželkou bola Mária Barlová. V Cerove kde pôsobil necelých päť rokov sa im v máji roku 1765 narodili dvojčatá Beniamin a Jozef, ktorý však v útlom veku zomrel. Matej Baráni nastúpil 6. júna 1768 za farára do **Pôtra**, kde mu do rodiny roku 1771 pribudol syn opäť s menom Jozef, ďalej dcéry, 1773 Mária Magdaléna, 1776 Judita a 1779 Barbora. V Pôtri účinkoval ako evanjelický farár plných šesťnásť rokov, medzi tým bol viac rokov aj školským dekanom modrokamenského obvodu. Počas jeho účinkovania v Pôtri a pod jeho vedením sa v starobyľom kostole uskutočnila najrozsiahlejšia úprava a modernizácia interiéru kostola a zakúpilo sa do neho vnútorné zariadenie. Jeho meno je v interiéri dodnes zachované na viacerých pamätných historických nápisoch, čím takto pripomína jeho veľké zásluhy, že evanjelický kostol v Pôtri je aj jeho pričinením významnou sakrálnou kultúrnou pamiatkou kraja. Je predpoklad, že Mateja Barányiho poznali niektorí prví sa usádzajúci novohradsko - békešskí slovenskí evanjelici v Banáte, ktorí požiadali **Jána Čerňanského**, superintendenta Banského dištriktu, aby medzi nich poslal práve tohto farára. Zachoval sa dokument, keď dňa 16. augusta 1783 v Pôtri pred svojim odchodom do Banátu za prítomnosti seniora Martina Gerengaja, farára v Lešti a svedka Martina Hamaliara, farára vo Veľkom Krtíši odovzdával Barányi farský úrad v Pôtri svojmu nástupcovi Jurajovi Goldpergerovi, členovi Učenej spoločnosti banského okolia. Žiadosť novousadlíkov sa stala skutočnosťou. Novokomlósania si v auguste roku 1783 sami do Pôtra ľahkými povozmi pre Barányiho prišli. Ten po strastiplnej deväťdňovej ceste, čoskoro po svojom príchode založil v **Novom Komlóši** (Comlosu Mare) prvú slovenskú evanjelickú cirkev v Banáte a hneď aj inicioval stavbu kostola. Z tohto dôvodu prišiel do konfliktu s predstaviteľmi kráľovskej komory a miestnym zemepánom, ktorý bol na strane rumunského pravoslávneho obyvateľstva. Po vyhrážkach sa **Matej Barányi** sťahuje na pozvanie grófa **Gabriela Buttlera** na jeho panstvo na neďaleký Bardaň, ktorý predtým pre nevhodné podmienky opustilo srbské obyvateľstvo. Gróf požiadaval farára Barániho, aby mu pomohol osídlieť novozískané panstvo. Matej Barányi prijal túto sprostredkovateľskú úlohu, ale najprv žiadal, aby gróf vopred zmluvne garantoval svojim budúcom osadníkom – slovenským poddaným určité výhody a výsady ako záväzné podmienky na osadenie.

Contractus

Ja nižšie podepsán vyznávam, že sem Slovákom ze stolice Neogradské, Hontianské, Gömörské a z osady Čabianské prichodím na mou osadu Bardansku v Slávnej Torontalské skrze vudce jejich Milosti dvojí cti hodného pána farára uj-komlošského Matthias Barányiho nasledující věci prislibil, jakožto:

1. *Že jich dosažení, aby svobodně církev mítí a Pánu Bohu sloužiti, podle vši možnosti napomáhati budem.*
2. *Jestli od jeho jasnosti cisarské dosáhnou svobodu církevních služebníkú uvesti, zavazujem se jim příhodné místo dati k vystavení chrámu božího, fary a školy a jich i nakolik možné bude, napomáhati pri stavení všech techto věcí.*
3. *Aby tím snadnejším způsobem mohli vyživiti pána farára a pán rektora, zavazujem se i prislibujem dati pánu farárovi jedno celé sedění (sesiu), pánu rektorovi pak pul sedění, k tomu i humno, vinicu, kapusnisko a konopisko podle však zavázaní k urbaru.*
4. *Slovácké zeme a pašu a celý chotár od ráckeého chotáre oddelím a podle vši možnosti i vinohrady, kapusniska, konopiska budem chcet oddělití.*
5. *Od Vši roboty a pláce vubec ich osvobodzujem za tri roky, jen dežmu pro sebe zanechávam.*
6. *Když pak tri roky pominu, podle urbáru s nimi zacházeti budem.*
7. *Jestli mé pustatiny celé aneb částky z nich do árendy budu chceti vzíti, prede všemi predek budu mítí, takým ale způsobem, aby se pustatiny do árendy vzaneorali, ale toliko pro seno a pašu aby zadržané byli.*
8. *Jatku a krčmu jestli chtějívyárendovati, predek pred jinými mítí budu.*
9. *Aby humna na svzení obilí a sena k držení pak svého statku a oddálení ohne, obdeleč od osady vystaviti mohli, dovolím.*
10. *Jestli by se snad prihodilo, že by Ráci odtudto odešli, všecka sedení ne jiným než Slovákom, jestli potrebovati budu, oddané budu.*
11. *A ponevážž zdejší obyvatelé žádné seno nemají, slibujem jim k orački jarní dosti dati takým způsobem, že mi to statečně vráceno bude.*
12. *Remeselníkum vinice, kapusnice, konopiska chcem dati.*

13. Žadnym spôsobem neprekazim, aby sobe obecny mlyn vystavili, jen aby každoročne dva zlaté arendy zložili.

14. Než ale ponevadž zde na tuto osadu Bardánsku nejvíce takoví obyvatelé se scházejí, kteří roboty panské a urbaniálské nejsou způsobem vykonávati, tou věc, aby se mi způsobní sedláci i možní obyvatelé opatrili, na jejich dvojí ctí hodného pána faráře Matěje Barányi zanechávám.

Tyto všechny napřed položené věci mým novým obyvatelům bardánským slibuju a na větší dosvědčení a věrnosti toto písmo svou vlastní rukou podpisujem a pečati mou potvrduje.

Psáno na Bardáně, dne 30. sept. R. P. 1784.

Grof Gabryel Buttler de Bardán mppria

(Matricula Ecclesiae...per Matthias Barányi 1783).

Začiatky usádzania sa v Bardáni

Farár **Matej Barányi** sa po podpísaní zmluvy s plným nasadením snažil priviesť na prvom mieste nových osadníkov so slovenských stolíc Uhorska, ale aj tých Slovákov, ktorí sa už dávnejšie usadili v obciach Peštianskej stolice. Sám sa kontaktoval a písal najmä do Novohradskej a Hontianskej stolice, kde pôsobil a poznal sociálne i náboženské pomery ľudí. Do Peštianskej stolice posielal svojich cirkevníkov so zvláštnymi povolačacími listami. Napríklad do Malého Kereša a Dunaedházy takto vyslal **Pavla Lednického**. Ešte za života Mateja Barányiho Ako prvé prišli na Bardán roku 1784 2 slovenské evanjelické rodiny z prvého Barányiho evanjelického zboru z Nového Komlóša. Po dlhej zime v roku 1785 prichádzali stále noví osadníci, prevažne z Novohradu a do konca zimy ich bolo 103 rodín, a postupne do roku 1787 spolu 219 rodín. Matej Barányi, až do svojej smrti (1.sept.1785) viedol celé osádzanie slovenských evanjelikov v Banáte. On osadil aj **Pardanj (teraz Meda)**, ktorý Slováci nazvali **Slovenským Bardánom**, od roku 1784 prvý domov budúcich Kovačičanov V súvislosti so Slovenským Bardánom, potom roku 1786 vznikol tretí slovenský evanjelický zbor v Slovenskom Aradáči. Prichádzajúci nový evanjelický **farár František Jesenský** (Ján Čaplovič údaje prevzal od neho) začal písať podrobne začiatky bardánskej matriky, kde prepísal aj to, že prišli z 10 stolíc a 49 obcí. Najviac kolonistov zapísaných v uvedenej matrike, prišlo z **Novohradskej stolice**. Z **tridsiatich obcí ich bolo spolu 140 rodín** : Brusníka 14 rodín, Lentvory 12, Senného 11 (41 osôb), Nedelišta 10, Pravice 9, Šule 9, Žihľavy 7, (nesprávne uviedol 5), Horného Tisovníka 6, Suchého Brezova (nesprávne uviedol České Brezovo) 6, Příboja 6, Turieho Poľa 5, Závady 5, Madačky 5, Veľkého Lomu 5, Pôtra 4, (on uviedol 3), Seliec 4, Ábelovej 3, Slovenských Kľačian 2, Dolných Strhár 2, Viesky 2, Cinobane 2, Hradišta 2, Horných Strhár 2, Ľuboreče 1, Brezničky 1, Budinej 1, Červenian (vtedy Vereš)1, Rovnian 1, Ľuboriečky 1, Alsótoldu (uviedol ho ako Kis Todó, Novohr. stolica v Maďarsku) 1. Pri nazretí do originálu bardánskej matriky, z **Pôtra** ide o tieto doložené 4 rodiny: Juraja Dudku, Lukáša Kukučku, Pavla Šimáka a Ondreja Hudeca, a u Žihľavy o 7 doložených rodín Juraja Mateja, Ondreja Mateja, Ondrej Ľauku, Michala Vaľu, Jána Vaľu, Jána Repu a Ondreja Urbana. Kým v roku 1783 na misiu Mateja Barányiho medzi slovenských evanjelikov do Banátu zariaďoval vtedajší superintendent **Ján Čerňanský**, ktorý predtým slúžil ako farár v Dolnej Strehovej (1760-1766), jeho nástupcom- superintendentom sa stal v roku 1785 stal **Michal Sinovic**, predtým farár v Pôtri (1759-1762), a hneď v nasledujúcom roku, vyzval **Františka Jesenského** (*Veľký Jasen-Turiec), aby prijal v Bardáni farárske miesto. Inštaloval ho po Matejovi Barányimu novokomlóšsky farár **Imrich Wagner**. Vtedy bolo v **Slovenskom Bardáni** 130 rodín, z toho 220 manželských párov, 18 vdovcov a 23 vdovíc. Richtárom bol **Ján Selský** (Závada), kostolníkom **Ondrej Balo** (Závada), kantorom **Gregor Benka** (Horné Strháre). Na konci roka **1786** mala cirkev 989 duší (členov), richtárom bol **Gregor Bulík** (Rovňany), prisáznym **Pavel Lenhart** (Brusník) a **učiteľom Ján Šlachta** (Temešvár). Z dôvodu záplav z rieky Bega,, nedodržiavania už druhej zmluvy zo strany panstva, zbojstva, rozhodli sa nehostinný Bardán opustiť. V apríli roku 1788 farár František Jesenský posledný raz slúžil v Bardáni bohoslužby. Bardánski osadníci sa rozišli na tri strany, jedna tretina sa vrátila domov **na Slovensko**, druhá sa odsťahovala do neďalekého **Slovenského Aradáča** a tretia pokračovala na čele s farárom Jesenským do **Ečky**, ktorej majetok v roku **1781** kúpil od štátu zemepán **Lukáš Lazár**. Aj Ečka ležala na ľavej strane rieky Bega.

Prestáhovanie do Ečky

Farár **František Jesenský**, keď už v Bardáni strácal nádej, že či zostane s poslednou tretinou bardánskych osadníkov. Ale keď jeho cirkevníci panstvu splatili všetky podlžnosti, po náročnom cestovaní a vyjednávaní našiel im nový domov v **Ečke**. Jesenský 1. marca 1788 odišiel do Ečky s poprednými cirkevníkmi, richtárom **Jánom Selským**, **Pavlom Lenhartom**, **Jánom Babkom**, **Ondrejom Balom**, **Adamom Kraskom**, **Martinom Labátom**, **Martinom a Jánom Melichom**, **Pavlom Geckom**, **Jurajom Vestegom**, **Jánom Kiapěšom**, **Pavlom a Jánom Ďuricom** , až na **Adama Krasku** (pôvodom z B.Čaby), všetci pochádzali z Novohradu. Dňa 3. marca **1788 František Jesenský**, uzavrel so splnomocnením Bardáčcov zmluvu o osadení s **Jánom Lazárom**, synom Lukáša Lazára. Viacerí už

25.marca odišli orať a 27. marca im vymerali pozemky a 7.-9. apríla aj pozemky na stavbu domov. Prestáhanie sa naťahovalo z dôvodu vyriešenia bardánskych dlhov, a len po rozlúčkových bohoslužbách sa 16. apríla sa s F. Jesenským so všetkým svojim majetkom presťahovali do Ečky. Už v nedeľu 27. apríla 1788 na pozemku **Juraja Pataka** (Selce), pristúpili k prvým riadnym bohoslužbám, vedených farárom F.Jesenským. Pri stavebnom ruchu svojich príbytkov nebol čas na stavanie chrámu. Richtár **Ján Selský** (Závada) mal už vyhovujúci dom, v ktorom už boli 4. mája uskutočnené riadne bohoslužby. Pre Novohradčanov príznačná viera, rovnako aj vzdelanosť detí neochabla a po dokončení stavby svojich domov, už v júni sa rozhodli postaviť budovu školy, modlitebnice a fary. Do konca roku 1788 svojou usilovnosťou dokončili stavbu tak, aby splnila svoj účel. Hneď si zvolili aj **kostolníka**, kde kandidátmi boli **Ondrej Hudec** (Pôtor) a **Pavel Ďurica** (Šuľa), zvolili **Pavla Ďuricu**. Slovenskí evanjelici sa sťahovali do **Ečky** v nebezpečných časoch. Začiatkom roku 1788 začala nová vojna s Tureckom, ktoré znovu ovládlo územie až po Dunaj k belehradskej pevnosti a zaujali aj Pančevo. Koncom septembra sa podarilo cisárskemu vojsku z tejto časti vytlačiť natrvalo. Na jar roku **1789 žilo v Ečke** a bolo členmi slovenského evanjelického zboru **66 rodín - 366 jednotlivcov**. Od presťahovania z Bardánu do 22. apríla zomrelo 75 osôb, 5 rodín úplne vymrelo a rozutekalo sa inde 14 rodín. Malý cirkevný zbor sa zásluhou farára F.Jesenského sa s ťažkosťami nielen udržal, ale neskôr napredoval. On sám mal problémy s bývaním, lebo z domu, ktorý patrilo panstvu musel prejsť bývať do domu **richtára Jána Selského** (Závada), ale na prípravu kázni mu vyhovovalo bývať v škole, kde býval aj **kantor-učiteľ**, predtým vyučený aj ako krajčír **Ján Račko** (Zvolen-Brusník). Po roku **1790** pribudli do **Ečky** evanjelici z **Nitrianskej stolice**. Farár F.Jesenský v Bardáni a Ečke veľa vytrpel, ale usilovne hľadal pre nových osadníkov z okolia Myjavy miesta. A to aj napriek tomu, že sám hľadal pre seba miesto, navyše vo funkcii dekana, aby pomohol svojim doterajším cirkevníkom nájsť aj svojho nástupcu. Keď odišiel roku **1792** slovensko-stamorský farár **Imrich Wagner** na iné farárske miesto, na jeho doterajšie miesto, pozval cirkevný zbor F.Jesenského za svojho farára. V **Ečke** kázal posledný raz v nedeľu 1.júla **1792**. Na Jesenského miesto nastúpil malokerešský učiteľ **Ján Basilides**, ktorý bol vysvätený za farára superintendentom **Michalom Sinovicom v Banskej Bystrici**. Keď F.Jesenský, už ako **slovensko-stamorský farár** a dekan bol v noci prepadnutý rumunskými zlodejmi a keď sa bránil zranili ho na hlave a na pravé oko oslepol. Aj z toho dôvodu v roku 1794 odišiel do **Kysáča v Báčke**, kde úspešne slúžil do svojej smrti roku 1805. Farár **Ján Basilides** už na začiatku pochopil, že ho čaká veľká práca, navyše s malými finančnými prostriedkami, nielen v **Ečke**, ale aj v iných zboroch seniorátu. Ročný príjem mal ečský zbor 25 zlatých. Už na konvente v roku **1791** v Ečke, dohodli že sa majú na Slovensko vyslať suplikanti, ktorí budú zbierať podporu v cirkevných zboroch. Suplikanti **Ondrej Balo** (Závada) a **Pavel Jesenský** dosiahli úspešne zbierky. V roku **1791** mal **ečský** cirkevný zbor **350** členov, preto sa postupne rozhodli postaviť si chrám. Na materiál- drevo, dosky a prácu majstrov použili finančné prostriedky zo zbierky zo Slovenska. V účtovnom denníku evanjelického cirkevného zboru v **Pôtri**, som z roku **1793** našiel okrem zápisu: „*Dal som na kostol Ečkánsky znova 5 zlatých*“. Na ďalší materiál a prácu použili milodary od jednotlivých členov, napríklad roku 1796 aj 36 grajc. zo svadobnej spoločnosti u **Juraja Sokola** (Brusník), 1799 **Ján Melich** (Lentvora) daroval 30 grajciarov a v marci 1802 daroval **Juraj Kožík** (Ábelová) za jemu predaný školský dom 30 zlatých. Ján Basilides nezanedbal po sebe údaje, ktoré by mohli posledné roky života obyvateľov a cirkvi v Ečke. V roku 1789 zomrelo tam na záškrt, chorobu úst a nôh 76 osôb. Ján Čaplovič vo svojom diele výstižne napísal, že pomery z Bardánu pokračovali aj v Ečke, že panstvo bývalo všade rovnaké, hľadalo len svojho prospechu.. Mali už dosť panskej panovačnosti a zistili, že na štátnych majetkoch sú pomery sú predsa len lepšie. Uvedomovali si, že na Vojenskej hranici neboli by nútení k takým veľkým poplatkom, vykonávali ba len povinnú vojenskú hraničiarsku službu. Keďže neďaleko vo Vojenskej hranici ležala aj neobývaná pusta, nazývaná Kovačica, Ečskí osadníci sa tam v rokoch 1802 – 1803 presídlili. Z knižky Jána Marku vieme, že zo senianskych rodín z **Ečky** do **Kovačice** prešla rodina Balčeková (4) Benková (4), Ďuricová (3), Kováčová (8) Marková (6), Mravíková (5) – spolu 30 osôb.

Prestáhanie a založenie Kovačice

Dobové dokumenty a najmä dielo Dr. Jána Čaploviča „*Dejiny slovenského evanjelického a. v. cirkevného zboru v Kovačici*“ z roku 1928 iba potvrdzujú väčšinový pôvod Kovačičanov z Novohradu a rovnako aj ich prioritný podiel na zakladaní nového domova – **Kovačice**. V roku 1802 sa obrátil farár **Ján Basilides s richtárom Ďurom Sokolom, rodákom z Brusníka a Jánom Selským, rodákom zo Závady**, čiže obidvaja Novohradčania s prosbou na panovníka Františka I., aby sa im doterajším kolonistom v Ečke prepustila pustatina **Kovačica**, ležiaca na vojenskej hranici. Prví Slováci prišli na pustatinu Kovačica z Ečky už na jar roku **1802** a po nich sem na vojenskú hranicu utiekol z nehostinnej Ečky celý huf ďalších Slovákov. Už v júni roku 1802 zaznamenali v Kovačici aj prvých narodených Slovákov a v tomto roku začali aj s výstavbou prvej školy. Keď túto pustatinu potom v roku 1803 úradne dostali, boli to opäť v prvom rade Novohradčania, ktorí ako obecní a cirkevní funkcionári nielen organizovali, ale aj materiálne a finančne podporovali výstavbu prvého chrámu, zvonice, školy ... Už v roku **1802** začali budúci prví obyvatelia Kovačice zabezpečovať svoju duchovnú cirkevnú opateru výstavbou **školy**. Pod vedením pôvodných Novohradčanov **Pavla Ďuricu (Senné) a Jána Babku (Príboj)**, vybrali sa roku 1802 viacerí nakúpiť drevo v **Arade** a začali s výstavbou nabíjanej školy. Keď v Ečke roku 1803 predali novousadení Kovačičania aj faru, začali faru stavať

nabíjaním aj v Kovačici. Aj pri nej na nákup dreva vyslali do Aradu Novohradčanov **Ondreja Balu (Závada) a Lukáša Válovca (Hradište)**. Na konci roka 1803 dostali už prví obyvatelia pridelené pozemky za ktoré boli za desať rokov oslobodení od platenia dane. Aj keď z pôvodných slovenských Ečkanov a Bardáncov, prichádzajúcich do Kovačice približne **85 % z nich malo pôvod v Novohrade**, ale ďalším prílevom Slovákov z Peštianskej, Békešskej slolice a obcí zo Zadunajska, ktorí boli pôvodom evanjelici z Nitrianskej stolice (Myjava a okolie), aj napriek tomu polovicu dlho tvorili pôvodom z Novohradskej stolice. Ján Čaplovič to vo svojom diele potvrdzuje aj tým, že v komunikácii - **dialekte** zostal v prevahe **južno stredoslovenským, modrokamenského typu**, ktorý potvrdil aj jazykovedec Jozef Štolc. V pokračujúcom a úspešne sa vyvíjajúcom slovenskom cirkevnom živote svojou účasťou, **aktivitou a darmi, stáli pôvodne Novohradčania na čele rozvoja a obce**. Medzi nich patrili Adam Benka (Senné), Pavel Ďurica (Senné), Ďuro Balčok (Senné), Pavel Šimák (Pôtor), Ján Šimák (Pôtor) Ján Selský, st (Závada), Pavel Gábor (Breznička), Fero Bulík (Rovňany), Ďuro a Martin Sokol (Brusník), Martin Lenhart (Brusník), Martin Patak (Selce), Pavel Decka (Šuľa), Ján Babka (Príboj), Ďuro Labát (Príboj), Martin Severíni (Turie Pole), Ján Liska (Ábelová) Pavel a Ondrej Hriešik (Pôtor), Tomáš Benka (Senné), Ján Melich (Lentvora), Ján Varga (Brusník), Ďuro Hekel (Madačka), Ján Mikuš, (Nedelište). Na nový kostol roku 1818 ako prví a s najväčšou sumou prispeli pôvodní Novohradčania Pavel Benka (Senné), Ján Galát (Vidiná), Ďuro Kožík (Ábelová), Ďuro Čeman (Nedelište), Ondrej Kováč (Senné), Ján Králik (Lentvora), Ďuro Labát, Ďuro Matúch (Hor.Tisovník) Ďuro Kutej (Suché Brezovo), Pavel Decka (Šuľa), Michal Babka (Príboj), Ďuro Patak (Selce), Ján Poliak (Vieska), Martin Marko (Senné), Ďuro Kožík (Ábelová), Pavel Lenhart (Brusník), Ondrej Lacko (Pravica). Na vežové hodiny a na zariadenie kostola najväčšími milodarmi roku 1829 prispeli okrem farára Martina Hmaliara, Michal Babka, Adam Benka, Ján Šimák, Ďuro Patak.

Nezanedbateľné v Kovačici takto zostáva 21. ročné pôsobenie v poradí druhého kovačického farára, **novohradského rodáka z Veľkého Krtíša Martina Hamaliara**, ktorý sa okrem iného zaslúžil najmä o výstavbu nového chrámu, ktorý je dodnes nielen dominantou Kovačice, ale aj svedectvom a pamätníkom tunajších Slovákov v zápase o udržanie národnej identity. V čase pôsobenia farára **Júliusa Ambrózyho** v roku **1878** kovačická evanjelická cirkev posväcovala 50- ročnú pamiatku kostola. Na počesť tejto pamiatky sa rozhodla uliť svoj najväčší zvonu peštianskeho **zvonolejára Františka Walsera**. Aj vtedy **najštedrejšími darcami naň boli Novohradčania**: Pavel Tomáš (Lentvora), Tomáš a Martin Králik (Lentvora), Ján Hriešik (Pôtor), Ďuro Hudec (Pôtor), Pavel Toman (Vieska), Ján Baláž, Fero Babka (Príboj), Michal Bulík (Rovňany) a Ján Baláž (Brusník). Po Slovákoch pochádzajúcich z Novohradskej stolice druhou, najväčšou skupinou prvých Kovačičanov boli Slováci, ktorí sem prišli z Peštianskej stolice (Alberti, Bíň, Dunaed'háza, Jača, Malý Kereš, Pilíš. Slov.Ďurka), neskôr aj z Nitrianskej stolice. Matej Bel o Slovákoch z Peštianskej stolice písal, že pochádzajú prevažne z Novohradskej stolice a zmieňuje sa už vtedy viackrát o nich „... ako o veľkých chytrákoch. Poukazuje na ich vitalitu a veľkú populáciu voči tunajším Maďarom. Vraj sa ani nerodia „ale rastú ako obilie“. Z dedín, ktoré tu pred 20 – 30 rokov založili, vysielajú dole nižšie nových kolonistov „ako včelie roje“. Tunajší Maďari tu označovali slovenských kolonistov za chytrákov s prezývkou „Okos Tót“, čiže „múdry Slovák“. **Matej Bel v Notíciach** a v ďalších svojich spisoch podrobne popisuje domácu výrobu u slovenských roľníkov **v Novohrade**. Tí, ktorí bývali v lesnatejších krajoch vyrábajú šindle, krešú trámy, robia sudy, skrine, rôzne časti vozov, druhí robia z hlíny rôzne nádoby a vypaľujú ich. Všetky výrobky potom vozia predávať do južnejších stolíc. „Nezriedka vidíme, že hrnce, džbány, koše a iné podobné výrobky sa predávajú za toľko obilia, koľko sa do nich zmestí. Odtiaľ sa potom s vozmi naloženými obilím, slaninou a strukovinami vracajú domov“. Aj keď to M. Bel písal ešte pred príchodom Slovákov do Banátu, môžeme to považovať aj za pokračovanie týchto stykov aj v neskoršom období, keď sa **Slováci prisťahovali až do Banátu**. Veď aj potom práve títo obchodníci, čipkári, ale aj drotári boli častými poštármí odkazov medzi rodinami žijúcimi v Novohrade a pokrvnými rodinami prisťahovanými do Banátu. V neskoršom období, najmä počas vojenskej služby v regimentoch rakúsko-uhorskej armády sa stretávali slovenskí menovci pochádzajúci z Horného Uhorska a Dolnej zemi v kasárňach a na bojiskách. Podľa spomienok najstarších Pôtorčanov sa takto napríklad stretli Vaškorovci z Pôtra s Vaškorovcami z Banátu. O odchode slovenských poddaných na Dolnú zem neraz rozhodol aj odkaz či list ich príbuzných a známych, ktorí sa už predtým vysťahovali a podarilo sa im tam osadiť za priaznivejších podmienok. Jeden z takýchto dokumentov sa zachoval u Jána Krča v Padine, ktorého jeden z predkov **Ján Tomáš z Chrtian** (v tom čase sa úradne uvádzajú Tóth Hartyán), ktorý sa aj s rodinou rozhodol v roku 1808 vysťahovať do Kovačice pravdepodobne na pozvanie svojho príbuzného Ondreja Tomáša, ktorý tam patrili medzi prvých osadníkov. Dobový dokument písaný slovakizovanou češtinou je morálnym odporúčaním pre prijatie v novom bydlisku a uvádzam ho v pôvodine (majiteľ Ján Krč). **Obec Pôtor** má blízko **k výtvárnemu prejavu**, ktorý sa názorne predstavuje na stavbe a interiéri evanjelického kostola, ktorý je zapísaný v národnom zozname kultúrnych pamiatok. Na zachovaní, obnove a rozšírení goticko- renesančného interiéru sa podieľal práve evanjelický farár **Matej Barányi**, ktorý bol impopulátorom príchodu novohradských Slovákov do Banátu. Je predpoklad, že jeho pôtorskí súputníci návštevou tohto chrámu si po odchode dlho v svojich srdciach a pamäti zachovali obrazotvornosť a výtvárné a duchovné hodnoty, ktoré ich v rodisku obklopovali.

Morálne vysvedčenie a odporúčenie Jánovi Tomášovi

„My Celá obec Totth Hartyánska a wni ješte pozustávajúci wrchnosť, známo činíme komu vedéty náleží, že náš Obyvatel Jano Tomašou, A naten čas wnaši Obcy Richtár, Umínal se prestehowaty z naši Obcy, a ze Sl. Stolicy Neográdske do Banátu, jmenovite na Kovatšiczu, do Antalfalvy, ze swou Manželku Marišu, ze swym jedinim sinem Janom, y z vlastnim Bratem Gyuum, to jest ze všeckim bidlom, který od svého narození, y jeho predkové vždy w naši Obcy hospodárilý. Tedy žáden z lidí, dobré ale swedomí majícy, Ne jen doneho, ale y jeho Manželky, a Bratra, nic neslušného nemůže powedáty, tak že jak na křesťanuw náleží život swuj usylowaty se wéstý. My tedy prosíme, aby jich neobawaly se pryjaty, za obywatelou. S tím se žádáme dobre mity zustáwame.

Dátum T. Hartyán 13. júny 1808.

Vždy Dobre prajícy

Račko Jano, tervény biro, Husák Palyo, jurát

Y Celá Obec T. Hartyanska (s pečatou obce)

Coram me Francisco Beránszky

Loci Notár/ s podpisom a pečatou/.

Hodnowernosť swedestwi tohto stwrdzuje

Dionys Ivan Hajnoczy, Cirkwi Závadskej Sl. B. kazatel (s podpisom a pečatou)

Do Kovačice sa presťahovala tretina osadníkov Bardáňa

Ďalším mojim zisteným poznatkom z dedín okolo Pôtra je, že keď sa po nepodarenom usadení v **Bardáni** rozhodla takmer tretina novohradských Slovákov vrátiť do svojich pôvodných domovov, dostala takáto rodina doma **prímeno Bardán**. Išlo o rodiny, ktoré mali priezviská, ktorých bolo v obci, do ktorej sa vrátili viac, ale nikdy ani predtým, ani vtedy sa tam pôvodné priezvisko ani prímeno Bardán nevyskytovalo. Prímeno Bardán patrí len rodinám, ktoré sa vrátili po roku **1787 z Bardánu do Novohradu**. Takéto prímen sa dodnes používa v rodinách s pôvodným priezviskom Fabian v Pôtri – Žihľave, Havaj v Horných Strhároch, Hudec v Dolnej Strehovej a Slovenských Kľačanoch ...Mnoho poznatkov sa dá zistiť aj z dokumentov vedených v evanjelických cirkevných zborm. Napríklad údaje z Pôtra prezrádzajú, že aj pri odchode cirkevníkov na Dolnú zem, títo po spoločnej spovedi oferovali zlatky na kostol, alebo už aj počas pobytu na Dolnej zemi nezabúdali na svoju pôvodnú matkocirkev a posielali milodary. V pokladničnej knihe pôtorských kurátorov je takýchto záznamov viac. **Údaj týkajúci sa odsťahovania Pôtorčanov do Banátu v roku 1784** je tu zachytený takto: „14. mája – tý ktorý se na Dolnú zem odstehowali oferovali 1 zlatku, 90 gr.“. Medzi najzaujímavejšie údaje v pokladničnom denníku patrí aj záznam, keď si naši Slováci chceli postaviť kostol v Ečke. Pôtorský kurátor v roku 1793 okrem iného vtedy napísal „Dal sem zase na Kostol Ecskánsky 5 zlatých“. Inšpektor cirkvi Ondříš Kukučka zase v roku 1813 zapísal výdaj: „Podarunek pri odchode na Dolnú zem, 10 zlatiek“. Z tej istej knihy sa možno dozvedieť, že pôtorská cirkev svojimi príspevkami pomáhala nielen cirkvám na Slovensku, ale aj slovenským dolnozemským cirkvám. O tom **v roku 1822** zase zapísal: „Dal sem na Cyrkew Dolnozemskú 2 zl.“. A v roku 1823-24 takto prispela aj na „Banatsku Szent Miklos cirkev“ (teraz Ostojičevu). Keďže Slováci sa za feudalizmu sťahovali na Dolnú zem vtedy v rámci jednej krajiny, nepotrebovali žiadne pasy, ale zato povolenie vrchnosti, a to najmä zemepána. A to bolo v tom čase veľmi ťažké a zo začiatku nemožné, pretože toľko peňazí, aby sa vykúpili nemohli mať a tak volili ako spôsob svojho odchodu – úteky. Aby ich zemepán na novom mieste nenašiel, zmenili si priezvisko a nové si dávali obyčajne po názve obce, z ktorej ušli. A tak na Dolnej zemi z Novohradu nachádzame priezviská: Ábelovský, Brezovský, Brusnický, Chrtán, Loman-Lomen, Madacký, Mítňan, Nedelický, Potran, Potranský, Příbojský, Selčan, Seleštiansky, Seňan, Sklabinský, Stracinský, Strehovský, Strehársky-Strhársky, Šuľan, Zahorec, Zomborský, Žihlavský ...a z časti Novohradu v Maďarsku z pôvodných slovenských obcí: Agársky, Bánsky, Bodoňský, Častven, Guťan, Ďarmotský, Kišgeci, Legínsky, Pišpecký, Sudický, Veňarský,...

Atribúty, ktoré poukazujú na nadväznosť pôvodu Kovačičanov so slovenskými koreňmi, pochádzajúcimi z Novohradu

Podľa etnológa, profesora **Jána Botíka** príslušníci etnických minorít sú významní nielen tým, že sú nositeľmi geneticky rôznorodých národných kultúr, ale i tým, že oni uchovali a rozvíjali rozmanité prejavy a hodnoty týchto kultúr špecifickým spôsobom. Na Dolnej zemi, spolu s prevládajúcim roľníckym zamestnaním a usadzovaním sa kolonistov v dedinskom prostredí, s jeho príznačnou sociálnou a hospodárskou uzavretosťou, možno označiť za rozhodujúce činitele toho, že etnický a kultúrny vývin v tomto prostredí, bol v mnohom zhodný s vývinom na materskom území. To znamená, že v ich živote, **ani po usadení** sa v novej domovine, neboli rozrušené predpoklady pre kontinuálne pretrvávajúce základných zložiek ich etnicity, teda ich slovenskosti – jazyka, národné vedomie, národné pomenovanie etnoným a rozmanité prejavy materiálnej a duchovnej kultúry.

1. Pôtorský farár organizátor kolonizácie novohradských evanjelikov

Je predpoklad, že **Mateja Barányiho** poznali niektorí prví sa usádzajúci novohradsko - békeškí slovenskí evanjelici v Banáte, ktorí požiadali Jána Čerňanského, superintendenta Banského dištriktu, aby medzi nich poslal práve tohto farára. Zachoval sa dokument, keď dňa 16. augusta 1783 v Pôtri pred svojim odchodom do Banátu za prítomnosti seniora Martina Gerengaja, farára v Lešti a svedka Martina Hamaliara, farára vo Veľkom Krtíši odovzdával Barányi farský úrad v Pôtri svojmu nástupcovi Jurajovi Goldpergerovi, členovi Učenej spoločnosti banského okolia. Žiadosť novousadlíkov sa stala skutočnosťou. Novokomlášania si v **auguste roku 1783 sami do Pôtra ľahkými povozmi pre Barányiho prišli. Ten po strastiplnej deväťdňovej ceste, čoskoro po svojom príchode založil v Novom Komlóši (Comlosu Mare) prvú slovenskú evanjelickú cirkev v Banáte** a hneď aj inicioval stavbu kostola. Z tohto dôvodu prišiel do konfliktu s predstaviteľmi kráľovskej komory a miestnym zemepánom, ktorý bol na strane rumunského pravoslávneho obyvateľstva. Po vyhrážkach sa Matej Barányi sťahuje na pozvanie grófa Gabriela Buttlera na jeho panstvo na neďaleký Bardáň, ktorý predtým pre nevhodné podmienky opustilo srbské obyvateľstvo. Gróf požiadal farára Barányiho, aby mu pomohol osídiť novozískané panstvo. **Matej Barányi prijal túto sprostredkovateľskú úlohu, ale najprv žiadal, aby gróf vopred zmluvne garantoval svojim budúcom osadníkom – slovenským poddaným určité výhody a výsady ako záväzné podmienky na osadenie.** (Pozri zápisnicu o jeho odchode a zmluvu s Buuttlerom v Bardáni).

2. Zrková pamäť krásna a vkusu (estetické kategórie) pochádzajúce z pôvodného bydliska

Obec Pôtor má blízko k výtvarnému prejavu, ktorý sa názorne predstavuje na stavbe a interiéri evanjelického kostola, ktorý je zapísaný v národnom zozname kultúrnych pamiatok. Na zachovaní, obnove a rozšírení goticko-renesančného interiéru sa podieľal práve evanjelický farár Matej Baráni, ktorý bol impopulátorom príchodu novohradských Slovákov do Banátu. Je predpoklad, že jeho pôtorski súputníci návštevou tohto chrámu si po odchode dlho v svojich srdciach a pamäti zachovali obrazotvornosť a výtvarné a duchovné hodnoty, ktoré ich v rodisku obklopovali.

3. Zachované a porovnateľné nárečie

Navyše zachovali si aj reč svojich predkov, v ktorej prevláda novohradské nárečie- modrokamenského typu, ako napríklad pri mužskom a ženskom kroji pomenovanie kapce, bačkory, čapka, kalap, ručníčok, rubáč, oplecko, untrok, gecela, pruslak, štrimfle, pátriky...Viac o tom prináša a prirovnáva Krátky kovačický nárečový slovník, ktorý spracoval a uverejnil v knižnom vydaní Ján Špringel. Slováci v Kovačici si takto starostlivo zachovávajú kultúrne dedičstvo, ktoré si priniesli do týchto končín ich roľnícki predkovia. O prevládajú južno stredoslovenského jazyka-nárečia modrokamenského typu u Slovákov na Dolnej zemi, potvrdil vo svojom diele aj jazykovedec Jozef Štolc. O veľkej zhode bežného používania ľudového jazyka sa presvedčili osobne Kovačičania a Pôtorčania počas návštev na oboch stranách. Příklad pár zhodných nárečových slov : drelej, drúzgať, fagam, gľajchať, gľogať, havránka, keľavni, lojtra, merkovať, rárožni, šránke, vicapiť, zasam...

4. Tradičné ľudové umenie a obyčaje

V národopisnom diele Mily Bosič „Narodna nošnja Slovaka u Banatu- Kovačica“ sa uvádza : „ Slováci pri osídľovaní týchto krajov Slováci si priniesli so sebou duchovné tradície a menší počet hmotných statkov, predovšetkým svoj ľudový odev, ktorý u týchto chudobných poddaných roľníkov časom predstavoval ich jediný hmotný majetok. Ľudový odev Slovákov, ako časť kultúry a života, tvoril súčasť ich národnej integrity, v dôsledku čoho sa aj zachoval viac ako dve-storočia a staršie a mladšie generácie ho nezanechali ani v súčasnosti“. Spomeňme, že je to ľudové umenie, remeslá, architektúra príbytkov a spôsob hospodárenia, obyčaje.

5. Evanjelická viera, náboženstvo, duchovnosť, slovenské spolky a kultúra

Aj tu sa stretávame s tým, že farebnosť- krása sa v kovačickom evanjelickom kostole svojou farebnou pestrosťou pripomína pôtorský kostol, v ktorom sa v rokoch 1783-1786 lúčili pôtorski cirkevníci pred odchodom do Banátu. Pripomínam to preto, že v evanjelických kostoloch Slovákov vo Vojvodine, ktoré som navštívil, ich interiér mali iba jednofarebné steny a zariadenia kostola.

6. Päťdesiat percentný novohradský koreň kovačických insitných maliarov

Mená a priezviská kovačických insitných maliarov vo vzťahu k obciam Novohradu, z ktorých pochádzajú ich korene: Ábelová: Pavel Hrk, Katarína Kožíková, Ján Garaj, Iva Hrková (aj Turie Pole), Brusník: Ondrej Lenhart, Anna Lenhartová, Ján Sokol, Alžbeta Sokolová, Štefan Varga, Dolná Strehová : Ján Bačúr, Dolné Strháre, stade do Jače : Pavel Cicka, Horný Tisovník : Pavel Hajko, Chrtany : Vesna Chrtan, Ľuboreč : Miroslav Hraško, Malé Straciny: Jozef Haviar, Nedelište : Anna Pavlovová Hekeľová, Ozdín : Michal Bíreš, Příboj: Pavel Babka (Klára Babka), Pôtor: Ján Hriešik, Zuzana Jarmacki Ďurišová, Senné : Martin Markov (pôvodne Marko), Šuľa: Saša Stvorec, Veľký Lom : Vladimír Boboš, Ján Husárik (aj Brusník), Tomášovce : Alžbeta Čížiková, Eva Husáriková Čížiková, Turie Pole : Zuzana Chalupová Koreňová, Marina Ppetřík, Vieska: Magdaléna Toman, Vieroslava Svetlík Tomanová, Závada: Janko Širka.

7. Dôkazy o odchode a vzájomnej pomoci Pôtorčanov a odíedencov do Banátu

V pokladničnej knihe pôtorských kurátorov je takýchto záznamov viac. Údaj týkajúci sa odsťahovania Pôtorčanov do Banátu v roku 1784 je tu zachytený takto: „14. mája – tý ktorý se na Dolnú zem odstehovali oferovali 1 zlatku, 90 gr.“. Medzi najzaujímavejšie údaje v pokladničnom denníku patrí aj záznam, keď si naši Slováci chceli postaviť kostol v Ečke. Pôtorský kurátor v roku 1793 okrem iného vtedy napísal „Dal sem zase na Kostol Ecskanský 5 zlatých“. Inšpektor cirkvi Ondriš Kukučka zase v roku 1813 zapísal výdaj: „Podarunek pri odchode na Dolnú zem, 10 zlatiek“. Z tej istej knihy sa možno dozvedieť, že pôtorská cirkev svojimi príspevkami pomáhala nielen cirkvám na Slovensku, ale aj slovenským dolnozemským cirkvám. O tom v roku 1822 zase zapísal: „Dal sem na Cyrkew Dolnozemskú 2 zl.“

8. Styky medzi krajanmi po ich odchode do Banátu

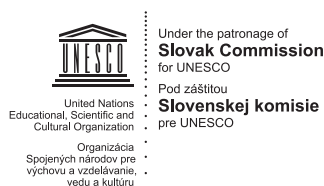
Na konci 19. storočia a začiatku 20. storočia pre rozvoj ovčiarstva v Novohrade malo mimoriadny význam nakupovanie ovčích stád mimo slovenského územia, najmä v Banáte. Pôtorčania vychystali na cestu pred Veľkou nocou, v polovici marca. Putovali pešo po známej trase a zástavky mali najmä v strediskách, kde žili Slováci. Ovce nakupovali od dobrých chovateľov, o ktorých priaznivé informácie dostávali od tunajších Slovákov, ktorých osobne poznali a s niektorými boli aj vzdialenejšia rodina, najmä v Kovačici, Padine a Aradáči. Pamätníci evidujú, že jeden gazda z najrozšírenejšieho pôtorského rodu Kukučkovcov sa na ceste z Banátu utopil v Tise, keď i napriek skúsenostiam viedol stádo oviec cez rieku. Voľakedajšie styky medzi novohradskými Slovákami doma a v Banáte ostali dlho živé v rôznych spomienkach a prirovnaniach. O odchode slovenských poddaných na Dolnú zem neraz rozhodol aj odkaz či list ich príbuzných a známych, ktorí sa už predtým vysťahovali a podarilo sa im tam osadiť za priaznivejších podmienok. Príkladom je už uverejnený dokument, keď jeden z predkov Ján Tomáš z Chrtian sa aj s rodinou rozhodol v roku 1808 vysťahovať do Kovačice.

9. - Partnerstvo

Návštevy kovačických rodín do Pôtra začali až v šesťdesiatych rokoch minulého storočia, ktoré pretrvávajú dodnes. Neskôr pokračovali skupinové a oficiálne návštevy oboch obcí, ktoré sa premenilo na vzájomné partnerstvo.

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Ján Jančovic

Slovenský poľnohospodársky inžinier, novinár, publicista a spisovateľ literatúry faktu

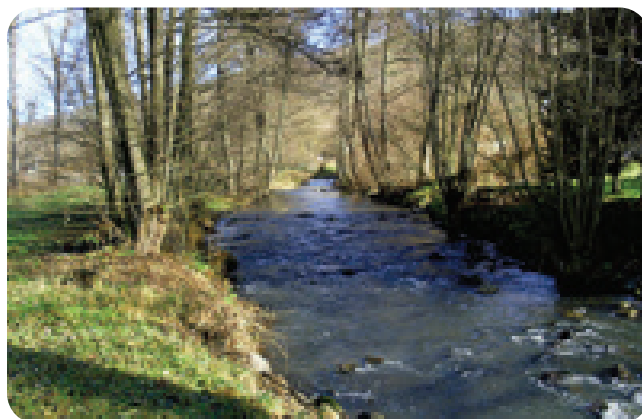

Obec Príboj bola životaschopná dedina

Chotár úzky, život ťažký, útek južným smerom
nutný / Slobodné sťahovanie na Dolnú zem
po patente Jozefa II. / Niečo zo spomienok Michala
Bodického / Starší nám prikázali vykrikovať
„Vápno!-vápno!-vápno!“ / Mali parnú pílu, vodný
mlyn, stupu (zvanú karlov) aj kováča / Novšie
dejiny prezrádza pamätná kniha obce

Fragmenty z histórie bývalej samostatnej obce

V minulosti jestvovali na Slovensku dve obce
s rovnakým názvom Príboj. Kým rovnako malú
obec Príboj v Gemeri - Malohonte pričlenili
už roku 1926 k Rimavským Zalužanom,
novohradská obec Príboj si držala svoju
samostatnosť až do roku 1972, kedy bola
pričlenená k obci Senné. Leží v úzkej hľbokej
doline, na ľavej strane potoka Tisovník, s hornatým
chotárom o pôvodnej rozlohe 419 ha pozemkov.
So severu susedí s obcou Šuľa a z juhu s obcou
Senné. Chotár tvoria vysoké, ploché, dolinami
rozčlenené chrbty z andezitických tuftov. Táto nie
celkom vyludnená dedinka s nedávnymi dvoma

desiatkami domov z pevného materiálu, si vďaka niekoľkým majiteľom zachováva ráz podobný živému skanzenu. Pri jestvovaní ju udržiava približne päť- šesť rodín, ktoré nestratili bývanie a puto so svojim rodiskom či bydliskom, aj napriek tomu, že je už len súčasťou obce Senné.

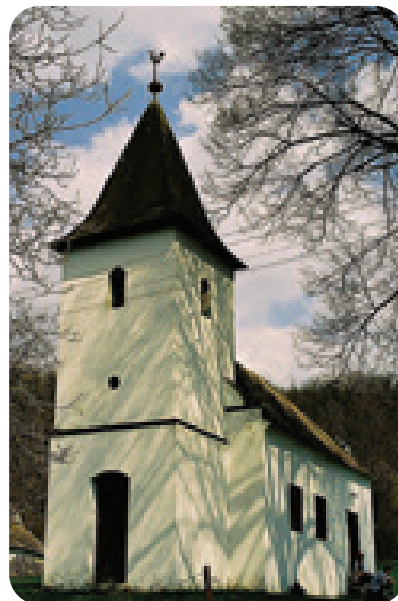
Prvá zmienka o obci pochádza z roku 1393 s názvom Priboy, maďarsky Prényes. Patrila divínskemu panstvu a v rokoch 1554 - 1593 ju tak ako ďalšie okolité obce okupovali Osmania. Koncom 17. storočia patrila ešte divínskemu panstvu a vtedy majiteľom mlyna bol Peter Karman so synom. Tesne pred začiatkom 18. storočia, keď obec patrila haličskému Forgáčovi a Darvašovi, sa začala rapídne vyludňovať útekmi poddaných, ktorí tu zanechali dlhy aj s pozemkami. V polovici 18. storočia sa začala znova zaľudňovať a obyvatelia si začali stavať kamenné domy. V ďalších storočiach, roku 1828 mala 14 domov a 95 obyvateľov, roku 1869 - 130, 1880 - 107, 1890 - 108, 1900 - 121, 1910 - 119, 1921- 107, 1930- 96, 1940- 99, 1948- 79, 1961-78, 1970-72, z toho 34 žien, 23 domov, a dnes už žiaľ stojí iba 15 domov udržiavanými aj zásluhou chalupárov.

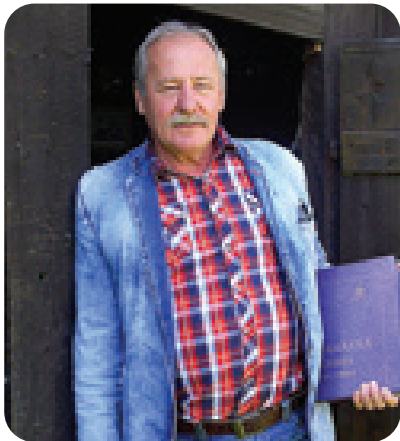
Chotár úzky, život ťažký, útek južným smerom nutný

V období feudalizmu, po vytlačení Osmanov, poddaní obyvatelia dedín hľadali lepšie podmienky života v južnejších častiach regiónu, postupne až na Dolnej zemi, a to zo začiatku aj útekmi od svojich zemepánov. Stoličný súpis utečených poddaných spísaný roku 1720 prezrádza, že z Příboja utiekla rodina Jána Celenka, Ondreja Celenka, Juraja Celenka, Petra Babku, Tomáša Babku (ten mal zemepána Karola Zičiho), a v rokoch 1681 - 1690 ich prijala kráľovská kúria v Leseniciach.

Ondrej Babka utiekol od zemepána do Tury v Peštianskej stolici, ale zostal v Příboji jeden z Babkovcov - Peter. Niektorí zbehovia z Příboja od svojho úteku od svojich zemepánov na začiatku 18. storočia, majú v Békešskej Čabe priezvisko Příbojský. Z tohto obdobia si zaslúži pozornosť doložený historický údaj, ktorý svedčí, že aj počas feudálneho útlaku sa našla v Příboji aj výnimka u poddaných. Syn Adama Labáta, matky Anny Antolovej, Ondrej Labát, narodený v Příboji okolo roku 1695, po elementárnej škole, ktorú absolvoval vo Veľkom Lome a v Sennom u Jána Benedectiho, pokračoval v štúdiu v Kremnici, Banskej Bystrici, 1706 súkromne v Jelšave a Štítniku pod vedením Štefana Klevíniho.

Ondrej Labát bol po tomto štúdiu učiteľom v Malých Zlievcach a v Sudiciach. Za farára do Stredných Plachtiniec, bol ordinovaný 10. októbra 1718 v Štítniku superintendentom Samuelom Antonim. Od roku 1726 bol farárom v Maškovej, od roku 1730 v Dolnej Strehovej, kde roku 1759 zomrel. Údaj o ňom som prevzal z protokolu jeho ordinácie: Evanjelický krajinský archív (EOL) v Budapešti.

Slobodné sťahovanie na Dolnú zem po patente Jozefa II.

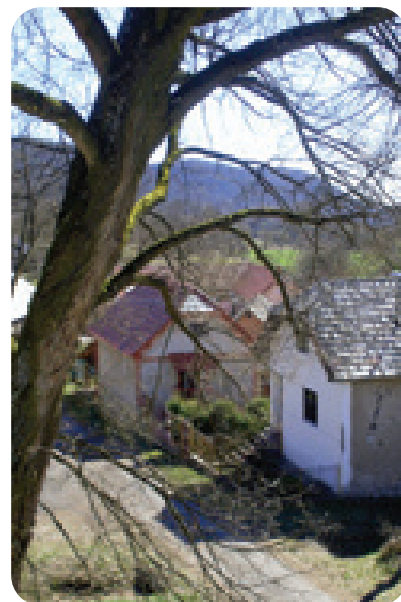
V čase už slobodného sťahovania sa do Slovenského Bardánu, stadiaľ cez Ečku roku 1802 do Kovačice v Banáte, roku 1785 -1786 z Príboja s rodinami vystaňovali. Rodina Jána Babku tam dostala 32 ha pôdy, rodina Juraja Labáta 20,93 ha pôdy, Jána Vargu ¼ sesie pôdy. Potomkom Jána Babku, ktorý prišiel roku 1785 najskôr do Slovenského Bardánu, stadiaľ roku 1788 do Ečky a odtiaľ do konečného cieľa roku 1802 do Kovačice, je Pavel Babka, majiteľ svetoznámej Galérie Babka v Kovačici. Ten pozná svoj rodokmeň a Príboj, preto rodisko svojich predkov, v ostatných rokoch viackrát navštívil.

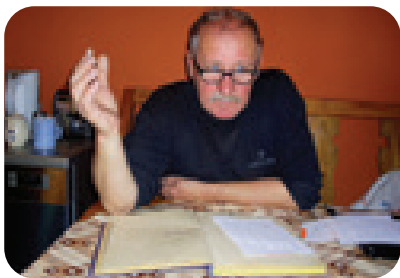
V uvedenom období sťahovanie do Banátu organizoval pôtorský farár Matej Barányi, ktorý tam prišiel na pozvanie prvých evanjelických osadníkov v roku 1783, ako prvý evanjelický farár na tomto území. Jeho úlohou bolo na základe zmluvy s majiteľom pozemkov, grófom Gabrielom Buttlerom, zaľudniť tento pustý kút Banátu evanjelickými Slovákmi. Týchto Barányi verboval najmä v Novohrade, kde ako pôtorský farár a seniorátny dekan šestnásť rokov pôsobil. V Kovačici dodnes prevládajú potomkovia novohradských rodín. Napríklad zo susedných obcí Príboja sú to napríklad Markovci, Benkovci, Ďuricovci, Kováčovci zo Senného, Sokolovci, Lenhartovci, Vargovci z Brusníka.

Niečo zo spomienok Michala Bodického

Ostré a vtipné pero na samom začiatku 20.storočia, mal o novohradských obciach cirkevný historik, profesor a bývalý dekan Evanjelickej teologickej fakulty Michal Bodický. Vyrastal vo Vereši (teraz Červeňany), kde jeho otec tam prišiel ako šuster, ale zároveň bol evanjelickým učiteľom, ale strýkom Michala Bodického bol národne uvedomelý farár v Sennom Andrej Bodický. Známe je Michala Bodického knižné dielo Rozpomienky z roku 1933. Tam okrem svojho života a pôsobenia, uvádza aj spomienky zo starších čias, konkrétne po zrušení poddanstva, týkajúcich sa konkrétne ľudí z Tisovnickej doliny. V jednej časti píše: „Bolo poznať, že vyšli spod panskej palice, mali dvoch zemepánov Zičího a Kálnoka. Starší spomínali, ako chodili na panské do Želoviec, ako panskí hajdúsi s nimi zaobchádzali. Zapamätal si aj pieseň, ktorú tam spievali - „ Plače diovča na doline, zobrali ho na burine. Čo ti diovča, čo ti vzali ? Hej, ten ručníček vyšívajú, kebych vedel kerý hájnik! Hej ten, želovský pán úradník. Kebych vedel, že bez viny, hej, vypálil by tie dediny. Jeden Vereš, druhý Šuľa, hej, a to všetko pre moj milú“. A druhú spievali takto: „ Košút Lajoš, veľký hladoš, kúpil si on chleba za groš, za groš chleba, za dva bryndze, keď ho zožral, išiel inde“.

Bodický o Príboji uvádza, že v obci bolo vtedy 90 duší a tak i detí málo. Príboj cirkevne patrila ako fília do evanjelického cirkevného zboru v Sennom, podobne aj Brusník. Príbojčania si podľa Bodického zakladali na tom, aby mali svoju školu. Ich evanjelickými učiteľmi do rozpadu monarchie boli Ján Molnár, kožušník Ján Králik, čižmár Pavel Macko, Porubský, Pavel Sokol, v Šuli krajčír Rutkay a v Nedelišti obuvník Ľudovít Bodický (1876), v Madačke kolár Petrivaldský.

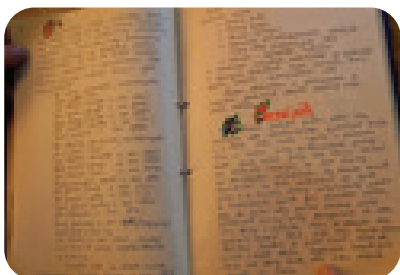

Starší nám prikázali pred obcou vykrikovať „Vápno, vápno, vápno!“

Za významný pre obec sa uvádza rok 1903, a to z toho dôvodu, že do obce sa z hradskej cesty vchádzalo dovtedy cez potok Tisovník tak, že pešiaci prechádzali lávkou, ale doprava povozov bola možná len cez tečúci potok. Aj to len vtedy, keď bola nízka hladina vody v potoku. Keď prúdila veľká voda, povozník s vozom a ťažnými volmi, alebo koňmi musel zostať na pravom brehu, často od večera do rána, kým neprišla pomoc. V tom roku sa konali krajinské voľby a zičovská strana prisľúbila obyvateľom, že keď ich všetci voliči budú voliť, dostanú od nich drevo na stavbu mosta. To sa aj obojstranne splnilo. Odvtedy sa do obce vchádza cez most, ktorý bol neskôr zrekonštruovaný.

V tejto súvislosti si spomínam na jednu osobnú príhodu. V roku 1952 po založení pôtorského JRD, teda roku, ktorý bol aj poslednou súkromnou žatvou. Môj krstný otec Michal Černík vlastnil nákladné auto ako súkromný dopravca, a bol požiadaný, aby odviezol žencom do Starej Huty ich podiel zo skoseného a vymláteneho obilia. Na korbe auta sme sedeli okrem gazdov aj my 11-12 roční chlapci. Keď sme prechádzali popri moste vedúceho do Příboja, dospelí nás nahovorili, aby sme smerom k obci kričali: Vápno!-vápno!-vápno! Až doteraz, kým som v tomto roku nenavštívil Příboj a v ňom Milana Ďuríka, som nevedel, že prečo sme Příbojčanom mali kričať Vápno! Vysvetlenie za pomoci domorodca Milana Ďuríka prišlo práve z dôvodu v minulosti nejestvujúceho mosta. Okrem rôznych kočujúcich predajcov - remeselníkov svoje výrobky na povozoch ponúkali aj vápenkári. V peciach vypálené vápno povozníckym spôsobom predávali po obciach vápenkári. A keď po ceste smerom od Tisovníka južným smerom nechceli obísť ani Příboj, svoje vozy pristavili v blízkosti lávky smerujúcej do dediny a hlasne kričali Vápno!- ponúkajúc takto svoj artikel, po ktorý si musel prísť osobne záujemca až pred lávku.

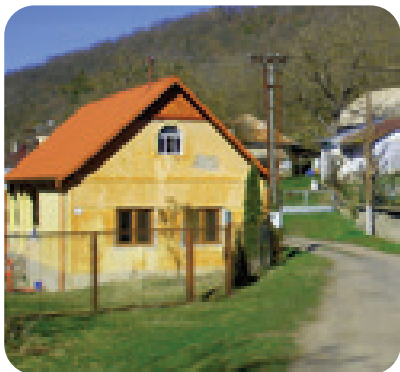

Takéto je vysvetlenie, že prečo Příboju prischol takýto pokrik pri cestovaní popri ich dediny. Nebola to len ich dedina, ktorá mala takéto humorné prívlastky - prezývky.

Novšie dejiny prezrádza pamätná kniha obce

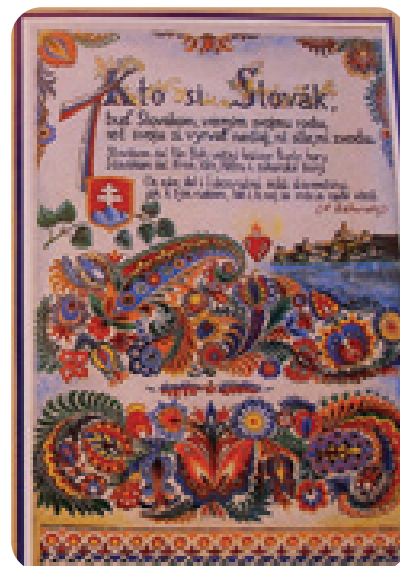
V obci Příboj sa zachovala Pamätná kniha z roku 1933, kedy starostom bol Ján Petrovič, a v obecnom zastupiteľstve boli Pavel Hudec, Ján Ďurík (Šimoje), Ján Krnák (Ďuroje). Za kronikára bol na obecnom zastupiteľstve konanom 30.6.1933 zvolený Štefan Čunderlík, obecný v notárskom úrade v Sennom, narodený roku 1912 v Starých Horách. Pamätnú knihu od začiatku až doteraz viedla a vedie 86 rokov rodina Ďuríková (Šimoje). Pokračovateľom po svojom nebohom bratovi Jánovi, je Milan Ďurík, z tretej generácie, ktorý dopĺňa túto knihu o staršie a nové údaje o bývalej obci. Ďuríkovci zapísali, že prvými známymi rodinami v Příboji boli Krnákovci, Babkovci, Labátovci. Do prvej svetovej vojny v júli 1914 narukovalo 13 mužov, postupne až 17 mužov, čo bola na takú málopočetnú obec veľká strata. Zahynuli v nej Adam Ďurík, Ondrej Ďurík, Ján Hatadám a Pavel Krnák. V roku 1929 Ján Ďurík (Šimoje) zapísal,

že bola krutá zima, pomrzli všetky ovocné stromy, najviac orechy. Nočný strážnik mal v tom roku dostávať od každej rodiny ročne 15 litrov pšenice a že jeho jedinou zbraňou bola palica. Pokračovateľom v písaní do Pamätnej knihy bol Ján Ďurík (*1946), ktorý do nej zapísal, že pred rokom 1900 žili za jeho života Ján Krnák (Ďuroje), narodený roku 1872, Ján Ďurík (Šimoje) 1886, Ján Krásnik 1882, Ján Hudec (Paloje) 1895, Ján Krnák (Babka) 1900. Narodení v rokoch 1900 - 1950 Ondrej Mrva, 1903, Pavel Ďurík (spodný, 1904, Ján Labát (Matejove) a Ján Krnák (Gažoje), 1906, Pavel Jesenský (kováč), 1911, Ján Krásnik (horár), 1914, Ján Ďurík (Šimoje), 1924, Pavel Jesenský, 1934 - prvý maturant z dediny, Ján Krčmárik, 1936, Ján Ďurík, 1946, druhý maturant a prvý vysokoškolák z dediny. Po roku 1945 deti navštevovali Základnú školu (zo začiatku s názvom Národná) 1.-5. ročník v Sennom, 6.- 9. ročník v Dolnej Strehovej. Príboj cirkevne patrila ako fília do evanjelického cirkevného zboru v Sennom, podobne aj Brusník. V strede obce na návrší stojí kostolík - zvonica s modlitebnou, do ktorej v roku 1935 zakúpili zvon, na ktorom je portrét Dr. Martina Luthera a pod nim text výrazný nápis HRAD PREPEVNÝ JEST PÁN BUH NÁŠ. Pod nim pokračuje text Tento zvon bol zadovážený v roku 1935 z ochoty cirkevníkov. Príboj ako fília evanjelického cirkevného zboru v Sennom mal prvý zvonček už roku 1764, ktorý bol umiestnený na drevenom podstavci v tvare rázsochy.

Mali parnú pílu, vodný mlyn, stupu (zvanú karlov) aj kováča

V obci boli samostatní vo viacerých odvetviach. Okrem toho, že mali strojové družstvo, už predtým roku 1936 založili parnú pílu ako účastníku spoločnosť 14 účastníkov. Píla mala gáter o priemere 85 cm, a pohon píly zabezpečoval parný kotol. V blízkosti píly bola obecná studňa s tradičným vahadlom a válovom, ktoré najviac využívali pasúce sa kravy počas obedného odpočinku. Nechýbala ani vodný mlyn a stupa, nazývaná tam karlov, ktorá sa používala pri potoku na vyvážanie plátna. Na druhej strane mlynskeho potoka, sa nachádzalo miesto pred obrovskou vrbou, kde sa dlhé roky páliło drevené uhlie. Spoločnosť parnej píly fungovala do roku 1951. Keďže občania Príboja nechceli vstúpiť do JRD, okresný úrad im pílu dal zaplombovať. Tým sa prestalo píliť drevo, ktoré si ľudia privážali z celého okolia. Takáto najbližšia píla bola v Starej Huti. Malá dedinka mala aj svojho kováča s kováčskou dielňou, ktorej zbúranú časť vidieť aj teraz. Terajšou modernou chladničkou - mrazničkou im bola na kopci vykopaná a udržiavaná a chránená ľadovňa.

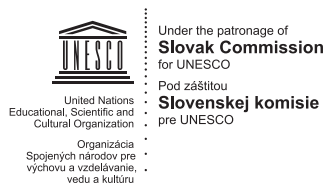

Z Príboja vedie poľná cesta do osady Imrov Kopec. Roku 1948 si založili Roľnícke strojové družstvo a hneď si pre členov kúpili starší traktor s vlečkou, kosačku, pluhy. JRD III. typu bolo založené roku 1959 a roku 1965 zlúčené s JRD Senné a Brusník so sídlom v Sennom a v roku 1972 bola rovnako k Sennému pričlenená aj obec, keď v Sennom bol vytvorený spoločný MNV pre obec Senné, Príboj, Šuľa a Červeňany.

Text a foto: **Ján Jančovic**

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Mgr. Ján Chrtan

Historik, doktorand, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Krátka kronika kovačických dejín (1802-2022)

Kovačica sa spomína mnoho pred ako sa Slováci sem nasťahovali. Ako osada sa prvýkrát údajne spomína v roku 1458 ako Kovašdinc (Kovasdincz).¹ Kovačica patrila pod Keve, územie Kovínskej stolice (župy), ktorú vlastnili feudáli Peter Sydo a jeho synovia Ján a Anton. Oni sa práve v roku 1485 odvrátili od domu Huňadyho, začali, spolu so Srbi, bojovať proti nemu spolu a preto im kráľ Matej Korvín odobral toto územie a daroval Mihályovi Szilágyimu.² Ďalej sa Kovačica v písaných dokladoch uvádza v roku 1685, ako osada pančevského obvodu, ktorý patrila pod temešvársku správu. Vtedy sa osada spomína pod menom Kovašincze.³

Na samom začiatku 19. storočia na pustatinu Kovačicu, ležiacu na území vtedajšej Vojenskej hranice, prichádzajú slovenskí kolonisti a zakladajú novú osadu. Hneď po svojom založení, osada bola pomenovaná Antalfalva (Antonová dedina), na počesť rakúskeho arcivojvodu a uhorského palatína Jozefa Antona (Habsbursko-lotrinského), zároveň brata rímsko-nemeckého cisára Františka II. Habsburského. Tak bola úradne pomenovaná na návrh farára Jána Basilidesa.⁴ Medzitým, medzi ľuďmi a v bežnom živote sa osada aj naďalej volala Kovačica. Legenda nám hovorí, že na mieste kde sa rozprestiera Kovačica (Nová Kovačica) pracoval kováč a mal svoju dielňu – vyhňu („kovačnica“). Podľa tej „kovačnici“ pomenovaná bola aj pustatina a osada Kovačica.

Dňa 15. mája 1802 bola podaná prosba na vojenské veliteľstvo v Pančeve adresovaná cisárovi Františkovi I., aby sa Slovákom z Ečky prepustila pustatina Kovačica, ležiaca v pásme Vojenskej hranice. Prosbu spísali Ján Basilides, richtár Ďuro Sokol, kurátor Ján Selský ml. a predstavitelia obce. Keď prosbu zaevidovali, bolo im prisľúbené, že daná prosba bude pravdepodobne aj schválená. Konečne 12. januára 1803 dostali cisársku listinu, v ktorej im bol daný sľub splnený.

Takto sa začala história Kovačice, ktorej však dejiny siahajú hlbšie do minulosti, cez Bardán a Ečku, čo však nie je témou príspevku. Cieľom a témou príspevku ju podať krátku kroniku kovačických dejín od jej založenia, cez 220 ročnú tradíciu až po súčasnosť. Poukázať na tie najdôležitejšie udalosti, ktoré sa v nej udiali a ktoré ju učinili takou aká Kovačica je. Týmto krátkym prehľadom od minulosti po súčasnosť obce Kovačica poukážem na to, že jej obyvatelia cez stáročia museli zápasit nielen s prírodou, ale i s nepriazňou často sa meniacich politických režimov ako aj so seba samou. Podme však zaradom.

CHRONOLOGICKÝ PREHĽAD:

15. máj 1802 - Slováci z Ečky podali prosbu na vojenské veliteľstvo v Pančeve adresovanú Františkovi I., aby sa im prepustila pustatina Kovačica, ktorá ležala na vojenskej hranici. Prosbu spísali Ján Basilides, richtár Ďuro Sokol, kurátor Ján Selský ml. a predstavitelia obce.⁵

12. január 1803 – Cisárskym prípisom, Slováci z Ečky dostali povolenie presťahovať sa do Kovačice.⁶ Hneď po svojom založení, osada bola pomenovaná Antalfalva (Antonová dedina), na počesť Jozefa Antona (Habsbursko-lotrinského).⁷ Medzitým, medzi ľuďmi v bežnom živote sa osada aj naďalej volala Kovačica.

1. apríl 1803 – Uskutočnil sa, pravdepodobne, prvé služby Božie v Kovačici (vieme to na základe toho, farár Ján Basilides dostal 23 grjciarov za to, že bol tri dni v Kovačici „pri Službách“).⁸

8. apríl 1803 – Za učiteľa do Kovačice prišiel Ján Šimek (zvyčajne sa podpisoval po nemecky ako „Schimegh“). On bol prvým učiteľom v Kovačici a zároveň aj verným a dobrým farárovým asistentom.⁹

1. november 1803 – 31. október 1813 – Obyvatelia (hraničari) boli oslobodení všetkých štátnych poplatkov na 10 rokov.¹⁰

1804 - 1805 – Výstavba prvého kovačického chrámu, ktorý skôr môžeme nazvať modlitebnicou.¹¹

1807 – Vydané boli nové tzv. „základné zákony“. Podľa týchto zákonov, všetky nehnuteľnosti sa nazývali lénami. Ich majiteľom bol cisár a hraničari boli ich užívatelia. Úžitok z tej zeme bol ich plat, mzda za vojenskú službu.¹²

6. január 1814 – Na základe vokátora vieme, že si cirkevný zbor za nového farára zvolil Martina Hamaliara, súčasného a prvého farára v Padine.¹³

30. – 31. júl 1818 – Kanonická vizitácia superintendanta biskupa Adama Lovicha. Je to prvá cirkevná vizitácia, za ktorú môžeme s istotou povedať, že sa konala. Ďakujúc zápisnici z vizitácie sa nám zachovali informácie o stave cirkevného zboru a samotnej Kovačice. Tu bolo navrhnuté, aby sa vybodoval nový, väčší a priestrannejší kostol, ktorý by bol primeraný potrebám dediny.¹⁴

10. október 1824 – Postavený bol základný kameň na nový kostol, ktorý umiestnili do stredu základov obklopujúcich oltár. Do základného kameňa bola vložená sklená nádoba a v nej pamätná listina.¹⁵

19. október 1828 – Slávnostné posvätenie nového chrámu. Chrám posvätil Gabriel Machula, sarvašský farár a senior békéšsko-banátskeho seniorátu.¹⁶

1929 – V lete alebo koncom jari 1828 nový chrám bol už hotový, ale chýbalo v ňom mnoho. Nebol v ňom ani oltár ani kazateľňa ani organ. Ešte 24. mája 1828 bol zakúpený v Temešváre u Christiana Rotha 11 registrový nový organ, ktorý mal byť podľa zmluvy postavený do 29. septembra a stál 1000 zlatých. V novom chráme nový orgán bol postavený pravdepodobne 1929 roku.¹⁷

22. február 1833 – Na verejnej licitácii bola zadaná stavba novej školy. O výstavbe novej školy sa rozhodlo koncom 1832 alebo začiatkom nasledovného roku, keď bola škola aj vystavaná.¹⁸

4. jún 1836 – Sa konala kanonická vizitácia superintendenta Jána Szeberinyiho, druhá o ktorej z istotou vieme povedať, že sa uskutočnila.¹⁹

27. jún – 3. august 1836 – V Banáte sa zjavila a pustošila cholera. Celkovo v Kovačici zomrelo 222 osôb (109 mužov a 113 žien).²⁰

28. november 1836 – Inštalácia nového farára Karola Abaffyho, ktorý však túto funkciu vykonával krátko, lebo ako mladý zomrel už nasledovného roku.²¹

1. október 1837 – Inštalácia Mateja Ambrózyho, vtedajšieho farára vo Veľkom Bečkereku, za kovačického farára.²²

22. február 1845 – V kostole bol zavesený oltárny obraz, ktorý nakreslil vtedy najznámejší srbský maliar v Banáte Konstantin Danill z Veľkého Bečkereku (v tomto okolí, vo viacerých srbských a rumunských pravoslávnych kostoloch autor rôznych pravoslávnych ikonostasov). Jeho obraz znázorňuje Ježiša Krista modliaceho sa v Getsemanskej

záhrade, posilňovaný anjelom (na Zelený štvrtok večer pred jeho zatknutím).²³

7. máj 1850 – bolo zrušené poddanstvo a zem prešla do rúk hraničiarov. Osada bola vtedy už koncipovaná ako slobodná vojenská komúna s väčšími slobodami hraničiari menšími záväzkami.²⁴

1852 – 1860 – Vojenským nariadením z roku 1850 v tých obciach, kde sa nachádzali veliteľstvá stotín/kompánií, sa museli zariadiť nemecké školy pre už trochu starších 12 ročných chlapcov. Cieľom bolo, aby žiaci ľahšie zdolali cviky keď by sa neskôr stali hraničiarskymi vojakmi. V takýchto školách sa vyučovalo iba po nemecky. Prvým a jediným učiteľom na tejto škole bol kaplán Július Ambrózy.²⁵

17. október 1852 – Deň zasvätenia 50. ročnej pamiatky/výročia založenia obce ako aj cirkevného zboru. Po slávnostných bohoslužbách bol obed, po ktorom nasledovala zábava v škole, kde bol prítomný aj generál z Pančeva Oberšter s manželkou. Na zábave sa zároveň pripájalo aj na 50 výročie učiteľskej služby Emericha Raksányiho. Na zábave hrala 40-člená pluková (regimentská) hudba.²⁶

1. september 1859 – Cisársko-kráľovské nariadenie, ktorým bol vydaný Protestantský patent, ktorým sa dovoľovalo samostatné zriadenie slovenskej luteránskej cirkvi. V Kovačici bolo uvítané s radosťou a zrealizované ministerským nariadením 10. januára 1860. Patent mal protestantským cirkvám v Uhorsku umožniť legislatívny podklad na jednotné a samostatné formovanie cirkevného poriadku. (Vláda chcela vydaním patentu povzbudiť jednotlivé národnosti predovšetkým Slovákov proti Maďarom. Avšak, týmto zákonom sa nepodarilo zjednotiť uhorských protestantov.) Cirkevný zbor sa vzdal zriadenia podľa patentu už v roku 1862.²⁷

16. – 17. jún 1862 – V Kovačici sa konala kanonická vizitácia superintendanta Jozefa Szekácsa.²⁸

17. október 1869 – Julius Ambrózy bol inštalovaný za farára v Kovačici.²⁹

5. júl 1872 – Cisár František Jozef rozpustil 12. (kde patrila aj Kovačica), 13. a 14. hraničiarsky pluk a titelský prápor.³⁰
1. november 1872 – Banátska vojenská hranica bola pripojená Uhorsku.³¹ Formálna transformácia hranice sa udiala v období rokov 1869-1873 na úplne rovnoprávne územie s inými oblasťami Uhorska.

1. november 1872 – Začal s prácou okresný súd v Kovačici. Mal na starosti Kovačicu, Barandu, Crepaju, Debeljaču, Jarkovac, Opovo, Padinu a Uzdin.³²

2. február 1875 – Obec sa rozhodla vybudovať novú, v poradí štvrtú školskú budovu ako samostatnú školu. Stará škola bola zbúraná a na jej miesto za jeden rok bola postavená nová budova školy.³³

28. máj 1876 – Na základe Kráľovského reskriptu, všetci starí úradníci boli penzionovaní, keďže neovládali maďarský jazyk. Na ich miesto boli dosadení maďarskí úradníci.³⁴

22. máj 1879 – Schválený Františkom Jozefom I. XVIII. č. zákona - o povinnej výučbe maďarčiny na ľudových školách a povinnosti učiteľov ovládať maďarský jazyk slovom a písmom. Bola to reforma ministra školstva Augusta Trefoara. Takýmto spôsobom bola uvedená maďarčina ako povinný vyučovací predmet do všetkých nemaďarských škôl.³⁵

4. september 1881 – Samuel Paulíny sa stal riadnym farárom v Kovačici. 1879-1881 Kovačica bola bez farára.³⁶

29. – 30. august 1887 – Sa konala návšteva (kanonická vizitácia) biskupa Gustava Szeberényiho v Kovačici. 1890 – Na základe niektorých zachovaných zápisov v evanjelickej a.v. cirkvi v Kovačici, hasiči sa uvádzajú v roku 1890 a ten rok sa berie ako predpoklad založenia organizovaného požiarnictva v Kovačici. Hasičský spolok v Kovačici bol založený na návrh vtedajšieho učiteľa – spravcu ľudovej školy Pavla Rapoša v roku 1890 alebo 1892³⁷ a pôsobil do roku 1910.³⁸

9. apríl 1894 – Do Kovačice prichádza železničná trať. Tiahla na relácii Belehrad – Pančevo – Veľký Bečkerek - Kikinda.³⁹

1896 – Vybudovaná traťová pobočka Kovačica – Padina – Samoš.⁴⁰

1900 – Vystavaná bola zemná kolkáreň v starom parku. Tu sa zabával slúžny, obecní a okresní úradníci a neskôr aj remeselníci a majetnejší roľníci.⁴¹

1903 – Vybudovaná kamenná cesta (kaldrma) z Pančeva do Kovačice.⁴² 18. – 19. október 1902 – Zasvätenie 100. ročnej pamiatky založenia obce a cirkevného zboru v Kovačici.⁴³

1904 – Vybudovaný bol dnešný súd (Grumbuch). Stará budova súdu bola využitá na byty pre sudcov (oproti starému parku).⁴⁴ Zmluva o výstavbe bola uzavretá 7. novembra 1902 a stavba dokončená 1904.

13. november 1904 – Usporiadáný bol volebný konvent, na ktorom si kovačičania väčšinou hlasov zvolili za svojho farára oravského rodáka z Jasenova, Jána Čaploviča, dovtedajšieho farára v Záriečí.⁴⁵

1907 – Prvú futbalovú loptu priniesli do Kovačice traja synovia Adolfa Spitzera, kovačického obchodníka a krčmára. Jeho synovia študovali v Bekéscabe, skadiaľ priniesli aj prvú futbalovú loptu.⁴⁶

5. máj 1907 – V prvú májovú nedeľu o 7. hodine ráno mali byť prvé maďarské bohoslužby. Ľud ako aj inokedy šiel na prvé zvonenie do chrámu a ako obvykle začal pred službami Božími spievať. Maďarov prišlo asi 40, ale boli to hlavne úradníci, väčšinou katolíci a iba šiesti evanjelici. Maďarské služby Božie boli vtedy spevom ľudu znemožnené.⁴⁷

19. máj 1907 – V turičnú nedeľu po slovenských nešporných bohoslužbách, sa mali konať maďarské bohoslužby. Tu sa chystala prísť aj maďarská lokálna správa na čele s hlavným slúžnym Imro Zsírosom. Žandári niektorých Slovákov zbili a poviazali.⁴⁸

8. jún 1907 – Súčasne s Kovačickým procesom sa konal aj ďalší, cirkevný proces, proti Jánovi Čaplovičovi. Senior Béla Kramár už v apríli 1907 roku nariadil proti nemu disciplinárne vyšetrenie. Vyšetrovanie sa konalo 8. júna v roku 1907 v Kovačici. V septembri istého roku bolo v Kovačici pojednávanie banátskej súdnej stolice, na ktorom bol Ján Čaplovič zbavený úradu (kovačickej fary).

1. – 9. júl 1907 – Pre prekáženie maďarských bohoslužieb, ktoré vykonali kovačickí cirkevníci, došlo k súdnemu procesu, známemu ako Kovačický proces proti 106 obžalovaným. Deväť osôb nebolo súdne stíhaných, takže obžalovaných bolo úhrne 97 osôb. Súdne konanie 9. júla bolo prerušené na 8 mesiacov a pokračovalo 2. marca 1908.⁴⁹

5. máj 1908 – Na výročie prvých maďarských bohoslužieb v Kovačici, bol vynesený aj rozsudok. 35 cirkevníci boli súdne potrestaní 15-dňovým až 4-mesačným väzením - súhrne 6 rokov a 8 mesiacov a sumárnou pokutou 6280 korún. Museli zaplatiť aj súdne trovy v sume 919,20 korún. Proces sa konal v Kovačici v budove súdu, známej ako Grundbuch.⁵⁰

13. marec 1910 – Ján Čaplovič bol znovu vrátený do úradu.

1908 – Založená „Kovačická banka, účastinárska spoločnosť“.⁵¹

1911 – Založený bol prvý futbalový klub KSK Kovačica (Kovačický sport klub). Vtedy sa v Kovačici hral aj prvý futbalový zápas („Dejaško“ Debeľača : KSK Kovačica).⁵²

15. november 1913 – Založený bol Remeselnícky spolok v Kovačici. Vieme to na základe zápisnice zo 4. marca 1914. Prvým predsedom bol Karol Wolker, stolár, slovenský hovoriaci Nemec.⁵³

22. február 1914 – V Kovačici sa hralo prvé slovenské divadelné predstavenie. Bola to komédia/veselohra autora Jána Hollého – Kubo. ⁵⁴ Predstavenie sa hralo v Jarmockovej krčme (II. ul. Pri bývalom mlyne na rohu). Režisérom bol Michal Trnčík a na javisku sa predstavili trinásť slovenskí ochotníci.

December 1915 – Na konvente 9. novembra 1913 bol vypísaný nový súbeh na renovovanie chrámu. Došlo 12 ponúk na renovovanie chrámu, 6 na nový organ a 2 na nové vežové hodiny. Súbeh na nový organ nakoniec vyhrala česká firma Emanuel Štein a Bohumil Tuček z Čiech. Nový nástroj bol postavený a cirkev zaň zaplatila 10.000 korún.⁵⁵

Koniec 1915 – vybudovaná bola nová kostolná veža.⁵⁶

1918 – Vznikla Kovačická sedliacka banka spojením Kovačickej banky (založenej 1908) a Sedliackej banky (1909). Banka sa nachádzala vedľa Hasičského domu.⁵⁷

12. február 1919 – V Kovačici sa konala Národná porada banátskych Slovákov. Veľká porada banátskych Slovákov riešila mnoho potrebných a dôležitých vecí pre slovenský vojvodinský národ, hlavne v Banáte. ⁵⁸

4. júl 1920 – Založený bol v Kovačici Spolok slovenských žien. V miestnostiach Kovačickej sedliackej banky sa konalo zakladajúce valné zhromaždenie. Prvou predsedníčkou spolku sa stala Elena Petrikovichová.⁵⁹

16. január 1921 – Založený bol čítací a vzdelávací spolok „Pokrok“. V miestnostiach kovačickej sedliackej banky sa konalo zakladajúce valné zhromaždenie. Na návrh Jána Čaploviča⁶⁰ za predsedu spolku bol jednohlasne zvolený Ján Gábriš, za podpredsedu Karol Boboš, za zapisníka Ondrej Mihál, pokladníka Ďuro Mikuš, knihovníka Ján Botka.⁶¹

1923 (alebo koniec 1922) – Založený bol Lovecký spolok v Kovačici. Zakladateľom bol Mihajlo Gnatenko, ekonom pri náčelstve.⁶²

1924 – V Kovačici bol po prvýkrát premietaný nemý film. Kinooperátori, ktorí film premietali, pochádzali z Československa. Dva razy v roku do Kovačice prichádzalo Jarmočné kino z Československa.⁶³

1924 – Kovačica dostala premietací prístroj a vlastnú kinosálu v Štimlerovej krčme. Premietací stroj bol na benzínový pohon.⁶⁴

23. februára 1925 – Založený bol Spolok včelárov. Prvým predsedom spolku bol Mihajlo Gnatenko, okresný ekonóm (ruský emigrant) a tajomníkom Ondrej Mihál, učiteľ. Tento dátum kovačický včelári považujú ako začiatok organizovaného včelárstva v Kovačici.⁶⁵

29. marec 1925 – Cirkevný zborový konvent, na ktorom bol jednohlasne zvolený za nástupcu, už nebohého farára Jána Čaploviča, jeho syn Ján Čaplovič ml.⁶⁶

19. apríl 1925 – V Kovačici bol založený Slovenský evanjelický sirotinec. Nachádzal sa v budove Kovačickej sedliackej banky. Vtedy sa v ňom nachádzalo šesť sirôt a „matkou sirôt“ bola Anna Švejdová.⁶⁷

31. október 1925 – bola premiéra prvej slovenskej operety Pekná nová maľovaná kolíska, od VHV-a, ktorú priemerne zahrli v Štimlerovom hostinci. Okrem kovačických ochotníkov, tu si zahrli aj ochotníci z iných slovenských osád. Opereta sa hrala v Starej Pazove, Hložanoch a Kysáči.⁶⁸

1925 – V Kovačici pôsobila mliekareň, ktorú založil istý ruský emigrant.⁶⁹

1928 – V Kovačici bol založený futbalový klub Radničky/Radnički (Robotník).⁷⁰

21. október 1928 – Zasvätená bola 100. ročná pamiatka vysvätenia chrámu. V kostole bola odhalená pamätná doska. Zároveň, cirkevný zbor vydal svoje viac ako dvesto stranové dejiny, ktoré napísal Ján Čaplovič ml.⁷¹

12. december 1929 – Prvý krát zasvietila električka v Kovačici. S elektrifikáciou sa začalo ešte v jeseň 1927.⁷² Prvé elektrické osvetlenie v kostole zasvietilo 25. decembra 1931.

14. september 1930 – Bolo založené Sokolské družstvo (Sokolská jednota) v Kovačici, na iniciatívu Ondreja Mihála.⁷³ Prvým starostom/predsedom bol Alexandar (Šaca) Spenul. Toto hnutie malo veľké zásluhy o rozvoj kultúry a vzdelania a všeobecný rozvoj škôl.⁷⁴

19. december 1930 – Založené Poľnohospodárske sporiteľno-úverové družstvo (Zemljoradnička štedno-kreditna zadruga).⁷⁵

12. jún 1931 – Založené Obilninárske družstvo (Žitarska zadruga).⁷⁶

15. január 1932 – Založený Šachový klub v rámci Pokroku.⁷⁷

3. júl 1932 – Formálne založený Dobrovoľný hasičský spolok v Kovačici, na podnet Jána Barináka. Zakladajúce valné zhromaždenie sa konalo v hostinci Sjednotenie a bolo to vlastne obnovenie prác organizovanej požiarnickej ochrany.⁷⁸

9. október 1932 – Rozhodnutím Spravujúceho výboru Dobrovoľného hasičského spolku bol založený spevokol.⁷⁹ V ňom spievali hasiči, zväčša remeselníci.

4. december 1932 – Rozhodnutím Spravujúceho výboru Dobrovoľného hasičského spolku bola založená Hasičská dychovka.⁸⁰

29. január 1933 – Na iniciatívu vtedajšieho predsedu Kultúrno vzdelávacieho spolku Pokrok Dr. Júliusa Ťahúna sa uskutočnilo zasadnutie, na ktorom bol založený pracovný odbor Matice slovenskej (Miestny odbor v Kovačici).⁸¹

- 19. (11.) marec 1933** – Konalo sa zakladajúce valné zhromaždenie športového klubu „Slávia“, v Štimmlerovej kafani.⁸²
- 30. apríl 1933** – Na celocirkevnom volebnom konvente, Jozef Janiš bol zvolený za kovačického farára. V roku 1950 odchádza na Slovensko.⁸³
- 12. november 1933** - Dobrovoľný hasičský spolok mení názov na Dobrovoľnú hasičskú čatu/rotu.⁸⁴
- 23. november 1933** - Založená Hasičská župa pre kovačický okres.⁸⁵
- 1936** – Na jar, na podnet Michala Tomana bol založený Jugoras – prvá zväzová odbočka poľnohospodárov v Kovačici.⁸⁶
- 2. december 1936** – Bola založená Ľudová univerzita pre kovačický okres v Dunajskej bánovine.⁸⁷
- 1937** – V Kovačici bola vybudovaná tzv. kružná pec – rigov na výrobu tehál a ktoré vyrába aj dnes.⁸⁸
- 16. február 1937** – Ondrej Mihál zvolal zakladajúce valné zhromaždenie v slovenskom národnom dome. Tak bol založený Mužský slovenský evanjelický cirkevný spevokol a úradne začal pôsobiť. Prvým predsedom spevokolu bol senior Jozef Janiš.⁸⁹
- 19. november 1939** – Konalo sa slávnostné otvorenie novej budovy Slovenského sirotinca. Základný kameň bol položený 12. júna 1938 a architektom bol Ján Šifel.⁹⁰
- 3. október 1940** – Formovaná prvá stranická bunka (buňka) v Kovačici.⁹¹
- 17. október 1943** – Začala s prácou meštianska škola v Kovačici. Rozhodnutie o otváraní Meštiackej (Gračanska) srbsko – slovenskej školy bola donesená 1. októbra 1943, v úradných novinách „Službeni glasnik“ pod číslom 77. Bola to Meštiacka škola poľnohospodárskeho usmernenia. Prvým spravcom bol učiteľ Jozef Párnický.⁹²
- 1. september 1943** – Vyšlo prvé číslo prvého banátskeho mesačníka Banátsky rozsieváč. Je to aj prvý slovenský časopis, ktorý vychádzal v Kovačici. Majiteľom a vydavateľom bol Slovenský evanjelický cirkevný zbor v Kovačici (Banát), zodpovedným redaktorom učiteľ a správca školy Ondrej Mihál a spoluredaktor učiteľ Jozef Šiffel.⁹³
- 20. apríl – 2. september 1944** – Kovačica bola sídlom ambasády Slovenska. Tu sa 20. apríla presťahoval konzul Slovenskej republiky Dr. Jozef Sitkanič, tajomník konzulátu Tonko Vanko a slúžny Slovenského konzulátu Jozef Kanko.⁹⁴
- 3. október 1944** – Oslobodenie Kovačice.
- 1945** – Po oslobodení v roku 1945, v Slovenskom evanjelickom sirotinci bol umiestnený Detský domov. Prvý, spravcom bol učiteľ Borislav Gičkov.⁹⁵
- 24. marec 1946** – V tento deň sa konalo ustanovujúce zhromaždenie Obuvníckeho družstva.⁹⁶ Obuvnícke družstvo neskôršie pozmenilo názov na Obuvnícke remeselnícke družstvo Kovačica a následne z tohto družstva vyrástla Továreň na módnu obuv VKUS.
- 1947 – 1950** – Výstavba družstevného domu.⁹⁷
- 1950** – V Kovačici začala s prácou učňovská škola, kde sa žiaci učili pekárskemu, krajčírskemu, či obuvníckemu remeslu.⁹⁸
- 1950 – 1952** – Výstavba obecného domu.⁹⁹
- 16. september 1951** - Na celocirkevnom volebnom konvente, Karol Chalupka bol zvolený za kovačického farára.¹⁰⁰
- 1951** – V rámci Kultúrno-osvetového spolku Pokrok bola založená výtvarná sekcia.
- 1951** – Vznikol hostinec Banát, keď zatvorili kinosálu a Janišovu krčmu adaptovali na hostinec.¹⁰¹
- 1952** – Pri príležitosti 150. výročia od založenia Kovačice, kovačickí insitní maliari mali prvú kolektívnu výstavu vo

svojom rodisku, ktorá sa následne stala tradičnou. Výstava bola pomenovaná Kovačický október, neskoršie zaužívaný názov pre celkové oslavy a na počesť oslobodenia Kovačice. Na výstave účinkovalo 12 maliarov a medzi nimi: Martin Paluška, Ján Sokol, Michal Bíreš, Vladimír Boboš, Vilma Ďuričová, Martin Jonáš, Ján Kňazovic, Pavel Suchánek a dvaja stolári intarzisti. (Zároveň bola usporiadaná aj výstava ženských ručných prac).¹⁰²

1952 – Tento rok sa považuje za zrod kovačického insitného umenia.¹⁰³

1954 – Bratia Nemčekovci (Juraj, Ján, Pavel a Adam) založili v Kovačici svoj sláčikový orchester. Roku 1960 tento orchester sa stal prvým ľudových orchestrom domu kultúry 3. októbra.¹⁰⁴

1. január 1954 – Spájaním Sedliackeho pracovného družstva Budúcnosť (9.11.1949-1953) a Sedliackého pracovného družstva Michala Tomana (19. február 1949) vzniklo Sedliacke pracovné družstvo Jednota.¹⁰⁵

15. máj 1955 – V Kovačici otvorili prvú dedinskú galériu obrazov v Juhoslávii. Každoročne vystavuje svoje nové diela na tzv. Kovačickom októbri.¹⁰⁶

1955 – Vzniklo Poľnohospodárske družstvo Poľnohospodár.¹⁰⁷

8. júl 1956 – Založený Klub študujúcej mládeže Kovačice (KŠMK). Bol to jediný klub študujúcej mládeže v povojnovom období juhoslovanských Slovákov.¹⁰⁸

19. február 1958 – Vznikol dom kultúry 3. októbra v Kovačici, ako stredisko kultúrneho života v Kovačici. S prácou začal 1. marca istého roku.¹⁰⁹ Doň sa dostali všetky odbočky Pokroku, ako aj knižnica s čítárňou.

1959 – 1962 – Budovanie novej budovy základnej školy.¹¹⁰

10. september 1959 – Ľudový výbor schválil návrh aby sa založil Stavebný podnik Staviteľ, so sídlom v Kovačici. Vtedy bol aj zapísaný do registra v Hospodárskom súde v Pančeve.¹¹¹

1963 – Prvá parná pekáreň v Kovačici.¹¹²

14. apríl 1963 - Hudobno-folklórny súbor V šírom poli hruška bol založený pri Dome kultúry 3. októbra s cieľom zachovávať, rozvíjať a prezentovať slovenskú ľudovú tvorbu. V tento deň na javisku DK po prvýkrát kovačickí ochotníci vystúpili s hudbou, spevom a tancom.¹¹³

31. august 1964 – V sieni domu kultúry v Kovačici bolo schválené rozhodnutie o založení Miestneho spoločenstva v Kovačici.¹¹⁴

16. marec 1967 - Bola založená Továreň na výrobu módnej obuvi VKUS.¹¹⁵

29. máj 1970 - Založený bol Rádioklub Dr. Janka Bulíka. Základy tohto klubu sa kladli ešte v roku 1959.¹¹⁶

7. november 1970 – Skončená stavba hotelu Park, keď bolo aj slávnostné otvorenie. Hotel mal 13 izieb, bufet, tri reštauračné sály s možnosťou spojenia do jednej veľkej a predstavoval reprezentatívnu časť Kovačice.¹¹⁷

1. máj 1971 – Založený bol kovačický rozhlas – Rádio Kovačica.¹¹⁸

1975 – Začalo sa so stavbou sila v Kovačici. Samosprávna dohoda o výstavbe sila bola podpísaná 27. decembra 1974. V roku 1985 silo zmenilo názov na SITRA (SI – silo, TRA - transport).¹¹⁹

1975 – Do prevádzky bol daný miestny vodovod.¹²⁰

1975 – Do prevádzky dali štvordráhovú automatickú kolkáreň, kde sa nachádzala aj reštaurácia, sála pre stolný tenis, šach, prezliekareň a umývareň s toaletami.¹²¹

1. november 1975 – Začal pôsobiť Komunálny podnik ELÁN.¹²²

1976 – Vznikol cukrovar Jednota. V roku 1979 začala prvá výrobná kampaň.¹²³

18. december 1976 – V dome kultúry v Kovačici otvorili I. bienále slovenských výtvarníkov z Vojvodiny (bez účasti insitných maliarov), resp. Kovačický salón.¹²⁴

28. apríl 1977 – Rozhodnutím Zhromaždenia obce Kovačica, Kovačica bola vyhlásená za mesto.¹²⁵

1977 – 1979 – Výstavba novej budovy materskej školy.

16. apríl 1983 – Bol úradne zaregistrovaný a začal s prácou ELTEK (Pracovná organizácia na výrobu elektronických a telekomunikačných zariadení). Prvým riaditeľom bol Ing. Branislav Boboš.¹²⁶

4. jún 1986 – Na Synode Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi, ktorá sa uskutočnila v Novom Sade, po troch neúspešných hlasovaniach cirkevná vrchnosť prijala návrh Synodálneho presbytéria (z 2. 9. 1985) aby sa v Kovačici popri už existujúcom, založil nový cirkevný zbor. Odvtedy Kovačica má dva cirkevné zbory.¹²⁷

September 1989 – V reštaurovanom sedliackom dome bola otvorená Galéria insitného umenia.¹²⁸

3. október 1989 – Otvorená bola prvá súkromná galéria v Kovačici. Otvorila ju Mária Popovičová a bola umiestnená v rodnom dome maliarky Čížikovej. Vtedy bola v Galérii insitného umenia uskutočnená aj medzinárodná výstava pod názvom Nezúčastnení maliari insity (Pri príležitosti samitu nezúčastnených krajín v Belehrade). Táto galéria prestala s pracovať 1991.¹²⁹

1991 – Výstava Staronoví maliari. Tomáš Hriešik (Maško), vtedy organizátor kultúrnych aktivít v dome kultúry, zoskupil dvadsiatich siedmich výtvarne tvoriacich Kovačičanov a následne usporiadal výstavu.¹³⁰

16. december 1990 – Obnovená činnosť Miestneho odboru Matice Slovenskej v Kovačici (MOMS Kovačica).¹³¹

1. október 1991 – Bola otvorená druhá súkromná galéria – Galéria Babka. Zakladateľom a riaditeľom je Pavel Babka.¹³²

1995 – Na základe Zákona o knihovníctve knižnica sa vyčlenila z domu kultúry a stala sa samostatnou ustanovizňou pomenovanou Obecná knižnica Kovačica.¹³³

6. december 1996 – Bola založená Literárna družina Mateja Ambrózyho v Kovačici.¹³⁴

15. december 2008 – galerijná činnosť sa oddelila od Domu kultúry v Kovačici a vznikla samostatná kultúrna ustanovizeň, Galéria insitného umenia.

10. máj 2014 – Pri príležitosti nedožitých 90. narodenín bolo slávnostné otvorenie Pamätného domu kovačického maliara Martina Jonáša.

16. septembra 2021 – Došlo po zasadnutí dvoch kovačických zborových presbyterstiev, k významnej historickej udalosti: dve presbyterstvá (Kovačica I a II) sa rozhodli zjednotiť. 18. októbra 2020 bol celozborový konvent, aby formálne všetko pripravili na zjednotenie, ku ktorému došlo 1. januára 2021.

24. september 2021 – Inštalácia farára Mgr. Martina Bajzu za zborového kňaza v SEAVCZ Kovačica.

Aj keď kvôli rozsahu príspevku nemožno napísať všetky dôležité udalosti týkajúce sa Kovačice, predsa vidíme, že od polovice 20. storočia zohrali veľkú reprezentačnú úlohu práve insitní maliari. Kovačica je mimo jej chotára považovaná za „mekku“ insitného umenia, aj keď si toho väčšina Kovačičanov nie je vedomá. História insitného umenia v Kovačici začali písať Martin Paluška (1913 – 1983), Michal Bíreš (1912 – 1981) a Ján Sokol (1909 – 1982), ktorí v roku 1951 založili maliarsku sekciu/odbočku pri kultúrnom spolku Pokrok v Kovačici. Najväčšiu slávu kovačickej insite priniesli Martin Jonáš (1924 – 1996) a Zuzana Chalupová (1925 – 2001). Diela týchto umelcov boli prvé, ktoré obišli celý svet, ktoré sa dostali do súkromných zbierok najvýznamnejších svetových osobností a ktoré dostali kovačickú insitu do povedomia záujemcov na celom svete. Maliari z kovačickej Galérie insitného umenia ako aj všetci ostatní insitní maliari, stvárajú na obrazoch svet minulosti, svet súčasnosti a vlastné sny. Každý z maliarov v rámci insitnej formy nachádza jeho vlastný, rozpoznateľný, jedinečný a autentický štýl. Z týchto diel môžeme čítať minulosť, ich plátna sú zrkadlom umelcovej duše v súčasnosti a ako trvalé hodnoty navždy zanechávajú stopu pre budúcnosť.

Nech aj tento skromný príspevok aspoň trochu prispeje k tomu, aby sa insitné umenie Kovačice z prostredia Slovákov z Vojvodiny zapísalo do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, kde oddávna malo patriť!

PRAMENE:

- ¹ PESTY, Frigyes: Az eltűnt Regi Vármegyék. Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia, 1880, s. 390; MILLEKER, Bódog. Délmagyarország Középkori Földrajza. Temesvár : A Délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum – társulat, 1915, s. 30; ПОПОВИЋ, Душан. Срби у Банату до краја осамнаестог века – историја насеља и становништва. Београд : Српска академија наука, 1955, s. 122.
- ² PESTY, Frigyes: Az eltűnt Regi Vármegyék, s. 392.
- ³ PESTY, Frigyes: Az eltűnt Regi Vármegyék, s. 396; MARKO, Ján. Pred príchodom Slovenských osadníkov. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : MS, 2002, s. 45.
- ⁴ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946. Kovačica, 1985, s. 33.
- ⁵ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici. Kovačica : Slovenský evanjelický a. v. cirkevný sbor, 1928, s. 61.
- ⁶ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 61.
- ⁷ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946. Kovačica, 1985, s. 33.
- ⁸ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 63.
- ⁹ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 91-93.
- ¹⁰ Kovačica. Historický náčrt. In Národný kalendár na obyčajný rok 1922. Kníhtlačiareň účastinárska spoločnosť v Petrovci, 1922, s. 49.
- ¹¹ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 82-84.
- ¹² ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 78-79.
- ¹³ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 93.
- ¹⁴ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 96-98.
- ¹⁵ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 107-108.
- ¹⁶ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 111-114; Kovačica. Historický náčrt, s. 51.
- ¹⁷ Kovačica. Historický náčrt, s. 50; ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 111.
- ¹⁸ Kovačica. Historický náčrt, s. 52; ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 117-118.
- ¹⁹ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 119-122.
- ²⁰ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 122.
- ²¹ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 122-123.
- ²² ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 125. 23 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 132; SKLENÁR, Pavel: Dejiny Slovenského evanjelického cirkevného a. v. zboru. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : Miestne spoločenstvo, 2002, s. 244; Kovačica. Historický náčrt, s. 52.
- ²⁴ BABIAK, Ján: Prvých 150 (k) rokov kovačických. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : MS, 2002, s. 59.
- ²⁵ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 144-147.
- ²⁶ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 137-140.
- ²⁷ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 147-149.
- ²⁸ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 149-153.
- ²⁹ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 161.
- ³⁰ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 166.
- ³¹ ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 166.
- ³² JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : MS, 2002, s. 235.

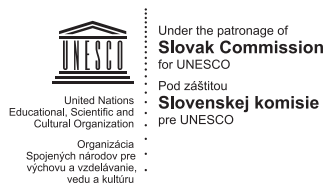
- 33 MILOVANOVIĆ, D. Svetomir. Po ravnom Banatu : letopis sela i škola kovačičkog sresa. Kovačica : Galerija Babka, 1992, s. 46.
- 34 BABIAK, Ján: Prvých 150 (k)rokov kovačických, s. 61.
- 35 BABIAK, Ján: Prvých 150 (k)rokov kovačických, s. 61.
- 36 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 187.
- 37 ŠIFEL, Jozef, ml.: Hasiči ako divadelníci. In: 100 rokov divadla v Kovačici. Kovačica : Dom kultúry, 2014, s. 112.
- 38 FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 139.
- 39 BABIAK, Ján: Prvých 150 (k)rokov kovačických, s. 62; FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 62.
- 40 FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 62.
- 41 FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 146
- 42 BABIAK, Ján: Prvých 150 (k)rokov kovačických, s. 63.
- 43 Hraničiar: Dopisy – Kovačica. In Dolnozemský Slovák, Roč. 1., č. 2., 15. november 1902, s. 4-5.
- 44 MLYNARČEK, Ján. 40 rokov súdskej budovy v Kovačici. In Banátsky Rozsievateľ, Roč. II., č. 2, február 1944, s. 5; FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 64.
- 45 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 204-207.
- 46 FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 50.
- 47 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 210.
- 48 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 211.
- 49 JONÁŠ, Pavel, LÖBL, Arpád, ŠPRINGEL, Ján.: Kovačický process proti 97 údom evanj. cirkve kovačickej pcto. prekazenia maďarskej bohoslužby. Pančevo : Istorijski arhiv; Kovačica : Mesna zajednica, 2002. s. 127; ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 211.
- 50 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 212.
- 51 Kovačica. Historický náčrt, s. 55.
- 52 SLÁDEČEK, Ján: Šport a telovýchova. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : Miestne spoločenstvo, 2002, s. 333; FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 147.
- 53 FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 109; BABIAK, Ján: Prvých 150 (k)rokov kovačických, s. 69.
- 54 MARTIŠ, Albert: Dopisy – Kovačica. In Dolnozemský Slovák. Roč. XII, č. 3, 15. marec 1914, s. 3-5; FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 84-85.
- 55 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 226.
- 56 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 226.
- 57 FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 119-120.
- 58 Dolnozemský Slovák, Ročník XIV., Číslo 8, 1919, s. 2; Dolnozemský Slovák, Ročník XIV., Číslo 10, 1919, 1 jún 1919, s. 8.
- 59 Referentka: Dopisy – Kovačica. In Národná jednota, Roč. 1, č. 22, 1920, s. 3; FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 120.
- 60 JONÁŠ, Ján: Činnosť spolkov a divadlo. In: 100 rokov divadla v Kovačici. Kovačica : DK, 2014, s. 101.
- 61 Dopisy. In: Národná jednota, roč. II, č. 5, 4. február 1921, s. 3.
- 62 FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 128; CICKA, Ján: Poľovnícky spolok Jarabica. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : MS, 2002, s. 397.
- 63 FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 135; KOTVÁŠOVÁ, Mária: Dom kultúry. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : MS, 2002, s. 533.
- 64 KOVÁŠOVÁ, Mária: Dom kultúry, s. 533.
- 65 ŠIFEL, Ján: Včelársky spolok. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 389.
- 66 ČAPLOVIČ, Ján: Dejiny slovenského evanj. a.v. cirkveného sboru v Kovačici, s. 232; Kronika nášho národného života. In: Národný kalendár 1926, Petrovec, 1926, s. 179.

- ⁶⁷ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 123-127; PODHRADSKÝ, J.: Vznik a účel Slovenského evanjelického sirotinca v Kovačici. In: Národný kalendár 1997, Kultúra Báčsky Petrovec, ročník 76, s. 56; JANIŠ, J.: Slovenský evanjelický sirotinec v Kovačici. Kovačica 1941 (rkp.); BABKOVÁ, Alžbeta: Odoláva premenám - Šesťdesiatročné dejiny Kovačického sirotinca. In: Hlas ľudu, Naša téma, 56, 6. februára 1999, s. 7.
- ⁶⁸ Z Kovačice. In: Národná jednota, roč. IX, č. 8, 22. február 1928, s. 2.
- ⁶⁹ JONÁŠ, Fero: Chov hospodárskych zvierat. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : MS, 2002, s. 179.
- ⁷⁰ SLÁDEČEK, Ján: Šport a telovýchova. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : MS, 2002, s. 334.
- ⁷¹ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 129, 137.
- ⁷² Letopis ľudovej školy v Kovačici 1919-1950 (v rukopise); FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 136.
- ⁷³ Kronika nášho národného života. In: Národný kalendár 1932, Petrovec, 1932, s. 210; JONÁŠ, Ján: Činnosť spolkov a divadlo, s. 96.
- ⁷⁴ Kronika nášho národného života. In: Národný kalendár 1932, Petrovec, 1932, s. 210.
- ⁷⁵ JONÁŠ, Adam: Rastlinná výroba. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : MS, 2002, s. 174.
- ⁷⁶ JONÁŠ, Adam: Rastlinná výroba, s. 174.
- ⁷⁷ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 137.
- ⁷⁸ Zapisník sa osnivačke skupštine dobrovoljnog Vatrogasnog društva u Kovačici, dana 3. júla 1932. godine.
- ⁷⁹ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 142.
- ⁸⁰ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 141.
- ⁸¹ Z Matice slovenskej v Juhoslávii. In: Národná jednota, roč. XIV, č. 5, 4. február 1933, s. 2; STANOVÁ, Katarína: Miestny odbor Matice slovenskej. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 609. ŠIFEL, Jozef, ml.: Všestranný národovec Jozef Šifel. In: Veľki-malí snajivci Kovačice. Nový Sad : HL, 2008 s. 39.
- ⁸² FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 147; SLÁDEČEK, Ján: Šport a telovýchova, s. 334.
- ⁸³ SKLENÁR, Pavel: Dejiny Slovenského evanjelického cirkevného a. v. zboru, s. 245.
- ⁸⁴ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 143.
- ⁸⁵ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 143.
- ⁸⁶ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 161.
- ⁸⁷ Правила Народног универзиетета за срез ковачички, Дунавска Бановина. Ковачица : Штампарија С. Муртин у Ковачици, 1937, s. 3-5.
- ⁸⁸ KOTVÁŠ, Zlatko: Rozvoj stavebníctva. In Kovačica : 1802-2002. Kovačica : Miestne spoločenstvo, 2002, s. 188.
- ⁸⁹ CHALUPKA, Karol: Cirkevný spevokol v Kovačici 25 ročný. In: Ročenka slovenskej ev.a.v. cirkvi vo FLRJ, roč. VI, 1962, s. 49.
- ⁹⁰ MARKO, Jan: Dečji dom u Kovačici. Novi Sad, 2000, s. 32.
- ⁹¹ FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 211.
- ⁹² Začiatok práce v škole meštianskej. In Banátsky Rozsieváč, Roč. 1., č. 3, november 1943, s. 5.
- ⁹³ Banátsky Rozsieváč, Roč. I, č. 1, s. 1; FARKAŠ, J. Jozef: Dejiny Kovačice 1802-1946, s. 250.
- ⁹⁴ Letopis ľudovej školy v Kovačici 1919-1950 (v rukopise); Banátsky Rozsieváč, Roč. II., č. 5, 1944, s. 5; Banátsky Rozsieváč, Roč. II., č. 9, 1944, s. 8; JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 234-235.
- ⁹⁵ MARKO, Jan: Dečji dom u Kovačici, s. 11, 34.
- ⁹⁶ ĎURIŠ, Jozef: Továreň na módnu obuv VKUS. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 193.
- ⁹⁷ JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 237.
- ⁹⁸ LENHARTOVÁ, Zuzana: Pekárstvo. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 222.
- ⁹⁹ JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 237. 100 SKLENÁR, Pavel: Dejiny Slovenského evanjelického cirkevného a. v. zboru, s. 246.
- ¹⁰¹ SVETLÍK, Pavel: Pohostinstvo. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 201.

- 102 ČENDIČOVÁ, Jarmila: Insitní maliari. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 501.
- 103 ČENDIČOVÁ, Jarmila: Insitní maliari, s. 501.
- 104 KOTVÁŠOVÁ, Mária: Hudobno-folklórny súbor V šírom poli hruška. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 541.
- 105 JONÁŠ, Adam: Rastlinná výroba. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 174; JONÁŠ, Fero: Chov hospodárskych zvierat. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 179.
- 106 ČENDIČOVÁ, Jarmila: Insitní maliari, s. 501; CICKA, Ján: Stretnutie výtvarníkov a Kovačický salón. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 525.
- 107 JONÁŠ, Adam: Rastlinná výroba, s. 174.
- 108 CICKA, Ján: KŠMK-ovské nezábudky. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 657.
- 109 KOTVÁŠOVÁ, Mária: Dom kultúry, s. 533.
- 110 JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 237.
- 111 KOTVÁŠ, Zlatko: Rozvoj stavebníctva, s. 188.
- 112 LENHARTOVÁ, Zuzana: Pekárstvo, s. 222.
- 113 KOTVÁŠOVÁ, Mária: Hudobno-folklórny súbor V šírom poli hruška, s. 537.
- 114 JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 237.
- 115 ĎURIŠ, Jozef: Továreň na módnu obuv VKUS, s. 193.
- 116 BABKA, Daniel: Rádioklub Dr. Janka Bulíka. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 407.
- 117 SVETLÍK, Pavel: Pohostinstvo, s. 203.
- 118 ŠIRKA, Martin: Kovačický rozhlas. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 589.
- 119 DIŇA, Martin: SITRA. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 183-184.
- 120 JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 238.
- 121 JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 238.
- 122 JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 238.
- 123 BENKOVÁ-HRIEŠIKOVÁ, Mária: Akciová spoločnosť cukrovar Jednota. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 185.
- 124 KOTVÁŠOVÁ, Mária: Staronoví maliari a Združenie maliarov. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 528.
- 125 JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 238.
- 126 BAKOŠ, Ján: ELTEK. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 191.
- 127 SKLENÁR, Pavel: Dejiny Slovenského evanjelického cirkevného a. v. zboru, s. 247.
- 128 ČENDIČOVÁ, Jarmila: Insitní maliari, s. 502.
- 129 JONÁŠ, Pavel: Vojenská a štátna správa, s. 238; KOTVÁŠOVÁ, Mária: Súkromné galérie a ateliéry. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 521.
- 130 KOTVÁŠOVÁ, Mária: Staronoví maliari a Združenie maliarov. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 511.
- 131 STANOVÁ, Katarína: Miestny odbor Matice Slovenskej. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 609.
- 132 KOTVÁŠOVÁ, Mária: Súkromné galérie a ateliéry, s. 522.
- 133 ĎURIŠOVÁ, M. a kol.: Knižnice. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 601.
- 134 ZLOCH, Martin: Literárna družina Mateja Ambrózyho. In: Kovačica 1802-2002. Kovačica : MS Kovačica, 2002, s. 605.

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Katarína Pucovská

Diplomovaná inžinierka poľnohospodárstva, publicistka, zakladateľka portálu www.kulpin.net

Insita na internete, nevyhnutnosť globálneho zviditeľnenia

Najvyšší štátni predstavitelia Srbska podporili iniciatívu Galérie Babka, aby sa Slovenské insitné maliarstvo v Srbsku aj úradne navrhlo na zápis na UNESCO-vu listinu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva.

Príprava kandidatúry si nevyhnutne žiada katalogizáciu a digitalizáciu – zachovanie digitalizovaných dokumentov doby – obrazov slovenských insitných maliarov žijúcich v Srbsku, a globálne zviditeľnenie tých dokumentov – ich zverejnenie na internete, čiže ich sprístupnenie každému, kto má oň záujem.

UNESCOva kandidatúra je obzvlášť náročná. Na tento zoznam sa dostanú skutočne iba tí, čo dokážu, že sú v niečom jedineční vo svete. Slováci v Srbsku, ktorí sú málopočetným etnikom v krajine s väčšinovým srbským obyvateľstvom, sú veľmi blízko k tomu zoznamu, ktorým by sme sa, aj takí malí, zviditeľnili na celom svete. Zároveň by sme svetom šírili chýr o vyspelosti, kultúre a umeleckých vlohách slovenského národa. Podpora všetkých relevantných subjektov, ale aj každého jedného z nás, každého Slováka v hociktorom kúte sveta, je preto nanajvýš dôležitá. S veľkým potešením treba konštatovať, že tá podpora nevystala. Vďaka nej sme sa dostali až sem.

S cieľom pomôcť nášmu insitnému umeniu pri podávaní kandidatúry trojčlenná delegácia vedená Mgr. Jurajom Hamarom, CSc. generálnym riaditeľom Slovenského ľudového umeleckého kolektívu (SLUK), koncom novembra 2021 absolvovala návštevu Kovačice. Predstavitelia Centra pre tradičnú ľudovú kultúru, ktoré je odborným pracoviskom SLUK-u, počas návštevy realizovali pilotný projekt digitalizácie našej insity a odborne spracovali umeleckú tvorbu dvoch najstarších maliarov zapísaných v Národnom zozname nehmotného kultúrneho dedičstva Srbska: Jána Bačúra z Padiny a Evu Husárikovú z Kovačice. Filmovali ich, robili s nimi rozhovory, fotili obrazy, značili ich rozmery a zhromažďovali metadáta, ktoré využijú pri digitalizácii. Podľa tohto vzoru treba ďalej robiť a prichystať materiál, ktorý bude tvoriť základ osobitnej webovej stránky o Slovenskom insitnom maliarstve v Srbsku. Treba sa teda sústrediť na dokumentovanie, uchovávanie a spracovanie javov tradičnej ľudovej kultúry, ich inventarizáciu a sprístupňovanie, uchovanie a odovzdanie nasledujúcim generáciám.

Takáto pomoc je nám veľmi vzácna, a to čo nám dáva ďalšiu vzpruhu a budí novú nádej je veľká podpora našej materskej krajiny – Slovenska, štátnych predstaviteľov Slovenskej republiky a tiež aj Slovákov v diaspóre. Potvrdením uvedeného je aj tento okrúhly stôl, záštitu nad ktorým prevzala Slovenská komisia pre UNESCO, starosta obce Pôtra a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Aký odkaz vyšleme do sveta prostredníctvom našich insitných maliarov?

Folklórne detaily na obrazoch našich insitných maliarov svedčia o našej kultúre a spoločnom dedičstve. „Slovenskí maliari – niektorí viac, iní menej – farbami do posledného detailu zaznamenávajú príbehy z každodenného života. Tie obrazy majú často etnografickú hodnotu, lebo znázorňujú prvky materiálnej a nemateriálnej kultúry (slovenské kroje, zvyky spojené s ročným a životným cyklom a pod.) tak, ako ich umelci vnímajú, ako si ich pamätajú a predstavujú,“ uvádza etnologička Gordana Blagojević vo svojej vedeckej štúdii: Slovenské insitné výtvarné umenie v Srbsku. Etnologicko-antropologická štúdia prejavov identít. Nadácia Babka Kovačica túto obsiahlu štúdiu vydala v srbčine v roku 2014 a o dva roky neskôr, v roku 2016, aj jej preklad do slovenčiny. Na webovej stránke www.kulpin.net sme túto štúdiu pred šiestimi rokmi zverejnili a možno si ju prečítať TU: <http://www.kulpin.net/files/19.02.2016-monografijska.pdf>

Treba sa zviditeľniť. Celosvetovo. Na internet spúšťať čo viac informácií, v konkrétnom prípade by to mali byť informácie o slovenskom insitnom maliarstve v Srbsku, a tak sa dostať k čo širšiemu kruhu ľudí. Takýmto spôsobom zároveň podporovať a rozvíjať aktivity programu UNESCO v globálnom zviditeľňovaní oblasti kultúry.

Na vytýčenej ceste k Svetovému zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO je totiž nanajvýš dôležité zviditeľnenie. Aby sa to splnilo, treba vypracovať kvalitnú prezentáciu nášho maliarstva, aby sa s ním čo najpútavejšie a čo najľahšie mohli oboznámiť záujemcovia na všetkých končinách sveta. Zviditeľnenie na internete a webstránka sú dnes nevyhnutnosťou, rovnako ako profesionálne vizitky. Je to spôsob, akým pomáhame aj sami sebe, lebo v súčasnosti takmer každý jeden z nás vyhľadáva informácie na internete. Vďaka internetu máme možnosť pomerne ľahko sa zviditeľniť na globálnej úrovni, rozvíjať medzinárodnú spoluprácu a vytvárať obchodné príležitosti. Túto možnosť treba teda hojne využívať.

Ak nie si na internete, neexistuješ. Je to už ošúchaná, ale veľká pravda, svedčiaca o tom, že sa nám priam nanucuje takéto naše spávanie. Musíme byť viditeľní, musíme byť na internete, musíme byť zaregistrovaní na čo viac spoločenských sieťach... Facebook, Instagram, Youtube, LinkedIn, Twitter...Upútať na seba pozornosť.

Na internete, či ktorejkoľvek sociálnej sieti ten najlepší, najkvalitnejší, najzaujímavejší... obsah upúta pozornosť. Na tých obyčajných, nevýrazných, nekvalitných, všedných príspevkoch sa ľudia obyčajne nezdržiavajú, najčastejšie iba prebehnú očami, možno prečítajú titulok a rýchlo pokračujú. Fotografia pestrofarebného obrazu, a insity hýriacej farbami, môže veľmi ľahko upútať pozornosť, vyvolať záujem. Dôležité je však, aby fotografia bola čo kvalitnejšia a obraz na nej čo atraktívnejší.

Základnými piliermi online prezentácií sú webové stránky.

Webové stránky s kvalitnou, rýchlou a ľahkou dostupnosťou sú základom online prezentácie a internetového marketingu. Poskytujú rýchlu a prehľadnú informáciu záujemcom, slúžia na komunikáciu a sú virtuálnou platformou, na ktorej sa záujemca môže dôkladne oboznámiť s témou alebo produktom, keďže sa na prezentáciu používa kombinácia textov, obrazov s vysokým rozlíšením a možnosťou detailného zobrazenia a tiež video záznamy.

Webové stránky sú teda veľmi dôležité v prezentácii akéhokoľvek výrobku, či umenia, no pre ich úspešnosť sú potrebné aj ďalšie funkcie, predovšetkým musia sa zviditeľniť, teda dostať sa k potenciálnym záujemcom, ktorí sa o nich musia dozvedieť.

Sociálne siete sú tým dôležitým článkom v reťazi.

Spoločenské siete sa už hlboko infiltrovali do našich životov, do našich rodín a ponúkajú nám pohodlný „spoločenský“ život z nášho kresla, bez vychádzania z domu. Komfort si človek ľahko osvojí, veď prečo sa vzpierať, odporovať niečomu, čo uľahčuje život? V poslednom desaťročí (vo vyspelejších krajinách ešte na sklonku minulého tisícročia), internet a sociálne siete prevrátili hore nohami náš donedávna takmer jednotvárný spôsob života. Dnes sa už internet a spoločenské siete stali súčasťou nášho pracovného dňa a veľmi často aj pánmi nášho voľného času. Stali sa naším životným štýlom.

Exponenciálny rast rôznych spoločenských platforiem viedol podniky k tomu, aby sa na sociálne siete pozerali ako na marketingové kanály. V súčasnosti je marketing na sociálnych sieťach stále výraznejší a stal sa i možným nástrojom, lákadlom, návnadou... privádzania ľudí na žiaducu webovú stránku, na propagáciu produktov alebo služieb, ako aj na upútanie pozornosti, upozorňovania na značku tak, aby ten-ktorý brand bol neustále v mysli

zákazníka. Sociálne siete sa stali neoddeliteľnou súčasťou digitálneho marketingu a sú veľmi dobrým priestorom na online propagáciu. Ony pomáhajú zvyšovať návštevnosť webovej stránky, teda spojiť zakladateľa web stránky so záujemcami.

E-marketing

Internetový marketing (iné názvy: i-marketing, webový marketing, online marketing, elektronický marketing, e-marketing) je veľmi efektívny, pretože denne ľudia trávajú na internete čoraz viac času. Táto propagácia sa snaží naplniť ciele toho, kto ponúka nejakú informáciu a získavať pre neho nových návštevníkov jeho webu, blogu, platformy, siete...a stále udržiavať návštevnosť a záujem. E-marketing sa v skratke zameriava na tvorbu reklamy na internete, pričom sa tiež snaží cieľiť na správnu skupinu potenciálnych zákazníkov. **Práve z uvedených dôvodov je podľa odborníkov v tejto internetovej dobe najlepšou voľbou na prezentovanie výrobku alebo služby online propagácia.** To preto, lebo je internetový marketing oveľa prepracovanejší než tradičný marketing. Novodobá technológia posunula marketing na novú, sofistikovanejšiu úroveň, ktorá sa teší veľkej efektívnosti. Predovšetkým má veľký dosah a 24 hodinovú dostupnosť. Vďaka internetu sa už dnes nemusia robiť reklamy len lokálne, ale môžeme ich robiť celosvetovo a osloviť milióny potenciálnych záujemcov.

Väčšina sociálnych platforiem má v sebe zabudované analytické nástroje, ktorými sami môžeme merať a monitorovať výkonnosť aktivít našej firmy, značky, resp. webu. Z toho monitoringu môžeme tiež uzavrieť, čo má naša cieľová skupina rád a čo nie. Na základe toho môžeme potom našu stratégiu korigovať, prispôbovať. Administrátormi sociálnych sietí, – vskutku sú to najčastejšie iba programy, automatické softwary, alebo ako sa v kruhu IT odborníkov pomenúvajú roboti, permanentne sledujú vzťah a počet vašich sledovateľov, či nasledovníkov, ktorí pod vašim textom, fotografiou, videom... kliknú na „zdvihnutý prst“, na „smajlíka“, komentujú, alebo „zdieľaním“ prakticky pokračujú v tom vami započatom, nadväzujú na niečo, na niekoho... a navádzajú otvoriť váš profil, blog, web...

Čím kvalitnejší a atraktívnejší obsah zdieľate na vašom sociálnom účte, tým bude návštevnosť vašej stránky vyššia.

Návštevnosť internetovej stránky v značnej miere môže zvýšiť aj influencer (influensér)..

Influencer – kto to vlastne je?

Význam slova influencer je odvodený z anglického výrazu „influence,“ čo v preklade znamená vplyv. Ide poväčšine o verejne známu osobu (herec, hudobník, moderátor, youtuber, športovec,...), ktorá je pre ostatných ľudí vzorom a často im pomáha rozhodovať sa a dokáže ovplyvniť ich názor.

Každá verejne známa osoba má svoj okruh fanúšikov, ktorých spájajú spoločné záujmy. A práve im, tomu svojmu publiku, svojim sledovateľom, ktorých majú neraz na tisíce, ba milióny, môžu priamo či nepriamo sprostredkovať vaše produkty alebo služby.

Influencer však nie je na to, aby nútil ľudí nakupovať. Jeho primárnou úlohou je produkt alebo službu odprezentovať zaujímavým spôsobom širokej verejnosti. Teda, zaujať ľudí o váš výrobok. Komerčné využívanie influencerov je v našich končinách pomerne čerstvým boomom.

Človek je tvor zvedavý.

Rýchly životný štýl, pripojenie k viacerým zariadeniam (počítač, tablet, telefón) a prebytočné informácie viedli k zníženiu pozornosti. Zaneprázdnený človek si začal robiť selekciu. Na internete navštevuje iba to, čo sa mu páči, „kráča vychodenými chodníkmi“, zdržiava sa iba na osvedčených miestach, o spoľahlivosti ktorých sa už skôr presvedčil. Pri otvorení nového miesta na internete, teda aj nového internetového portálu, treba potenciálnych záujemcov na ten portál navigovať.

www.kulpin.net

Kedže vlastným webovú stránku www.kulpin.net, ktorá už má viac tisícový počet pravidelných návštevníkov, na nej sme vlani otvorili osobitné okienko: **Slovenské insitné umenie v Srbsku** do ktorého vnášame a zhromažďujeme informácie o insitnom maliarstve. Máme tiež aj facebookovú stránku kulpin.net, ktorá má vyše

5.000 sledovateľov a aj tam pravidelne propagujeme slovenské insitné umenie. Tým chceme dať vlastný prínos k väčšiemu zviditeľneniu slovenského insitného umenia v Srbsku a podporiť ho na jeho zakreslenej ceste na zoznam svetového nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO.

Ešte v roku 2010 sme na našom webe na titulnej strane z pravej strany otvorili osobitné okienko **Kovačica, mekka svetovej insity**, v ktorom dodnes stojí text národopisnej výstavy o minulosti a súčasnosti Kovačice Dr. Zuzany Drugovej, etnologičky a riaditeľky Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici. Zuzana Drugová pripravila pre Galériu Babka výstavu a sprievodný text, ktorý si možno prečítať TU: <http://www.kulpin.net/2-uncategorised/1843-v-galerii-babka-v-kovaici>

Vlani sme na kulpin.net otvorili ďalšie okienko, ktoré sa nachádza na titulnej strane z ľavej strany a pomenované je **Slovenské insitné umenie zo Srbska**, kde si vo folderi ARCHÍV (<http://www.kulpin.net/26-slovenske-insitne-umenie-zo-srbska/11454-archiv>) možno otvoriť vyše 50 článkov, ktoré sme zverejnili o našom insitnom maliarstve v období rokov 2010 až 2021. Keďže sú články usporiadané chronologicky, možno tak sledovať aj rozvojovú cestu tohto nášho umenia. Najnovšie texty z roku 2022 sú umiestnené vo folderi AKTUALITY.

Stručný prehľad článkov z okienka Slovenské insitné umenie zo Srbska – obdobie rokov 2010 až marec 2022

3. 02. 2010 – Japonské súčasné insitné umenie, v Novom Sade v Múzeu Vojvodiny <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/1917-japonske-suasne-insitne-umenie>

21. 02. 2010 – Medzinárodný deň materinského jazyka 2010, v Galérii Babka minister kultúry Srbska Nebojša Bradić otvoril výstavu obrazov... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/1973-21-februar-medzinarodny-de-materinskeho-jazyka>

18. 02. 2011 – V Ministerstve kultúry Srbska Pavel Babka prezentoval Encyklopédiu slovenského insitného umenia v Srbsku... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/3151-medzinarody-de-materinskeho-jazyka-2011>

19. 02. 2011 – V Galérii Babka v Kovačici Deň materinského jazyka... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/3154-umelecke-diela-hovoriace-materinskim-jazykom>

16. 02. 2012 – Medzinárodný deň materinského jazyka v znamení omaľovaných tekvic... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/4306-medzinarodny-de-materinskeho-jazyka-v-znameni-omaovanych-tekvic>

12. 06. 2012 – Výstava ilustrácií detských kníh z celého sveta, Medzinárodné bienále ilustrácií kníh pre deti BIB 2011... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/4692-vystava-ilustracii-detskykh-knih-z-celeho-sveta>

27. 08. 2012 – Detská svadba a BIBIANA... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/4941-detska-svadba-a-bibiana>

9. 02. 2013 – Medzinárodný deň materinského jazyka 2013... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/5497-21februar-medzinarodny-de-materinskeho-jazyka>

1.10. 2013 – Slovenské insitné maliarstvo v Srbsku – zbierka obrazov Galérie Babka z Kovačice pdf, publikácia všetkých 63 maliarov na jednom mieste... http://www.babka.rs/sk/files/slovenske_insitne_maliarstvo.pdf

2. 10. 2013 – Skvosty insitného kumštu z Kovačice nadchli Bratislavu... <http://www.babka.rs/sk/index.php/spravy/24-v-bratislave-do-15-oktobra-skvosty-insitneho-kumstu-z-kovacije>

27. 10 2013 – Panónska miniatúra z kolekcie Galérie Babka Kovačica... <http://www.babka.rs/sk/index.php/spravy/26-panonska-miniatura>

21. 02. 2014 – Medzinárodný deň materinského jazyka... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/6673-21-februar-medzinarodny-de-materinskeho-jazyka>

1. 09. 2014 – Detská svadba v Kovačici ...<http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/7275-detska-svadba-v-kovacici-je-o-laske-a-humanite>

9. 02. 2015 – 15 rokov maľbami pestujú materčinu... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/7818-15-rokov-malbami-pestuju-matercinu>

22. 02. 2015 –Eduard Kukan a Maja Gojković na oslavách 15 rokov Medzinárodného dňa materinského jazyka v Galérii Babka Kovačica... <http://www.kulpin.net/22-aktuality/aktuality/7834-zachovat-krasu-roznorodosti>

28. 02. 2015 – Naši Slováci, Predrag J. Marković k tohtoročnému Dňu materinského jazyka... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/7841-navrat-do-buducnosti-nasi-slovaci>

17. 03. 2015 – Slovenské insitné umenie v Srbsku...a výstava Omaľované tekvice – Panónske miniatúry... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/7922-slovenske-insitne-umenie-v-srbsku>

19. 03. 2015 – Parlament Srbska zdobí kovačická insita, výstavu otvorila Maja Gojkovićová a Eduard Kukan... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/7927-parlament-srbska-zdobi-kovacicka-insita>

15. 01. 2016 – 21. február v Galérii Babka... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/8856-21-februar-v-galerii-babka>

19. 02. 2016 – Materinský jazyk...<http://www.kulpin.net/22-aktuality/aktuality/8949-materinsky-jazyk>

19. 02. 2016 – Gordana Blagojević, monografija.pdf ... <http://www.kulpin.net/files/19.02.2016-monografija.pdf>

29. 09. 2016 – Štvrtstoročie Galérie Babka... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/9613-stvrtstoroctie-galerie-babka>

16. 11. 2016 – Hajko a Galéria Babka v Bratislave... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/9721-hajko-a-galeria-babka-v-bratislave>

18. 04. 2017 – V Srbsku vystavia slovenské bankovky a mince... <http://www.kulpin.net/o-kulpine/pocet-obyvatelov/22-aktuality/aktuality/9871-v-srbsku-vystavia-slovenske-bankovky-a-mince>

18. 07. 2017 – Tri výstavy Národnej banky Slovenska v Srbsku... <http://www.kulpin.net/o-nas/22-aktuality/aktuality/9957-vystavy-narodnej-banky-slovenska>

23. 10. 2017 – Narodeninová oslava Jána Bačúra... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/10044-narodeninova-oslava-jana-bacura>

22. 02. 2018 – Deň materinského jazyka... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/10163-den-materinskeho-jazyka>

12. 12. 2018 – Naši v Bratislave/Kým kohút nezaspieva, výstavu otvorila Ana Brnabićová... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/10455-nasi-v-bratislave-kym-kohut-nezaspieva>

29. 06. 2019 – Výstava insitného umenia v Ženeve... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/10617-vystavu-insitneho-umenia-v-zeneve>

20. 08. 2019 – Bačúr v Novom Sade a Bibiana v Kulpíne... <http://www.kulpin.net/22-aktuality/aktuality/10665-bacur-v-novom-sade-a-bibiana-v-kulpine>

4. 09. 2019 – Bibiana v Kulpíne... <http://www.kulpin.net/slovenske-gymnazium-v-bacskom-petrovci/22-aktuality/aktuality/10676-bibiana-v-kulpine>

6. 11. 2019 – Kovačica známa i neznáma, v Thurzovom dome v Banskej Bystrici... <http://www.kulpin.net/o-kulpine/pocet-obyvatelov/22-aktuality/aktuality/10734-kovacica-znama-i-neznama>

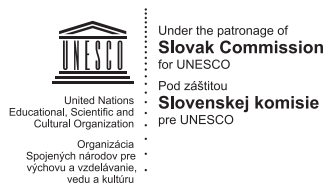
13. 12. 2019 – Unikátny klenot, slovenské insitné umenie v Dvorane Ministerstva kultúry SR v Bratislave... <http://www.kulpin.net/o-kulpine/cirkev/srpska-pravoslavna-crkva/22-aktuality/aktuality/10767-unikatny-klenot-slovenske-insitne-umenie>

2. 01. 2020 – Galéria Babka – rozoznateľným bodom na mape sveta... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/10785-galeria-babka-rozoznatelnym-bodom-na-mape-sveta>

- 24. 02. 2020** – Pavlovi Babkovi Cena ministerky kultúry SR... <http://www.kulpin.net/component/content/article/22-aktuality/aktuality/10834-pavlovi-babkovi-cena-ministerky-kultury-sr>
- 24. 06. 2020** – Slovenské euromince s kovačickou insitou... <http://www.kulpin.net/o-kulpine/historia/felix-kutlik/22-aktuality/aktuality/10945-euromince-s-kovacickou-insitou>
- 25. 07. 2020** – IN MEMORIAM – za Vladimírom Dolinayom... <http://www.kulpin.net/o-kulpine/historia/historia-kulpina/22-aktuality/aktuality/10973-in-memori-am-za-vladimirom-dolinayom>
- 9. 09. 2020** – Sada mincí: Slovenské insitné maliarstvo zo Srbska... <http://www.kulpin.net/archiv/22-aktuality/aktuality/11017-sada-minci-slovenske-insitne-maliarstvo-zo-srbska>
- 4. 10. 2020** – Kovačický október 2020... <http://www.kulpin.net/22-aktuality/aktuality/11041-kovacicky-oktober-2020>
- 30. 05. 2021** – Kovačica, originálna dedina, dokumentárny film... <http://www.kulpin.net/o-kulpine/spolky-a-kluby/klub-polnohospodarov-kulpin/22-aktuality/aktuality/11269-kovacica-originalna-dedina>
- 25. 07. 2021** – Spomínajme...na Vladimíra Dolinaya... <http://www.kulpin.net/o-kulpine/historia/stare-nazvy/22-aktuality/aktuality/11322-spominajme-2>
- 26. 09. 2021** – UNESCO a Slovenské insitné maliarstvo v Srbsku... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-aktuality/11388-unesco-a-slovenske-insitne-maliarstvo-v-srbsku>
- 28. 09. 2021** – Okrúhly stôl v Belehrade na veľvyslanectve Slovenskej republiky... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-aktuality/11395-o-krok-blizsie-k-zoznamu-unesco>
- 2. 10. 2021** – Stála misia SR pri OSN v Ženeve, v Paláci národov výstava insitného umenia... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-slovensky-jazyk/11401-stala-misia-sr-pri-osn-v-zeneve-permanent-mission-of-slovakia-to-the-un>
- 13. 10. 2021** – Slovenská insita bližšie k UNESCO, v sídle Európskej komisie v Bruseli výstava insitného umenia Slovákov zo Srbska... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-aktuality/11417-slovenska-insita-blizsie-k-unesco>
- 6. 11. 2021** – Z vrchov do nížin, priestory Thurzovho domu v Banskej Bystrici ožili farbami insitného umenia... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-aktuality/11440-z-vrchov-do-nizin>
- 24. 11. 2021** – Slovensko pomáha našej insite... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-aktuality/11459-slovensko-pomaha-nasej-insite>
- 20. 01. 2022** – Kovačická a hajdušická zimná rozprávka... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-aktuality/11512-kovacicka-a-hajdusicka-zimna-rozpravka>
- 8. 02. 2022** – V Galérii Babka prezentovali knihu o Nemanjićovcoch... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-aktuality/11542-v-galerii-babka-prezentovali-knihu-o-nemanjicovcoch>
- 3. 03. 2022** – Ministerka Gojkovićová v Kovačici... <http://www.kulpin.net/slovenske-insitne-umenie-zo-srbska-aktuality/11555-ministerka-gojkovicova-v-kovacici>

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

PhDr. Zuzana Drugová

Metodické centrum pre Slovákov žijúcich v zahraničí | Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Slovensko

Etnologický rozbor motiviky kovačického insitného umenia na príklade vybraných umelcov

1. Na úvod.

Milan Rúfus sebe vlastným spôsobom označil insitné umenie za „najdemokratickejšie z umení, nezávislé na inštitucionizme škôl a tradícií, podmienených mocou. Prístupné spoločnosti na každej úrovni jej existencie... Zďaleka obchádza vysoké spoločenské triedy, pretože prichodí zdola. Je to abeceda, prvotná reč tých, ktorí sú pri tom. Pri tom, ešte horúcom, bublajúcom kráteri, z ktorého vyteká život. Dívajú sa naň nesmierne čistými očami ako deti a rozprávajú sa jeho podstatou. I napriek tomu, že nie sú inštitucionálne školení, môže ich umelecký výraz dosiahnuť podmaňujúcu silu...“ (Insita 6, s. 5) Uvedené bolo v úvode jedného zo šiestich bulletinov, ktoré v dávnom roku 1972 Slovenská národná galéria vydala z vtedy už 3. ročníka trienále insitného umenia z celého sveta. V šiestich obsažných bulletinoch boli publikované odborné príspevky a zistenia desiatok odborníkov z rôznych krajín Európy i zámoria naprieč umenovednými odbormi. Ich charakteristiky insitného umenia, výsledky a zistenia spoločných rokovaní akoby ostali po celé desaťročia zabudnuté, ani doposiaľ sa nedostali do širšieho povedomia čo i len odborných kruhov. Ešte aj dnes je insitné umenie označované len ako naivné, detinské – a aj dnes je zo strany historikov umenia najmenej na Slovensku chápané ako oblasť pre etnológov, mimo záujmu historikov umenia. Aj preto siahnem po viacerých vyjadreniach odborníkov, ktoré odzneli v už spomínanom roku 1972 v Bratislave.

Pre ujasnenie terminológie upresňujem, že jedným z výsledkov Trienále v roku 1972 bol aj návrh, aby sa namiesto zaužívaného pomenovania „naivné“ umenie prešlo k pojmu „insitné“ – predovšetkým s ohľadom na pejoratívny kontext pojmu „naivný“. V slovenskom odbornom prostredí od tých čias používame tento pojem, preto ho budem používať aj v citáciách z Bulletinov.

2. Insitné umenie očami odborníkov – Trienále insitného umenia v roku 1972

Diskusia na Trienále svetového insitného umenia v Bratislave v roku 1972 „sa sústredila na niekoľko zásadných problémov – išlo o čo najvšestrannejšie vedecké objasnenie týchto otázok: 1. typológia insitných tvorcov a ich diel; 2. vzťah insitného umenia k akademickému; 3. existuje „naivný“ štýl?; 4. tvorivé vedomie insitných umelcov; 5. funkcia insitného umenia v dnešnej spoločnosti; 6. nebezpečenstvo skomercializovania insitného umenia; 7. umelecká a spoločenská genéza insitnej tvorivosti a jej vzťah k folklóru; 8. etnické rozdelenie insitného umenia; 9. estetika insitného umenia.“ (Maria Golazsewska, Insita 6, s. 20)

Organizátori Trienále zároveň oslovili odborníkov z oblasti umenia, aby svojimi odpoveďami na tri otázky charakterizovali základné črty insitného umenia tak, ako potreba tejto odbornej špecifikácie vyplynula z odbornej diskusie na trienále. Otázky boli nasledujúce: 1. Čo považujete za hlavnú estetickú hodnotu insitného umenia? 2. Nachádzate v insitnom umení aj formálnovýtvarné znaky preň typické, ktoré ho zreteľne odlišujú od iných oblastí výtvarnej tvorby? 3. V čom vidíte emotívny účinok tzv. „neumelosti“ vyjadrovacích prostriedkov insitných umelcov? (Insita 5, str.7)

Odpovede na otázky od viacerých oslovených odborníkov ostali v intenciách charakteristiky insitného umenia ako vyjadrenia pocitov. V úvodníku Bulletinu 3 Štefan Tkáč, vtedajší vedúci medzinárodného kabinetu insitného umenia v Bratislave napríklad uviedol, že insitným umením „padla priehrada medzi umením kultivovaným a umením samorastlým, medzi umením „vyšším“ a „nižším“... názov insitné umenie zachycuje to, čo nie je vyhranené, čo stále vzniká, čo nemá presného nositeľa, presný cieľ. Označuje samorastlé, neškolené a ničím neovplyvnené umenie, ktoré nemá znaky slohovo uzákoneného duchovného prejavu, lebo v každom autorskom prípade ide o svojbytnú tvorbu.“ (Štefan Tkáč, Insita 5, str.8) V ďalšej časti autor píše, že „v samej podstate samorastlých, výtvarne neškolených ľudí skrýva sa nezlomná sila uspokojiť najmä túžbu po kráse a pravde. Svoje emócie, vieru a túžby pretvárajú práve v sublimácii tvorby... Insitný umelec vo svojej tvorbe pretvára iba to, čo takrečeno zrástlo s jeho bytosťou a čo je akousi jej súčasťou. Je to vnútorné zaujatie, nerozlučne späté s podstatou bytia. Je to bezprostredný vzťah autora ku skutočnosti, k ľuďom, predmetom a veciam, ktoré vidí prizmou úžasu, a v ktoré tvorca úprimne verí ako v neomylnú pravdu. Pre neho je všetko pôvodné.“ (Štefan Tkáč, Insita 5, str.10)

Andrée Paradisová z Kanady charakterizovala insitné umenie ako „umenie, ktoré človeka istým spôsobom upokojuje, pripomínajúc mu veľmi prostú pravdu – že človek si potrebuje vytvárať a nachádzať vlastný svet. Toto umenie priťahuje svojou autentickosťou. Insitný maliar alebo sochár je básnikom videnia, hovorí o tom, čo vidí.“ (Insita 6, s. 11) Kunsthistorička Maria Golazsewska z Poľska píše, že „najtypickejšie pre insitnú tvorbu je to, že insitný umelec chápe svoje dielo ako bezprostredný, autentický výraz svojej osobnosti.“ (Insita 6, s. 20) Roger Avermaete z Belgicka o insite hovorí: „Dojem, akým na nás pôsobí, je výsledkom úprimnosti a nevinnosti stvárnenia. Nie je nikdy opisom sveta, ale dielom vytvoreným na základe zapamätaného alebo vymysleného motívu.“ (Insita 5, str.15) Do kategórie tohto vnímania insitného umenia môžeme zaradiť aj vyjadrenie Dina Menozziho z Talianska, ktorý špecifikoval 3 znaky naivného umenia: „1.charakteristika: rekreatívna, oslobodzujúca povaha. Insitný maliar si nekladie za cieľ dosiahnutie estetických hodnôt v pravom zmysle slova. Nehrá sa na umelca. Jeho maľba je rekreáciou, ukojením existenčnej potreby sebarealizácie. Maľuje, pretože maľba mu pomáha žiť a v odosobňujúcom sociálnom kontexte ho oslobodzuje... 2.charakteristika: osobná potreba a účelnosť – komunikovanie nie je cieľom, aj keď v skutočnosti dielo komunikuje. Insitný maliar nepociťuje potrebu informovať o svojej činnosti iné osoby, keďže maľuje v podstate sám pre seba. 3.charakteristika: intuitívny a neuvedomelý aspekt vypracovania a rozličných zobrazovacích postupov – a v dôsledku toho nijaký zámerný výber, nijaká zámerná a uvedomelá štylizácia či deformácia.“ Poslednú charakteristiku zároveň označil za najvýznamnejší diferenciačný moment. (Insita 5, str.33).

Vnímanie insitného umenia prostredníctvom pocitov a citov ostalo najviac rozšírené, najviac prezentované a pravdepodobne práve preto platné až do súčasnosti. Už v roku 1972 však odborníci z rôznych krajín dospeli aj k podstatne odbornejšiemu rozboru insitného umenia – a to z viacerých odborných uhlov. Pierre Dhainaut z Francúzska síce píše, že „sme ochotní pripisovať insitnému umeniu najvyššiu poetickú alebo mýtickú hodnotu, už nediskutujeme o jeho emotívnom účinku, no nedospelo sa k jednomyselnému názoru pokiaľ ide o čisto maliarske bohatstvo diel, ktoré isteže stoja niekde na okraji, vymykajú sa historicko-umeleckým kritériám, a pritom sú z každého hľadiska potrebné“ (Insita 5 str.15). Jiří Mašín z vtedajšieho Československa však identifikuje v insitnom umení „typické formálnovýtvarné znaky, ktoré ho odlišujú od iných druhov umenia.“ Vymedziť tieto formálnovýtvarné prostriedky označuje síce za veľmi ťažké, „pretože sú celkom individuálne a platné predovšetkým pre tú či onú individualitu insitného umelca.“ Uvádza však, že „v zásade sa pri maľbe kladie dôraz na „kresebnosť“, uplatňovanú najmä pri obryse. Takmer úplne chýba uvoľnená „maliarskosť“ bez kresebnej osnovy. Dôraz na detail, ktorý upúta pozornosť autora, štylizácia formy, zmysel pre rytmus, a nadovšetko pravdivosť výrazu, ktorá je nadradená optickej realite, aj keď z nej toto umenie vychádza – to sú ďalšie formálnovýtvarné znaky tvorby insitného umelca.“ (Insita 5, str.32) Aj Jiří Mašín sa však dostáva k estetickému hodnoteniu insitného umenia, keď ako hlavnú označuje „bezprostrednú tvarovú úprimnosť a poetické napätie medzi výrazom a obsahom. Spojenie tejto estetickému hodnoty s hodnotou etickou, ktorá spočíva v autorovom úprimnom výraze. V tom je aj veľký humanistický význam tohto umenia, ktoré je nehľadaným svedectvom o človeku.“ (Insita 5, str.32) Jean Selz z Francúzska priznáva insitnému umeniu rovnakú hlavnú hodnotu, ako vo všetkých druhoch umenia: „spočíva v osobnosti umelca. Všetci maliari, ktorí zanechali význačné diela v oblasti insitného umenia boli obdarení výnimočnou osobnosťou... Umeleckým znakom insitného maliarstva nie je preto naivnosť, rozhodujúca je originalita vízie, spätá so schopnosťou výrazu. (Insita 5, str.38)

Najčastejšie však odborníci predsa len charakterizujú vzťah autora k estetickému hodnoteniu insitného umenia. Vasile Savonea z Rumunska nachádza v insitnom umení „nečakanú syntézu určitých protirečivých a mimoestetických faktorov: túžby autora po sebaujavení, jeho účasti normálneho smrteľníka na duševnom živote bez štatútu profesionála, konformizmu voči estetickým kritériám kategórie, od ktorej sa odchyľuje, obdivu klasických vzorov atď.“ (Insita 5, str.38) Roger Avermaete z Belgicka za hlavnú estetickú hodnotu insitného umenia pokladá „sviežosť inšpirácie, ktorá vyviera z vlastného vnútra, bez ohľadu na predchodcov, smery a módu...“ Zároveň však upozorňuje, že „v insitnom maliarstve nevidí nič neumelecké“. (Insita 5, str.15)

Ani Václav Formánek neodlišuje estetickú hodnotu insitného umenia od estetického hodnoty ktoréhokoľvek výtvarného prejavu. „Kritériá sú rovnaké: miera dokonalosti, s akou sa dosahuje súhra štruktúrnych zložiek v organickej jednote diela. Svet vystupuje akoby v novom svetle, hľadá sa naň z nezvyčajných, objavných uhlov, v prístupe k nemu sa zračia nové ľudské dimenzie a kvality, doteraz skryté a neznáme. V tom treba hľadať všeobecnú kultúrnu hodnotu insitnej tvorby a jej aktuálnosť v modernom výtvarnom umení. Estetika insitného umenia sa týmito svojimi významovými operáciami mimovoľne, ale zreteľne približuje napríklad k estetike surrealizmu.“ Václav Formánek ďalej upozorňuje, že „emotívny účinok insitného umenia vyviera práve z prekvapivosti zorného uhla na svet i umenie. Tento zorný uhol obsahuje vždy aj aspekt sociálny, tzv. spoločenskú perspektívu.“ (Insita 5, str.20) Renilde Hammacher van den Brande z Holandska upresňuje: „úmyslom insitného umelca je priblížiť sa čo najviac realite... diela sú pre insitného umelca verným odrazom skutočnosti, a teda plne zodpovedajú jeho úmyslom pravdivého zobrazenia – zatiaľ čo pre nás sú poetickým zobrazením jeho skutočnosti, ktorá sa stáva svojím spôsobom „absolútnou“. (Insita 5, str.25)

Odborný diskurz o insitnom umení zakončíme charakteristikou insitných umelcov podľa Jeana Cassoua z Francúzska: „... u nich nič neslobodno deliť, vymykajú sa akejkoľvek analýze, pretože oni sami nikdy, ani na začiatku, ani v priebehu ich práce, nič v sebe neoddelili. Vymykajú sa akejkoľvek doktríne, pretože žiadnu nechceli vytvoriť. Treba ich brať, akí sú, ako celok. Ako celok v ich správaní, v každom hnutí citov, v každom najmenšom pohybe, ako celok v ich nevyčerpatelnej spontánnosti a vo vykonávaní svojho poslania, ktoré im určil osud, toho priam posvätného monotónneho poslania, pri ktorom sa práca prostého človeka, či už je to colník, poštový úradník, alebo železničiar – a práca dobrého maliara spája v jedno, v ozaj všedné, pravidelné povolanie, pri ktorom je každý deň týždňa sviatkom.“ (Insita 3, str.6)

3. Insitné umenie z Kovačice v Srbsku

Prvú komplexnejšiu slovenskú sumarizáciu autorov kovačickej insitnej školy vytvoril Ivan Melicherčík - novinár, pre ktorého bola kovačická insita veľkou vzácnosťou. Vydal viaceré obrazové publikácie, v ktorých naznačil aj súdobé vnímanie kovačického insitného umenia a jeho vybraných autorov. Aj on hovoril predovšetkým o pocity vnímaní diel, aj autorov kovačickej insity. Ivan Melicherčík v súlade s atmosférou v deväťdesiatych rokoch 20. storočia označil insitné umenie za „jedno z najpríťažlivejších odnoží výtvarnej tvorby aj napriek tomu, že pokusy znížiť jeho význam a umelecký vplyv nie sú ojedinelé. Hodnoty tohto konceptu a školením nespútaného umenia ostávajú aktuálne, živé. Jeho obrodzujúca sila, čerpajúca z mýtu o prvotnej добрote ľudstva a nestrojnej prostoty, je nadčasová. Úspechy žne vďaka absencii umelosti, vďaka bohatosti fantázie a nevycibrenému rukopisu i kresliarskej neobratnosti.“ Insitných umelcov označuje Ivan Melicherčík za „tvorivé individuality nepoznačené dynamikou a podmienkami profesionálneho sveta... Sú majstrami imaginácie. Riadia sa výhradne inštinktom, ich umeleckou koncepciou je vlastný výraz, ktorý sa rozvíja ako divo rastúci kvet. Je to záležitosť vrodenej sily výtvarne sa vyspovedať. Spontánne, jednoducho, snivo. Vidieť povedzme svet ako ornament.“ (Melicherčík 1998, s. 4) V kontexte predchádzajúcej kapitoly môjho príspevku môžeme vnímanie kovačického insitného umenia Ivanom Melicherčíkom zaradiť do spomínanej siete najrozšírenejšej, ale obsahovo veľmi zúženej kategórie vnímania insitného umenia ako predovšetkým emotívneho a neškoleného, neumeleckého smeru.

Neškolenosť autorov nielen kovačickej insity je faktom. Aj doyen kovačickej insity Martin Jonáš sa vyjadril: „Nik nás neučil anatómiu, perspektívu, tieňovanie, zlatý rez. Aj z predlôh sme odkresľovali – tigre, exotické krajiny. Potom raz prišiel medzi nás akademický maliar Stojan Trumić z neďalekého Pančeva a povedal nám: Maľujte prirodzene, tak, ako vám to vyhovuje. Ako cítite. Maľujte to, čo je okolo vás, čo vám je blízke. Dali sme na jeho rady a každý potom išiel po svojom, za hlasom svojej duše.“ (Melicherčík 1998, s. 4) Iste aj Martin Jonáš sa v nasledujúcich rokoch posunul vo svojom umeleckom prejave a iste jeho dielo je jedno z tých, ktoré smelo môžeme označiť za umenie podobne, ako insitu v už spomínaných 70. rokoch jasne označili za umenie odborníci: „V insitnom maliarstve nevidím nič neumelecké. Dojem, akým na nás pôsobí, je výsledkom úprimnosti a nevinnosti stvárnenia. Nie je nikdy opisom sveta, ale dielom vytvoreným na základe zapamätaného alebo vymysleného motívu.“ (Roger Avermaete, Belgicko, Insita 5, s.15) „Nazdávam sa, že toto umenie, aj vo svojich priemerných prejavoch, je príkladné, pretože svojím spôsobom ukazuje, že tvorba je vždy možná, že ešte je možné nadchýňať sa a žasnúť, že niečo sa za každú

cenu, napriek prekážkam, žiada vyjadriť. Podľa mňa treba hovoriť o insitnom umení – a nesporne o umení vôbec.“ (Pierre Dhainaut, Francúzsko, *Insita* 5, s.18) „Insitný umelec, ktorý nepozná normatívnu estetiku realizuje svoju osobnosť, dosahuje vlastnú autenticnosť a vyjadruje seba samého. Preto v každom prípade ide o sebaobjavenie, o svojské vyjadrenie, silne individualizované, nehistoricky osobné. Prejavom insitného umelca je skôr monológ ako hromadné nárečie. Nemôžeme preto hovoriť o špecifickosti štýlu insitného umenia, ale o umeleckej výnimočnosti, objavnosti a originalite každého autora. (Tkáč, *Insita* 5, s.10) „Insitné umenie má svoje charakteristické vlastnosti, ako je spontánnosť, čistota úmyslov, úprimnosť, a najmä autenticnosť. Z jeho „vnútornej“ hodnoty, ak je autor diela nadaný, automaticky sa stáva hodnota estetická. (Renilde Hammacher van den Brande, Holandsko, *Insita* 5, s.25)

A ako to vlastne v Kovačici začalo? Ako píše niekdajšia dlhoročná riaditeľka Galérie insitného umenia Mária Raspírová v knihe, vydané k 65. výročiu vzniku kovačickej insity: „Zdá sa, že všetko sa vlastne začalo z dlhej chvíle. Totiž v dlhých zimných nociach, keď v poli nebolo práce, v 30. rokoch 20. storočia začali maľovať Martin Paluška a Ján Sokol. Neskúsene a laicky, skromne a ostýchavo, v roku 1939 jeden druhému prezrádzajú lásku k maliarstvu. Tri roky neskôr sa k tejto dvojici pridružuje tretí člen – Michal Bireš.“ (Raspírová 2017, s.23) Prvá výstava v októbri 1951 bola prijatá s nadšením. Na nej sa už predstavili aj vtedy noví členovia - teraz už doyení insitného umenia – Martin Jonáš a Ján Kňazovic. Správa o výstave talentovaných maliarov sa rozniesla aj po iných prostrediach a tak začiatkom roku 1953 do Kovačice prichádza už spomínaný akademický maliar Stojan Trumić z Pančeva. Výsledkom boli už na jeseň 1953 prvé originálne práce Martina Jonáša (Žatva v Banáte) a Jána Sokola (Zdobenie nevesty). V dedinskom a roľníckom prostredí vtedajšej Kovačice nebolo vôbec jednoduché ukázať záujem a cit pre umenie. Aj tu spomína Martin Jonáš: „Pamätám sa, ako sa rozšírila správa, že aj senior našej evanjelickej cirkvi obdivoval obrazy Kovačičanov, a to bola vlastne zelená tomu, aby ich obdivovali a prijali všetci v dedine.“ (Raspírová 2017, s.23)

Pohľad historika umenia na vybraných autorov kovačickej insity z Kovačice i susednej Padiny prezentoval vo svojej monografii *Svet kovačického insitného umenia* Vladimír Valentík v roku 2002. Okrem odbornej špecifikácie prác vybraných 25 autorov Vladimír Valentík o kovačickej insite a jej prezentácii v rôznych publikáciách uvádza: „Prvá kniha o kovačickej insite vyšla v roku 1962 v srbsčine. Novinár Milivoje Mihailović napísal knihu *Seljaci slikari iz Kovačice* a vydal ju Dom kultúry v Kovačici... Ďalšia kniha vyšla až v roku 1996. Bol to dvojrečový zborník prác z medzinárodného sympózia uskutočneného v Kovačici 13. mája 1995: *Štyridsať rokov Galérie insitného umenia v Kovačici... Vážšina popredných kovačických maliarov si vydobila miesto aj v Encyklopédii naivného umenia sveta*, ktorú zostavili za pomoci odborníkov z celého sveta Oto Bihalji-Merina Nebojša-Bata Tomašević. Najpoprednejší predstavitelia kovačickej insity Martin Jonáš a Zuzana Chalupová sa dožili i veľkých reprezentatívnych výtvarných monografií, predovšetkým vďaka Galérii Babka a martinskej Neografii.“ (Valentík 2002, s. 10)

A dnes? Podľa prvej etnologickej monografie srbskej autorky Gordany Blagojević v Kovačici a Padine od vzniku kovačickej insity po súčasnosť tvorilo a tvorí spolu 64 rôznych autorov. Výsledkom etnologických výskumov srbskej autorky realizovaných formou oral history sú aj vzácne konštatovania príslušnícky majoritného etnika:

- jasne vyhraničila slovenské insitné umenie v Kovačici ako špecifický fenomén, ktorým sa identifikuje slovenská národnostná menšina v Srbsku,
- identifikovala slovenské insitné umenie v Kovačici ako medzinárodne známy pojem a
- na základe svojich zistení zaradila slovenské insitné umenie z Kovačice medzi dôležité súčasti svetového nehmotného kultúrneho dedičstva. Toto je už zapísané do národného zoznamu UNESCO v Srbsku – a spoločným postupom slovenskej a srbskej strany sa odborníci usilujú aj o zápis do svetového zoznamu. (Blagojević, 2018)

V Kovačici dnes pôsobí štátom zriaďovaná Galéria insitného umenia aj viaceré súkromné galérie. Už v roku 1991 vznikla Galéria Babka, ktorá podporuje činnosť súčasných autorov insity, vyváža ju do významných inštitúcií po celom svete, spomeniem najmenej svetové výstavy EXPO 1992 Sevilla, 1996 Lisabon, 2000 Hannover, 2006 Aici – Japonsko, ale aj Medzinárodný fond vo Washingtone, OSCE vo Viedni, UNICEF v Ženeve, UNESCO v Paríži atď. Galéria Babka je zároveň iniciátorkou a nositeľkou spomínanej myšlienky zápisu kovačickej insity do svetového zoznamu UNESCO. V roku 2014 bola založená Naiva Art Kult, ktorá sa okrem zachovávaného a rozvoja kultúry, umenia a multikultúrnosti v ňom venuje aj rôznym formám plenérov a prednášok. A ďalšie galérie majú jednotliví umelci, súkromné zberateľské galérie naďalej vznikajú.

4. Historické predpoklady vzniku Kovačickej insity

Pri hľadaní príčin, prečo sa práve Kovačica stala svetoznáмым centrom insitného umenia nemožno opomenúť aj historický vývoj tohto významného centra slovenskosti v krajanskom prostredí. Iste aj historické okamihy predznamovali mnohé povahové črty kovačických rodákov, medzi nimi aj insitných umelcov.

Už samotný príchod kovačických predkov na opustenú tzv. vojenskú hranicu po odchode Turkov bol spätý s pracovitosťou, húževnatosťou, odolnosťou, schopnosťou riešiť životné i pracovné problémy. Doposiaľ sú Slováci v Srbsku majoritným etnikom cenení ako čestní a pracovití ľudia. O viac ako sto rokov neskôr od príchodu, ale skôr, ako sa na jeseň v roku 1907 stali udalosti v Černovej na Slovensku, rovnakým spôsobom si na Veľkú noc v roku 1907 svoju slovenskú reč na Bohoslužbách chránili Slováci v Kovačici. Výsledkom bolo stíhanie 96tich mužov a žien v známom Kovačickom procese. Historický fakt, ktorý iste nemohol ostať bez dôsledkov na život každého člena rodiny stíhaných osôb – ale v atmosfére Kovačice aj ich susedov a širokého okruhu priateľov, a teda celej obce. Počas spomínanej Veľkej noci roku 1907 bol priamo na kancli pán farár Ján Čaplovič. Okrem iných významných počinov už v roku 1928 vydáva Dejiny slovenského evanjelického a.v. cirkevného zboru v Kovačici a tak už v tom čase sa Kovačičania mohli dozvedieť, z ktorej dediny na Slovensku jeho predkovia prišli a pochádzajú. Povedomie pôvodu na Slovensku je doposiaľ veľmi živé v celom dolnozemskej prostredí. „Vďaka“ kovačickému procesu a jeho advokátom sa roľnícky syn Ján Bulík dostáva na štúdiá. Právnik, advokát, z dlhého zoznamu jeho aktivít s cieľom udržiavania slovenského povedomia najviac rezonuje, že bol zakladajúci predseda Matice slovenskej v Južoslávii. On sám označil silný vplyv udalostí Kovačického procesu na formovanie jeho osobnosti aj na celý život, ktorého jedným z výsledkov bolo v čase jeho najvplyvnejšej aj politickej kariéry konštatovanie: „Nás Slovákov je tak málo, že nemôžeme zaujať počtom, o to viac musíme zaujať kvalitou“ – a nezabudol na lojalnosť voči novej Južoslávii. Z množstva ďalších historických osobností a faktov spomeniem ešte skutočnosť, že Ženský spolok v Kovačici vznikol už 4. júla 1920 a zaradil sa tak medzi prvé ženské spolky vo Vojvodine. Vo výpočte silných historických faktov a osobností vo vzťahu ku Kovačici by sme mohli pokračovať aj v mladších obdobiach. Iste však už len tieto spomenuté neostali bez vplyvu na vývoj života, názorov, presvedčenia či odvahy Kovačičanov.

Pri identifikovaní zdrojov kovačickej insity nemožno opomenúť oblasť tradičnej kultúry. Vždy bola a doposiaľ ostáva hlavným, najdôležitejším motívom a inšpiračným zdrojom kovačickej insity. Za všetkých autorov vyjadrenie aspoň Evy Husárikovej: „Na plátno prenášam svet mojich dievčenských liet. Usilujem sa verne zaznamenať najmä vzorky výšiviek, kroje, tradičné ornamenty. Sama som ich za mlada vyšívala a nosila.“ A kde sú toho korene? V Kovačici – i celom Banáte – je najvyšším kopcom tekvica. Nedozerne lány úrodnej černoze dokázali naši Slováci obrábať tak výnimočne, že sa z nich stali úspešní roľníci, ktorí sa postupne už vôbec nemuseli báť o svoje živobytie. Výsledky ich každodennej ťažkej práce sa preniesli aj do vyššej úrovne bývania, odievania, logicky aj do spoločenského života. Všetko ako dôsledok každodennej tvrdej poctivej roboty. Ešte v polovici minulého storočia boli motívy z dnešných obrázkov vtedajším životom. Dnes je život aj v Kovačici iný, prirodzene sa vyvíjajúci. Na obrazoch však autori najčastejšie zobrazujú obdobie svojho detstva a mladosti – tí mladší aj spomienky svojich predkov. Motívy kovačickej insity sú nádhernou učebnicou regionálnej výchovy – nájdeme na nich všetko, čo sa dnes už nedá vidieť naživo. To, čo dnešným deťom už nevieme popísať a vysvetliť, na kovačickej insite vidíme a pochopíme na prvý pohľad.

Ak sa teda pozerám na kovačickú insitu cez históriu a tradičnú kultúru Kovačice, potom pokladám za úplne prirodzené, že toto svetoznáme umenie vzniklo a formovalo sa práve v Kovačici. Pri úplnom vzniku kovačickej insity hrala rolu pracovitost' prvých maliarov zvyknutá neotáľať ani v zime – ale zároveň odvaha prejavíť sa, ktorú predkovia dokázali pri podstatne ťažších situáciách.. tak prečo by som sa ja neodvážil ukázať, že maľujem? A nasledujúce generácie insitných umelcov? Keď to dokázali tí predom mnou, tak to predsa dokážem aj ja! Môžeme iste predpokladať, že aj pre všetky tieto povahové črty formované historickými faktami a skúsenosťami sú práve kovačičania autormi svetoznámej insity.

Kovačická insita už dokázala svoju výnimočnosť. V Srbsku sa stala identifikátorom pre slovenskú minoritu. Vo svete dokázala zaujať významné miesta a osobnosti naprieč desaťročiami – najmenej cez obrazy Martina Jonáša a Zuzany Chalupovej. Na Slovensku je – aj vďaka činnosti súkromných galérií – snáď najčastejším reprezentantom Slovákov žijúcich v zahraničí. Supluje tak tému, ktorú sme našim krajanom ešte dlhí.

5. Vybraní insitní umelci z Kovačice

Pri etnologickej analýze motíviky diel vybraných umelcov, predstaviteľov kovačickej insity, sa vrátim k dvom charakteristikám insitného umenia. Roger Avermaete z Belgicka: „Dojem, akým na nás pôsobí, je výsledkom úprimnosti a nevinnosti stvárnenia. Nie je nikdy opisom sveta, ale dielom vytvoreným na základe zapamätaného alebo vymysleného motívu.“ (Insita 5, str.15) Natalija Škarovskaja z vtedajšieho Sovietskeho zväzu zasa napísala: „Hlavnou estetickou hodnotou umenia insitných realistov je vytváranie vlastného umeleckého sveta. Charakterizuje ho úprimnosť, bezprostrednosť, výtvarné konštrukcie nezvyčajné pre profesionálnych umelcov, sujetové situácie, často dokumentárnohistoricky hodnoverné.“ (Insita 5, s.43) A práve poslednú zmienenu dokumentárnohistorickú funkciu insitného umenia z Kovačice som si zvolila za prizmu, cez ktorú som hodnotila práce len malej vzorky spomedzi 64 insitných umelcov z prostredia Kovačice a Padiny.

Martin Jonáš (1924-1996)

Ak som v úvode citovala Milana Rúfusa, že insitné umenie „zdäleka obchádza vysoké spoločenské triedy“, tak najmenej Martin Jonáš tento predpoklad vyvrátil: Ako o ňom píše novinár a zberateľ umenia Ivan Melicherčík: „mierou talentu a maliarskej imaginácie patrí medzi najvýznamnejších predstaviteľov svetového insitného umenia. Bol vynikajúcim kresliarom. Kompozícia a hĺbka myšlienky každého jeho obrazu je obdivuhodná a neopakovateľná. Vystavoval po celom svete na vyše 300 samostatných i kolektívnych výstavách. Je laureátom vysokých medzinárodných umeleckých cien.“ (Melicherčík 1994, s.27) A môžeme dodať, že za jeho obrazmi prichádzali do Kovačice mnohé významné osobnosti vtedajšieho sveta (ako príklad uveďme aspoň posádku kozmonautov Apolla či vtedy svetoznámu herečku Pammelu Anderson). Jeho obrazy sú cennými súčasťami mnohých súkromných zbierok aj v tých najvyšších kruhoch po celom svete.

Umeleckohistorickú charakteristiku tvorby Martina Jonáša podáva kunsthistorik Vladimír Valentík: „Vďaka svojej imaginácii vytvoril vlastnú výtvarnú poetiku a vlastný, ľahko rozpoznateľný výtvarný svet. Ako umelcovi sa mu podarilo jedinečným spôsobom výtvarne artikulovať a umelecky podať podstatu bytia nášho sedliaka a jeho životnú, či až mystickú spätosť so zemou. Kult zeme spočívajúci na jej plodnosti a kult práce slovenského dolnozemskeho sedliaka si získali vo výtvarnom diele Martina Jonáša umelecký monument... drobné hlavy a predimenzované ruky a nohy ľudských figúr môžu pôsobiť groteskne, čo Jonášovým umeleckým výjavom zabezpečilo možnosť veselej a vtipnej interpretácie. Charakteristicky neúmerne veľké ruky a chodidlá sedliakov na Jonášových obrazoch sú výsledkom uplatnenia princípov zobrazovania príznačných pre archaickú, mýtickú senzibilitu a obrazotvornosť, podľa ktorej to, čo je významné, je i veľké... Človek na jeho malbách a kresbách je symbolom alebo archetypom pracovitého poľnohospodára.“ (Valentík 2002, s.12)

Pri mojom rozbere tematiky obrazov Martina Jonáša vo vzťahu k prezentácii prvkov tradičnej kultúry som vychádzala z reprodukcií jeho prác v monografii Ivana Melicherčíka z roku 1994 a z vlastného výskumu, ktorý som realizovala v Dome Martina Jonáša v Kovačici v roku 2017.

V monografii Ivana Melicherčíka je použitých 153 malieb a 31 grafík. Tematicky sa práce Martina Jonáša spravidla viažu ku práci v poli či doma, alebo k životu v rodine – všetko sú to témy súvisiace s tradičnou kultúrou. Umelecký spôsob stvárnenia týchto tém však jednoznačne uprednostňuje vnímanie umeleckého a estetického stvárnenia pred popisom či obsahom detailov viažucich sa k prvkom tradičnej kultúry. Aj keď na obrázkoch vidíme pomerne presné detaily výzdoby mužského kožucha, pracovné nástroje, ľudovú architektúru i malé stavby (studne, ploty...), tieto detaily nie sú dominantné v porovnaní s umeleckým stvárnením jednotlivých prezentovaných tém. Väčšie množstvo detailov ľudového odevu nachádzame napríklad na obraze Čepčenie nevesty. Detaily pracovných postupov zvyčajne Martin Jonáš zahŕňal do vtipných príbehov – napriek tomu pri druhom či nasledujúcom pohľade vidíme pomerne precízne stvárnenie pracovných postupov aj pracovného náradia (napríklad Mrvenie kukurice z roku 1972).

Samostatným motívom tvorby Martina Jonáša je kukurica, ktorú Vladimír Valentík označuje ako „falický symbol, znak démonov a plodnosti“ (Valentík 2002, s.12). Okrem viacerých obrazov, na ktorých je evidentné erotické chápanie kukurice však Jonáš kukuricu personifikuje do mnohých iných podôb: na obraze Môj život je zobrazený oddychujúci roľník, ktorého veľké nohy sú v popredí opreté o hrable a motyku, malá hlava má svätožiariu z vhodne umiestnenej kvitnúcej slnečnice a kukurica vytvára pracovitému roľníkovi anjelské krídla. Na obraze Stĺpy života tvoria práve kukuričné šúľky tie oporné stĺpy, na ktorých stojí celá Kovačica, kukuričné šúľky sú hlavným motívom aj obrazu Okrídlená kukurica z roku 1979, z kukuričných šúľkov sú vyskladané aj celé telá muža a ženy na obraze Šťastie z roku 1992. Na viacerých obrazoch kukurica supluje kostolnú vežu v dedine. Za vrcholný piedestál pre kukuricu však pokladám obraz Kovačický Manhattan, kde ilúziu mrakodrapov vytvoril Martin Jonáš práve z kukuričných šúľkov. Kukurica, ktorá bola po dlhé desaťročia dôležitou nositeľkou kvality života roľníkov v Kovačici tak dostala dôležité miesto aj na obrazoch Martina Jonáša.

Veľkú časť tvorby Martina Jonáša tvoria portréty, čo sa prejavuje aj v miere ich zastúpenia v jeho stálej expozícii, vrátane jeho autoportrétu. Portréty však viac ako realitu vystihujú duchovnú podstatu portrétovaných osôb. Svoj vzťah k rodnej Kovačici vyjadril Martin Jonáš (nielen) v obraze Moja Kovačica. Zo symbolických tém za vrcholnú pokladám tému na obraze Rodina, kde v kompozícii domu, gazdovstva reprezentovaného húskami pri válove, v pozadí s kostolnou vežou a v popredí s červeným srdcom, centrálnou osťou do detailov vypracovaná mozoľnatá dlaň, ktorej „hlavičkami“ namiesto nechtov sú hlavy gazdu, gazdinej a ich detí. Dielo, ktorým Martin Jonáš vzdal hold pracovitej rodine – práve tie tvorili a tvoria základ Kovačice. Aj tento obraz je potvrdením vyjadrenia Vladimíra Valentíka o diele Martina Jonáša: „odhalil a zviditeľnil na svojich obrazoch metafyzickú podstatu a pravdu sedliakovho bytia v týchto končinách...“ (Valentík 2007, s. 113)

Zuzana Chalupová (1925 – 2001)

Autorka, ktorej tematiku „najčastejšie tvorili figurálne kompozície žánrových scén z nášho každodenného dedinského života a práce... Jej maliarsky prejav je výrazne naratívny... Výtvarným univerzom Zuzany Chalupovej vládne harmónia, detsky nevinná krása a oslava nášho dedinského života... Je to vybájený svet, v ktorom existujú iba deti, iba ľudia detskej tváre... svoj vytúžený ideálny, anjelský, detský svet materializovala na svojich plátnach... Veľkosť a význam umenia Zuzany Chalupovej spočíva v schopnosti vytvoriť paralelný autentický výtvarný svet, ktorý má svoju ikonografiu, svoju výtvarnú logiku a ucelenosť, čiže má svoj odkaz.“ (Valentík 2002, s.14).

Etnologický rozbor motiviky prác tejto najznámejšej kovačickej maliarky som realizovala z dostupných reprodukcí aj z dostupnej odbornej literatúry. Hlavnou charakteristickou črtou prác Zuzany Chalupovej je všeobecne známe zobrazovanie detí – v mojom rozbere však sledujem aj sekundárnu líniu motiviky, ktorou sú bohaté záznamy zvykoslovných prvkov, aj detaily výzdoby na rôznych predmetoch materiálnej kultúry. K dispozícii som mala spolu 106 rôznych reprodukcí obrazov autorky, medzi ktorými som nezaznamenala žiadne opakovanie sa motívov – každý z obrazov mal iný motív, prípadne ináč spracovanú myšlienku. Aj pri rovnakom názve obrazu jednalo sa o iné, zmenené či detailnejšie prepracované dielo. Zuzana Chalupová bola iste dostatočne invenčná, ako sa aj sama vyjadrila v dokumentárnom filme z roku 1991: „Chodievali ku mne kamarátky a spomínali sme. Všetko, o čom sme sa rozprávali, som mohla namaľovať, toľko to bolo zaujímavé“.

Pri detailnejšom rozbere prác Zuzany Chalupovej môžeme identifikovať postupné fázy jej tvorby: Práce z konca 60. rokov majú jednoduchšiu motiviku, priestor je menej zaplnený (Pranie piestom, Večerná modlitba, Zobúdzanie, Chov hydiny, V záhrade, Stará mať a dietky, Večera – všetky z roku 1969). Na obraze Pranie z roku 1967 je dokonca len jedno dieťa a pár dospelých postáv. Práce od začiatku 80. rokov už plne korešpondujú so všetkými znakmi, ktoré vnímame ako charakteristické pre Zuzanu Chalupovú: detailné prepracovanie motívov aj postáv, detailne vykreslený príbeh. Z môjho pohľadu najviac určujúcim znakom maliieb Zuzany Chalupovej hlavne z jej posledných tvorivých období je veľké množstvo postáv zobrazovaných na jednotlivých obrazoch – celkom bežný je počet nad 20 postáv, na obraze Pred domom kultúry ich je 44, ale na obrazoch Služby Božie mimo chrámu ich bolo viac ako 70 a na obraze Návšteva biskupa aj viac ako 85 postáv.

Z pohľadu etnologického som na mne dostupných reprodukciami identifikovala veľmi širokú škálu prvkov tradičnej kultúry: najširší bol okruh činnosti detí (deti vyšívali, učili sa v škole aj nedeľnej škole, hrali sa na ulici aj na pažiti, s bábikami, kúpali sa, hrali sa na Cincin tralalom na diele z roku 1979, hrali sa s loptou 1969, ale aj na detskú svadbu 1969 aj v neskorších obdobiach. Detailne autorka znázorňovala aj detské pomôcky a hračky (kolíska, dieťa v košíku aj „chodáku“, detská veľká posteľ s mriežkami na okraji, detský vozík, hojkanie na veľkej hojdačke na strome, handrová bábika, deti sedia v samostatnom stolíku), či činnosti súvisiace s deťmi (kúpanie dieťaťa, dojka..). Na obrazoch Zuzany Chalupovej sú aj detaily ľudovej architektúry (slamená strecha, meno Mišo Baiza na dome, prístrešok z rákosia na obraze Jágri, detaily architektúry na obraze Žatva z roku 1991), ale aj detaily interiérov (názorne zaznamenaný starý spôsob maľovania stien, stará pec, nazdobená posteľ, stôl, lavice, stoličky rôzneho druhu, lavór v stolčeku, viazaná ciroková metla..). Autorka sa venovala aj pracovným postupom (pečenie chleba v peci, aj pečenie chleba pre cudzích, pradenie na kolovrátku aj na motovidle, pranie piestom, kominár, liahnutie kurenec a „sklonka“ pre kurenca, stavanie múrika..) a zaznamenávala postupy pri prácach na poli (žatva, príchod z poľa na voze, okopávanie kukurice za koňom, kosenie s detailmi..).

Maľovala aj zvyky počas roku (Mikuláš 1983, príchod z kostola na Vianoce – stromček na sviatočnom, ale prázdnom stole, deti ukazujú darčeky, Kvetná nedeľa 1986), či zvyky v rodine (priniesli dieťa z krstu 1969 – matka v posteli, svadobná zábava 1973 – tanec so sviečkami, družba v starom kožušku, muzikanti, Na krštenie 1969, Na kúpanie 1969, Svadba v zime 1972 aj 1981). Súčasťou obrazov boli aj tradičné jedlá – chlieb, či krumpky na ťapši. Ako sa aj sama autorka vyjadrila, zimné motívy boli pre kupujúcich vždy tie najzaujímavejšie, v monografii sú dokumentované práce Zimné motívy 1977, Zima na dedine, Zima, Korčuľovanie, Zimná Kovačica 1992. Detaily z Kovačice zobrazila aj na obrazoch Moja Kovačica 1992, či Sladoled Milan. Samostatnú kapitolu tvorí 25 rôznych príbehov s biblickými motívmi z rokov 1980 – 1992.

Pri sumarizácii spracovaných motívov na obrazoch Zuzany Chalupovej môžem z etnologického hľadiska skonštatovať, že diela tejto svetoznámej insitnej maliarky v úvodných rokoch boli zamerané skôr na detaily zvykov a práce v roľníckom prostredí Kovačice. Podstatou práce známej autorky však je obdobie 80. a 90. rokov, kde naplno rozvinula svoje maliarske schopnosti do detailného rozpracovania motívov – a zároveň striktnie dodržiavala detaily slovenského roľníckeho prostredia v nadväznosti na prvky tradičnej kultúry po každej stránke, zobrazovala detaily materiálnej aj duchovnej kultúry. V období spolupráce s UNESCOm vznikli aj diela nad rámec prostredia Kovačice – napríklad Mier, na ktorom sú zobrazované s kovačickými deťmi aj deti iných kontinentov – s dôrazom na chudé a sporo oblečené černošské deti.

Jedinečný je príbeh detí na obrazoch Zuzany Chalupovej. Ako ju citoval Ivan Melicherčík: „Deti som začala maľovať hneď od začiatku. Keď som nemala svoje, tak som sa s nimi tešila na obrázkoch. Témy s deťmi sa vskutku nedajú vyčerpať – sú predsa na ulici, pri rieke, na pažití, na dvoroch, keď padá sneh, okolo pecí, stolov... Sú jednoducho všade. Aj dospelých maľujem rovnako ako deti – s okrúhlymi a ružovými tvármi... celý obraz je potom mladý.“ (Melicherčík 1994, s. 5)

Svoj samostatný príbeh má malá Katka oblečená v ružových gecelkách. Na obrazoch Zuzany Chalupovej sa malá Katka „narodila“ niekedy v priebehu roku 1969. Podľa pozorovania reprodukcii obrazov v monografii Ivana Melicherčíka, predovšetkým vďaka poctivému datovaniu obrazov samotnou umelkyňou vieme skonštatovať, že na obrazoch spred roku 1969 sa Katka ešte nenachádza. Zaujímavý je práve rok 1969 – na niektorých Katka ešte nie je, na iných už áno. Na všetkých obrazoch z nasledujúcich rokov už Katka prítomná je – s výnimkou spomínaných biblických príbehov, na ktorých by prítomnosť malého dievčatka bola rušivou, resp. by narúšala všeobecne známu líniu zobrazovaného biblického príbehu. Ivan Melicherčík v roku 1994 ani Vladimír Valentík v roku 2003 vo svojich odborných prácach Katku v ružovom nespomínajú. V roku 2014 v eseji k nedožitým 89. narodeninám novinár Ján Špringel píše: „Jej umelecká citlivá duša však splodila a zrodila Katku. Nikde na maľbe nechýbala bodrá a dobrá Katka. Taká, ako i jej matka – „mama Zuzana““.

Spomenutý predpoklad, že sa Katka „narodila“ niekedy v roku 1969 potvrdilo aj moje nasledujúce skúmanie: z filmového záznamu prezentácie knihy o Zuzane Chalupovej z roku 1994, ktorý mám k dispozícii, som získala vyjadrenie samotnej autorky, ktorá popisuje, ako ju oslovila nemecká autorka rozprávok Ruth Dirx s návrhom, aby k jej textom vytvorila maľby Zuzana Chalupová. Práve Ruth Dirx navrhla aj postavu, ktorá by v jej knihe prešla príbehmi od narodenia až po konfirmáciu. Na základe výberu Zuzany Chalupovej vznikla Katka v ružových gecelkách – šatočkách. Spoločné dielo Ruth Dirxovej a Zuzany Chalupovej vyšlo v knihe Moja pekná Kovačica, ktorá bola vydaná v roku 1970 vo vydavateľstve Ernst Kaufman v Lahri. A práve prvé stretnutie Ruth Dirxovej so Zuzanou Chalupovou sa datuje do roku 1969 (Melicherčík 1994, s.126). Neprítomnosť Katky na obrazoch s biblickou tematikou potvrdila samotná autorka počas spomínanej prezentácie v Bratislave slovami: „Kde Katka patrí - patrí, kde ňi – ňi“ s vysvetlením, že keď raz bol v bruchu veľryby len Jonáš, tak tam nemôže byť aj malá Katka...

Aj tvorbu Zuzany Chalupovej charakterizoval v roku 2007 Vladimír Valentík: „maľovala na svojich obrazoch lepšiu, krajšiu, čistejšiu a humánnejšiu svet, v ktorom žijú ľudia s detskými tvármi a s dobrou, nevinnou a veselou detskou dušou.“ (Valentík 2007, s. 113) Veľkosť insitnej umelkyne potvrdilo aj konštatovanie z dokumentárneho filmu o nej (z roku 1991): „Zuzana Chalupová sa nikdy nepredstavovala: ja som maliarka. Vždy sa predstavila len: ja som Zuzana Chalupová – to, čo maľujem, to som ja.“

Katarína Ďurišová (1931 – 2011)

„Do roku 1979 sa živila umeleckým maľovaním stien v domácnostiach. Potom začala maľovať na keramike a na rôznych predmetoch v domácnosti. Olejomalby začala tvoriť v roku 2003.“ (Blagojević 2018, s.55). Aj počas môjho výskumu v roku 2013 som z pozostalosti Kataríny Ďurišovej mohla dokumentovať viaceré z motívov práve na tanieroch, ale napríklad aj na pomaľovanej starej žehličke s motívom hlavy Ľudovíta Štúra v tvare pomaľovanej plastiky.

Na práci tejto maliarky ma upútalo veľké množstvo motívov, ktorými detailne zaznamenávala pracovné postupy, mnohé z nich dnes už nepoužívané v bežnej praxi, čím sa tieto obrazy stávajú sekundárnym zdrojom pre poznanie významných častí tradičnej kultúry Slovákov v Kovačici. Pri detailnejšom spracovaní som na dostupných 74 prácach autorky zaznamenala viaceré motívy, z ktorých niektoré boli venované aj samotnej Kovačici (Príchod do Kovačice, Kostol, Kovačica v noci, Zima v Kovačici – veľmi podobné motívy z rokov 1997 a 1998, ďalší z roku 2006 v knihe Serbia Naive Art, 2008).

Častým motívom Kataríny Ďurišovej sú detailne zaznamenané pracovné postupy súvisiace s výrobou plátna, čo je dôkazom dôležitosti tejto činnosti v roľníckom prostredí (máčanie konopí, lámanie konopí, mletie konopí na medile 2x, tkanie a bielenie plátna, vyšívanie, pranie a sušenie prádla na dvore..). Rovnako zaznamenávala aj práce na poli (kosec, kosec a hrabačka – 2 rôzne motívy, práce na poli s miniatúrou koňa a vahadlovej studne, oranie, valcovanie zeme, žatva s viacerými aj podobnými motívmi, návrat z poľa na voze v noci, z ktorých autorka vytvorila 3 veľmi podobné motívy). Pracovnými postupmi mimo poľa sú témy kŕmenie husí, kŕmenie na dvore, pasenie husí a studňa (2 rôzne motívy + 1x na tanieri), pasenie sviň, oberanie moruše (2x rovnaký motív, iná farebnosť), víno zo suda, žena tlačí fúrik.

Technickejšie pracovné postupy zaznamenala Katarína Ďurišová tiež: výroba tehál, kominár (2x + 1x na tanieri), hasenie požiaru (2x, rôzne motívy). Autorka detailne znázornila aj interiér domu (rovnaký motív použitý v rokoch 1998 a 2008, starší obraz detailnejšie prepracovaný), ale aj pracovné postupy v interiéri: ženy pri kolovrátku a

praslici, pradenie ženy pri peci (2x rovnaký motív), kolíska.

Zvykosloviu sa Katarína Ďurišová venovala menej - na obrazoch s témou oblievačky (2 rôzne motívy), hry detí okolo hojdačky na strome, alebo odchodu do sobáša, ktorý spracovala na troch obrazoch s veľmi podobnou motivikou. Maľovala však aj do detailov vypracovaný odev svadobného páru, ktorý spracovala na troch obrazoch a jednom tanieri. Odev zaznamenala aj na obrazoch páru pri studni, ženy pri studni (na tanieri), páru pri kolovrátku a páru, v ktorom je žena vždy v inej „geceli“: v bielo-modrej sukni (2x na obraze + 1x na tanieri), v modrej sukni aj vo fialovej sukni. Znázornila aj pár v tanci – na obraze, kde má žena červenú sukňu sú v pozadí aj 2 huslisti (námet znázornila aj na tanieri). Tanec v krčme však znázornila aj na dvoch ďalších obrazoch s rôznymi motívmi. Katarína Ďurišová namaľovala aj obrázky s motívom len zvierat: 2 veľmi podobné obrázky s húskami na jazierku s lekňami, aj papagája v okne.

Ako výpočet zdokumentovaných motívov naznačuje, viaceré z nich maliarka opakovala – a občas aj s veľmi malými zmenami. To však neuberá na skutočnosti, že spracovala a zaznamenala veľké množstvo pracovných postupov, detailov výzdoby kroja a ľudovej architektúry v interiéri aj exteriéri. Z pohľadu etnológa, ktorý hľadá a identifikuje prvky tradičnej kultúry na dielach Kovačickej insitnej školy som práve na prácach Kataríny Ďurišovej zaznamenala najviac tých detailov, ktoré mi ako etnológovi boli málo známe (mletie konopí na medile), prípadne o ktorých som mala vedomosť, že už boli v slovenskom prostredí Kovačice málo používané či dokonca zabudnuté. Aj preto by som mohla Katarínu Ďurišovú označiť za archivárku motívov tradičnej kultúry – a to nielen z Kovačice.

Eva Husáriková (nar. 1942)

Podľa kunsthistorika „Eva Husáriková maľuje okrášlený folklórny svet svojho rodiska. Je to veselý a čistý svet vanúci optimizmom a nostalgiou za zašlými časmi. Osobitnú pozornosť pri maľovaní venuje detailom oblečenia dedinských ľudí. Krása slovenských výšiviek, výšivková výzdoba ženských širokých sukien, záster, čepcov a tiež i mužských košiel a kožuchov je na jej obrazoch znázornená filigránsky presne a dopodrobna. Jej figúry pôsobia čistučko a sviatočne aj vo všedných dňoch pri vykonávaní najťažších poľných prác.“ (Valentík 2002, s. 34)

Aj z pohľadu etnológa je charakteristickou črtou diel Evy Husárikovej detailné vykresľovanie motívov, čo oceňujem hlavne s ohľadom na detaily výzdoby krojov, ktoré autorka dôkladne zaznamenáva. U tejto autorky je druhou dôležitou líniou identifikácia rôznych zvykoslovných prvkov a príležitostí, ktoré na svojich obrazoch zaznamenala.

Pri identifikácii motívov tradičnej kultúry na obrazoch Evy Husárikovej som mala k dispozícii takmer 100 reprodukcí, ktoré boli obsiahnuté v rôznych publikáciách a materiáloch o tejto autorke. V motivike jednotlivých obrazov ako etnológ nachádzam mnohé detaily tradičnej kultúry. Predovšetkým už spomínané detaily výzdoby ľudového odevu – autorka zobrazuje postavy z čelného pohľadu a detailne vykresľuje súčasti ľudového odevu a jeho výzdoby pre jednotlivé príležitosti, vrátanie prekrytia odevu v daždi (Svadobníčky, Družbovia, Prekvapil nás dážď v poli...). Ďalšou zaznamenávanou témou je výročné zvykoslovie: Kvetná nedeľa, Smrtná nedeľa, Veľký piatok – všetky z roku 1994, zaznamenávajú zvyky týchto významných dní výročného zvykoslovia. V roku 1998 vznikli zase obrazy s vianočnou tematikou: pri vianočnom stromčeku, ale aj Betlehem v maštálke, či Kovačický betlehem alebo biblický motív svätej rodiny a jej útek z Egypta.

Eva Husáriková zobrazuje aj pracovné činnosti (oberanie jabĺčok, u kováča, vyliahnutie, dojenie kozičky, bielenie plátna..) a práce na poli (Budú pirohy makové, V banátskom poli, žatva s detailmi kosenia kosou, keď žena zbiera kosákom, ale aj zväzanie kukuričného šúšťa...). Samostatné sú aj zimné motívy (oberanie šípok v zime, guľovačka, pri studni, vozenie šúšťa aj na viacerých obrazoch, jabĺčka pre dobré deti, zimná dedina, zima s gazdom v dlhom kožuchu, dve ženy v zime, ale aj zaujímavé zimné motívy pod dáždnikom...)

Aj Eva Husáriková venovala časť svojej tvorby rodnej Kovačici: Kovačica – Štyri ročné obdobia, či Kovačická dievka pred Bulíkovie domom z roku 2001, keď upozornila na významného kovačického rodáka. Nachádzame však aj také práce autorky, v ktorých sa vyskytujú aj vyššie formy štylizácie, keď sú dominantným motívom dekoratívne časti (dievčatko v kroji s húsatkami sedí v záhone tulipánov – ale v pozadí Kovačica).

Pri etnologickej sumarizácii motiviky dostupných prác Evy Ďurišovej môžem konštatovať, že autorka detailne – a zároveň svojím vlastným rukopisom – zaznamenáva podrobné informácie o materiálnej aj duchovnej kultúre Slovákov v Kovačici, pričom využíva aj isté prvky dekorativizmu.

Zuzana Vereská (nar. 1955)

Jej tvorba oslovila aj historika umenia Vladimíra Valentíka, ktorý vo svojej monografii venovanej 25 autorom kovačickej insity o tejto rodáčke z Padiny píše: „Ústredné miesto v jej tvorbe majú kvety. Maľujúc výjavy z banátskej roviny s príchutou neskutočného Zuzana Vereská patrí do generácie kovačických maliarov (J. Glózik, P. Hajko, M. Markov), ktorí dosiahli nový stupeň kovačickej insity v porovnaní so zakladateľskou generáciou. Jej tvorba pozná priestorovú hĺbku obrazu a jej maliarska zručnosť postačuje na to, aby pomocou farieb dosiahla ilúziu objemovosti na dvojrozmernom priestore obrazu.

Pri znázorňovaní radosti zo života najčastejšie siaha za figurálnymi kompozíciami umiestnenými na okraji dediny, vytvárajúc tak idylické výjavy. ... Výjavy na obrazoch sú znázornené v rôznych ročných obdobiach, i keď vďaka vlčím makom sa Zuzana Vereská zdá byť maliarka jari. ... Často veľkými kyticami s dominantnými vlčími makmi zamieňa škridlice na strechách domov, vianočné stromčeky, povraz hojdačky a podobne, dávajúc kvetinovej kompozícii tvar skutočnej strechy, vianočného stromčeka, hojdačky... Vlčie maky a iné poľné kvety sú vo výtvarnom svete Zuzany Vereskej oslavou života a ozdobou sveta. Na namaľované kvetiny sa môžeme dívať ako na symbol lásky, cnosti a harmónie prapočiatocnej prírody, ale aj ako na symbol krátkeho zhrnutia životného cyklu. Podľa starobyklých mýtických predstáv kvety často rastú z božskej krvi... červené vlčie maky na obrazoch Zuzany Vereskej kvitnú hádam z krvi pracovných predkov na úrodnej banátskej rovine, aby ozdobovali jedinečný kvetinový výtvarný svet Zuzany Vereskej. (Valentík 2002, s. 42)

Aj na prácach Zuzany Vereskej vysoko hodnotím detaily ľudových odevov a tradičnej architektúry, pričom pre doplnenie základného motívu často siaha k použitiu reálnych aj fantazijných zobrazení najrôznejších druhov kvitnúcich kvetov. Práce tejto autorky som mala možnosť študovať jedine z publikovaných prezentačných materiálov, k dispozícii som mala spolu 45 reprodukcii olejomalieb a 43 grafík. Podstatná časť z prác bola publikovaná v monografickom materiáli o autorke, jednalo sa o práce z rokov 1984 – 2005.

Pri motivickom rozbere malieb musím skonštatovať, že jednotlivé diela sú príznačné detailným a kvalitným prístupom k spracovaniu zvolenej témy a formy. Maliarka má obohacujúco rôzne prístupy k tematike svojich obrazov – na jednej strane nachádzame obrazy s dôrazom na tematický obsah, kde sú detaily pracovných postupov či iných prvkov tradičnej kultúry. Napríklad pri pohľade na obraz Dojka z roku 1990 som cítila potrebu zistiť, či úloha dojky bola v kovačickom prostredí bežná – a do akej miery. V Izbe starej mamy z roku 1988 som získala podrobný zoznam pracovných náradí, ktoré stará mama používala. Pastier z roku 1987 zasa vystihuje atmosféru salaša a jeho exteriéru. Rozprávky starého otca z roku 1987 zasa poskytli aj informáciu o detailoch strechy a podstrešia hospodárskej budovy. Na obraze Spracovanie konopí z roku 1984 zaznamenala mletie konopí na medile, ale zaznamenala na jednom z obrazov aj ďalšie časti spracovania konopí, čo v reálnom živote nebolo možné vidieť pri jednom pohľade – pre diváka z cudzieho prostredia však jedným obrazom dáva viac informácií. Na obrazoch Povala z roku 1988, Ženy a húsky 1989 aj ďalších nenachádzame ani náznak dekoratívizmu.

Aj Zuzana Vereská venovala Kovačici obraz s jej názvom – a to v roku 2001, v roku 1989 však aj s názvom Moja krajina a v roku 1992 s názvom Moja dedina. Pri priznaní mojej osobnej neobjektivity, mojím obľúbeným obrazom sú Tri ženy na bicykloch – obraz, ktorý dokonale vystihuje moje spomienky na detstvo v prostredí Kovačice i Padiny, kde som ho v detstve poznávala aj ja.

Na opačnom póle prístupu Zuzany Vereskej k motivike obrazov sa nachádzajú tie, kde sú dominantné kvetinové detaily. Napriek zvolenej dekoratívnej línii, na každom z obrazov nájdeme podrobné časti prvkov tradičnej kultúry v Kovačici: Vlčie maky ako dominantný motív využila na obrazoch Vianoce z roku 2003 (výzdoba stromčeka vlčími makmi), Červený mak 2006 (s pohľadom na dedinu), Stratení v priestore 1998 (v pozadí dedina, zamilovaný pár v utajení – na strome veľké kvety vlčieho maku), Oddych 1988 (kytica vlčie maky a margaréty, pod nimi čierna mačka), Nostalgia – Bunagi 1993 (vo veľkom sude veľká kytica s vlčími makmi, pod ňou na malých sudoch malé deti a húsky) aj Zima 2005 (sneh, sánky, deti, v pozadí Kovačica – na snehu vlčie maky).

Hlinený krčah ako priestor pre rôzne príbehy je najmenej na dielach: Kytica 1988 (hlinený krčah s dvomi ušami), Ročné obdobia 1992 (krčah s kyticou, v diere krčahu sa deti hrajú na snehu, okolo krčahu je však jeseň s tekvicami, v pozadí zasa dedina s kvitnúcimi stromami), Lepší svet 1998 (krčah, v jeho vnútri párik, na jeho ústí dedina, okolo kvetinové girlandy, v pozadí dedina a vahadlová studňa), Nostalgia 1990 (pod veľkým krčahom s červenými makmi a slnečnicami sedí žena s húskami – v pozadí dedina a vahadlová studňa), či Schovávačka 1991 (deti okolo veľkého krčahu s kyticou).

Ako dominantný motív využíva Eva Husáriková aj ďalšie rôzne druhy kvetín: Hojdačka pre zamilovaných 1993 (štylizácia, hojdačka z kvetov, v pozadí dedina), Moja krajina 1989 (dedina s vahadlovou studňou na kvete slnečnice), Moja dedina 1992 (Kovačica a nad ňou 3 veľké margaréty), Úroda 1994 (7 x obrovské kopy kvetov, každá v inej

farbe, deti so šatkou a na nej detaily výzdoby), Návrat s vencom 1991 (žena na fúriku plnom veľkých kvetov, chlap s hrabľami, húsky, domy, vahadlova studňa), Krása v koši 2007 (štylizácia – kytica v košíku, okolo deti pasú húsatká, vahadlova studňa, v pozadí dedina), Láska v kapustných listoch (dedina s veľkými slnečnicami, v najväčšom vlčom maku matka dojčí dieťa).

Tekvica ako dominantný motív je na obrazoch Láska v tekvici 1996 (3 tekvice, v diere prostrednej zamilovaný pár, v pozadí domy a vahadlova studňa), Darček mamke 1996 (deti tlačia a ťahajú tekvicu s obrovskou kyticou, v pozadí dedina a vahadlova studňa).

Grafiky Zuzany Vereskej dokonale naplňajú moje etnologické hľadanie prvkov tradičnej kultúry. Práve na publikovaných 43 grafikách zaznamenáva rôzne pracovné postupy v roľníckom prostredí Kovačice: jednotlivé fázy spracovania hrozna, sóje, kukurice, repy, ale aj problémy s vymieravaním zeme, prácu obuvníka, pálenie pálenky a podobne. Z pohľadu etnológa sú grafické práce Zuzany Vereskej významným sekundárnym zdrojom pre štúdium tradičnej kultúry Slovákov v Kovačici.

Vieroslava Svetlíková (nar. 1973)

„Maľuje od roku 1991. Jej obľúbené maliarske motívy sú zaľúbené páry, včely, kvety, deti. Jej tvorba obsahuje mnoho slovenských folklórnych motívov. Omaľováva tekvice a rôzne predmety v domácnosti (varechy, šamlíky, praslice a pod.“ (Blagojevič 2018, s. 139)

Už pri prvom pohľade jej práce vykazujú špecifický detailný prístup k motivike. Identifikačným znakom prác tejto tvorivej autorky kovačickej insity je dopĺňanie základného motívu obrazov o bohaté kvetinové motívy. Staršie obrazy však zaznamenávajú aj prvky tradičnej kultúry bez kvetinových motívov: Pasenie husí v pozadí s ľudovou architektúrou a vahadlovou studňou, 2 tradičné domy pokryté slamou v pozadí s veľkými stohmi slamy v tradičnej podobe, ale aj pohľad na Kovačicu so všetkými domami pokrytými slamou a centrálnou kostolnou vežou. Ďalšiu skupinu obrazov tvoria obrazy s detailným vykreslením prvkov i výzdoby ľudového odevu: Dve dievčatá v poli, za nimi mládenec a v pozadí Kovačica s kostolnou vežou, väčšia skupina mládeže oberá jablká, mladí manželia oberajú hrozno, pri nich synček a v pozadí dom s detailom výzdoby priečelia.

Obraz Zamilovaného páru sediaceho pod veľkou slnečnicou je už prechodom ku obrazom s vyšším zastúpením kvetinových motívov. Takým je aj obraz s tradičným domom, ktorý má detailne zobrazenú výzdobu priečelia – pred domom je však štylizovaná kytica kvetín. Častým motívom autorky je aj košík plný kvetín. Okrem spomínaných slnečníc autorka najčastejšie siaha po vlčom maku a margarétke. Vieroslava Svetlíková časť svojej tvorby realizuje aj pri výzdobe stolčekov – „šamlíkov“.

Saňa Stvorcová (nar. 1992)

Je najmladšou z autoriek v mojom výbere. „Olejomalby začala maľovať, keď mala 13 rokov. Maľovať ju učila Eva Husáriková, v roku 2010 sa zapísala na výtvarnú akadémiu v Novom Sade.“ (Blagojevič 2018, s. 155).

Mladý vek autorky sa ukazuje aj na spôsobe jej práce s motívom. K dispozícii som mala 70 motívov, z ktorých časť bola namaľovaná na stolčekoch. Tematický rozbor som realizovala na obrazoch do roku 2013, keď bola utorka ešte vo veku končiacej stredoškôľčky. Už vtedy však obrazy vykazovali značnú vyspelosť aj motivickú pestrosť.

Všetky obrazy Sane Stvorcovej majú svoj motív posadený do exteriéru – s výnimkou jediného, ktorý zobrazuje dievčinu pozerajúcu do krajiny cez okno. Autorka najčastejšie zobrazuje párik pri rôznych príležitostiach – na lúke, pri pasení, pod dáždnikom, na hojdačke, s veľkonočným vajčkom, ktoré však tvorí dominantu motívu... Pri hľadaní motívov tradičnej kultúry Stvorcová zaznamenala na svojich obrazoch pasenie husí, chytanie rýb, oberanie hrozna i jablák, žatvu, zvieratká na dvore, tekvicu a dom s vahadlovou studňou, stohy slamy s tradičnou architektúrou, deti pasú kurence i viaceré obrazy s motívom studne. Rozprávkovú líniu majú obrazy strašiaka v slnečniciach i motív rozprávky Ťahal dedko repku. Na zimných motívoch zaznamenáva deti so snehuliakom aj na sánkach, krajinu s kominárom, ale aj „starčekovcov“ ako si nesú raždie.

Posun v tvorbe i stvárňovaní motívov zaznamenala Stvorcová využívaním hudobných nástrojov a ich štylizovanej formy. Začiatok tejto línie môžeme nájsť v obraze tanečnice, ktorej hrajú v pozadí dvaja muzikanti, nasledujú obrazy violončela v slnečniciach, ale aj violončelistu sediaceho v slnečnici. Najviac štylizácie využila Stvorcová pri obrazoch s motívom nahej ženy: s violončelom, pred vahadlom aj so strašiakom. Zobrazenie nahej ženy je však citlivé, nepresahuje estetickú únosnosť.

Saňa Stvorcová následne vyštudovala za akademickú maliarku a podľa vyjadrení galeristu dokáže „prehodiť“ z

akademickej formy svojej tvorby na formu insitnú. Stala sa tak tou výnimkou, ktorá potvrdzuje pravidlo formulované ešte v 70. rokoch 20. storočia počas Trieanále insitného umenia v Bratislave, keď Roger Avermaete z Belgicka predpokladal že, „ten, kto prešiel umeleckým vzdelaním, nemôže sa vrátiť k insitnému umeniu.“ (Insita 5, s.15)

6. Záver

Insitné umenie z Kovačice a Padiny prezentované na výbere autorov doposiaľ v súlade s konštatovaniami odborníkov v roku 1972 dokazuje, že z jeho „vnútornej hodnoty, ak je autor diela nadaný, automaticky sa stáva hodnota estetická...“ (Renilde Hammacher van den Brande, Holandsko, Insita 5, s.25). „Neumelosť“ vyjadrovacích prostriedkov insitných umelcov spôsobuje emotívny účinok predovšetkým vďaka „absolútnej úprimnosti výrazu, ktorá nie je spútaná naučenými formulkami“ (Jiří Mašín, Československo, Insita 5, s.32). France Stelé z vtedajšej Juhoslávie zasa „najvýznamnejšiu estetickú hodnotu insitného umenia vidí v tom, že jeho forma nie je špekulatívne zaťažená a že sprostredkúva svoj obsah bezprostredne.“ (Insita 5, s.42).

Začala som svoj príspevok citátom Milana Rúfusa a nedá mi jeho ďalším citátom o insitnom umení aj neukončiť: „Vyviera to teda rovno z bytia. A dané je to všetkým. Ako folklór – priezračná duša ľudu. Kto chce vedieť, o čom si šepoce, pozorne bude počúvať ten hlas. Je to hlas dieťaťa. Prvotne múdry.“ (Insita 6, s.5)

Použitá literatúra:

- Blagojevič, Gordana: Slovenské insitné výtvarné umenie v Srbsku. Etnologicko-antropologická štúdia prejavov identít. Galéria Babka Kovačica, 2018
- *Insita 1-6. Bulletin insitného umenia. III. trienále insitného umenia v Bratislave 1972. Vydavateľstvo OBZOR 1973 pre Slovenskú národnú galériu.*
- Melicherčík, Ivan - Čendićová, Jarmila: Martin Jonáš. Galéria Babka Kovačica, 1994, 219 str. ISBN: 80-85186-64-0
- Melicherčík, Ivan - Čendićová, Jarmila: Zuzana Chalupová. Galéria Babka Kovačica, 1994, 135 str. ISBN: 86-82035-04-9
- Melicherčík, Ivan: Maliari z Kovačice. Devín banka, Vydavateľstvo Neografia Martin, 1998, 120 str. ISBN: 80-88892-18-X
- Raspir, Marija: Galéria insitného umenia. 65 rokov insitného umenia v Kovačici, 2017, 262 str., ISBN 978-86-921195-0-7
- Valentík, Vladimír: Svet kovačického insitného umenia. Kultúra, Báčsky Petrovec, 2002, 64 str. ISBN: 86-7103-212-4

Autorka:

PhDr. Zuzana Drugová

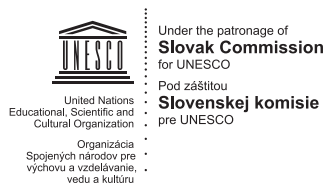
Metodické centrum pre Slovákov žijúcich v zahraničí

Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Slovensko

zuzana.drugova@umb.sk

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Prof. Predrag J. Marković
Historik, Belehrad

Naši Slováci

O národoch z našej časti Európy sa hovorí, že ich nič nenávisť a opovrhovanie susedmi. Vďaka Bohu existujú také výnimky, ako je Vojvodina. V Európe je málo oblastí, kde už po stáročia existuje také vysoké percento zmiešaných manželstiev, tak veľa zmiešaných dedín a miest. Ale dokonca aj v tejto tolerantnej Vojvodine, nájdeme ešte jeden lepší príklad nie tolerovania, ale spoločného života a svornosti. Tým sú naši Slováci. S niektorými susedmi sme sa hádali a bojovali. Inými sme hoci aj súcítne opovrhovali, alebo sme sa im aspoň vysmievali vo vtipoch. Počas skoro troch storočí života so Slováckmi sa nám nepodarilo s nimi pohádať, dokonca sme sa im ani neposmievali a celý ten čas sme sa posmievali aj samým sebe aj krvavo hašterili medzi sebou. Aj v širšom slovanskom meradle je v súvislosti so Slováckmi niečo zvláštne. Môj priateľ, diplomat, spisovateľ a prekladateľ z viacerých slovanských jazykov Vladan Matić mi povedal jednu anekdotu o slovenčine ako slovanskom esperante. Keď sa totiž stretnú Slovania z juhu, severu alebo západu, navzájom si príliš nerozumejú, ale všetci rozumejú trochu po slovensky.

Odkiaľ sa medzi nami vzal tento národ? V osemnástom storočí bola dnešná Vojvodina dosť prázdna krajina, ktorú nebolo ľahké osídliť. Časť tvorili močiare a boli tu aj skutočné púšte (Deliblato). Mierne pripomínala americký Divoký západ, ktorý môžu osídliť len tvrdí a usilovní prisťahovalci. Múdry habsburský štát nastahoval takých ľudí odvšadiaľ, dokonca aj z Francúzska, Talianska a Katalánska. Preto sa Zrenjanin volal Nova Barselona (Nová Barcelóna). Z týchto zďaleka (čiže nepočítajúc Maďarov a Rumunov, ktorí sa geograficky opierajú o svoje materské krajiny) dodnes prežili len Slováci. Nemci zmizli v strašnom revanši na konci Druhej svetovej vojny, rovnako ako aj ich krajanovia po celej východnej Európe.

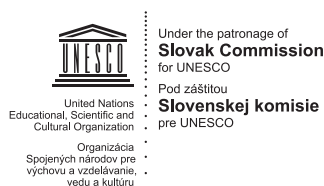
Naši Slováci od samého začiatku neboli úplne obyčajní. Prevažne protestanti, líšili sa od väčšiny vo svojej vlasti. Max Weber by od šťastia vyskočil z hrobu, keby vedel, že existuje národ, ktorý úplne potvrdzuje jeho tézu o vzťahu protestantizmu a vysokej pracovnej etiky. Belehradčania od vzniku Juhoslávie poznali usilovné Slovenky, ako živé symboly tejto protestantskej usilovnosti. Politicky boli Slováci pravdepodobne jediná početná menšina, ktorá bezvýhradne podporovala každú Juhosláviu. Vráťme sa k prvotnej otázke: prečo sa neasimilovali a nezmizli? Tým sa líšia od Srbov. Budapešť je plná ulíc nazvaných po Srboch. Avšak v čase, keď sa stali slávnymi, títo ľudia už boli pomaďarčení. Pri tom nemyslím len na Petőfiho, Srbi v dnešnej východnej Ukrajine a južnom Rusku vymizli už v prvých generáciách. Slováci sa neposrbčili a ani Maďarom sa ich nepodarilo pomaďarčiť cez svojich pastorov. Zdá sa, že ich dvojité lojalita k jazyku a cirkvi ochránila. Rovnako ako ich ekonomicky udržala ich usilovnosť. Na to si vždy spomeniem v súvislosti s mojou kamarátkou Zuzanou Žiak. Ona celý život každý deň pracovala na svojom statku, potom predpoludnie vo firme a popoludnie v Belehrade. A často som ju počúval ako cherubínskym hlasom spievať slovenské náboženské piesne pripravujúc sa na nedeľnú omšu.

Individuálny symbol našich Slovákov môže byť druhá Zuzana, insitná maliarka Halupová. Tento rok si pripomíname 90. výročie jej narodenia. Zuzana Halupová by vlastne nemala byť vymedzená len v rámci jednej

etnickej skupiny. Môže byť skúmaná aj ako symbol ženskej emancipácie. Obyčajná žena z ľudu, samouk, ktorá v mužskom a elitistickom svete dobýva najväčšie svetové galérie. A to všetko bez nárokov, bez túžby po sláve a bohatstve. Usilovný strážca slovenského insitného umenia, Pavel Babka mi porozprával, ako Zuzane Halupovej radili, aby svoje obrazy predávala drahšie. Ona to odmietala, hovoriac, že jej obrazy sú drahé v porovnaní s platom kopáča. A dodávala, že aj tak mala radosť z ich maľovania. Možno bola ona skutočným príkladom toho, ako sa nám prostredníctvom skutočných umelcov prihovára niečo vyššie, mimo tohto sveta. Možno sú aj preto jej obrazy s biblickými motívami také neobyčajné. Málokterému umelcovi (Chagall?) sa podarilo biblické motívy zmiešať s malými radosťami a veľkými krásami ľudového života. Len osoba taká zakorenená vo svojom prostredí a taká pobožná mohla vytvoriť takéto diela. Nie som si istý, či dostatočne využívame dedičstvo tejto veľkej ženy. Ona predstavuje aj príklad toho, koľko bolo naše kultúrne prostredie (a dúfam, že aj zostalo) otvorené, pestré a bohaté. Na druhej strane si s melanchóliou pripomíname časy, keď sa umelkyňa z ľudu mohla takto povzniesť. Je to dnes možné? Existuje ešte jedna kolektívna lekcia, ktorú sa môžeme naučiť od našich bratov Slovákov. Ako sa nevtieravo, ale vytrvalo chráni a udržiava vlastná identita.

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Bc. Ján Špringel

publicista, redaktor RTV OK Kovačica

1. ESEJ O ZUZANE CHALUPOVEJ (1925 – 2001)

Teta sveta

Asi mal Lev Nikolajevič Tolstoj jasnovidecké schopnosti, keď budúcnosť maliarstva veštil slovami: „Umenie budúcnosti je umením ľudovým, umením, ktoré budú môcť všetci pestovať a všetci chápať, ktoré bude zrozumiteľným bez ohľadu na kastu a národnosť“. Nebolo potrebné veľmi pátrať zemeguľou a presvedčať sa o pravdivosti spisovateľovho predpokladu. Stačilo zavítať do Kovačice a – navštíviť najznámejšiu Slovenku na svete. Viac ako tri a pol desaťročia sa Zuzana Chalupová neúnavne kamarátila so štetcom a svetom, s paletou a touto planétou. Vyše tri desiatky rokov predstavovala výtvarnú tvorbu a orbu samostatnými výstavami po celom svete.

Sviatok – nesviatok bolo u maliarky – voľakedajšej výšivkárky – rušno. Chalupovej chalupa na Čaplovičovej ulici sa denne plnila zvedavými očami a pozornými ušami. Rozprávačkou bola hostiteľka: tá teta celého sveta bola neobyčajne obyčajná žena. Životný osud jej nedoprial vlastné deti. Hemžili sa však detvákmi na jej obrazoch. Jej umelecká citlivá duša však splodila a zrodila Katku. Nikde na maľbe nechýbala bodrá a dobrá Katka. Taká, ako i jej matka – „mama Zuzana“. Obrovská aktivita vyžarovala z nej. Presedela hodiny a hodiny na dúšok pred stojanom. S elánom i „eroplánom“ a slovenským krojom obehla svetové poludníky a rovnobežky: Dubrovnik, Paríž, Zürich, New York, Ženevu, Tokio, Montreal, Jeruzalem, Londýn, Viedeň, Bayroit (Nemecko), Bratislavu, Brusel...

Jej životný názor akoby vyvieral z jednej zo zásad Jána Amosa Komenského: „Buď takým, aby sa každý potešil, keď vstúpiš do izby bohatého či chudobného.“ A veru sa z jej prítomnosti tešili hlavy štátov – Juhoslávie, Slovenska, Japonska, Rakúska, Francúzska. A z jej nezištných príspevkov mali osoh i deti UNICEF i historické a kultúrne dedičstvo UNESCO. Peniaz nepovažovala za mieru všetkého. Dakedy mala o groš peňazí menej, no vždy o štamperlík čínorodosti viacej. Jej potešením boli knihy a články o nej, vlastné, široko-ďaleko roztratené pohľadnice, fotografie s ľuďmi, ktorí hýbali svetom, na stovky ba tisíce navštíveníek a zápisov z kníh návštev, na desiatky hrejivých listov:

„Viete, ešte k tej knižočke. Mám synovca a ten má štvorročné dievčatko – to tak rado má Vaše obrázky a na všetko sa vypytuje. Všetko sa jej páči. Vedeli ste potešiť i malé deti i veľkých“, píše z Paríža priateľka J. Walentová. „Poznáte svet, i Svätú zem, poznáte však i našu cirkev, našu Slovenskú evanjelickú a. v. cirkev, naše zvyky a učenie. Máte radosť z detskej tváricky. Pán Ježiš povedal: „Kto neprijme kráľovstvo Božie ako dieťa, nikdy nevojde doň.“ Radovala sa listu vtedy aradáčskeho farára Ondreja Peťkovského. „Tak sme sa šťastlivo vrátili z nášho nezabudnuteľného výletu do Kovačice. Priateľom a známym rozprávame o stretnutí s Vami a či mladí, či starí, nevedia sa nasýtiť prezeraním Vašich pohľadníc. A Zuzka naša sa navyše vykrúca v tej krásnej vyšívanej blúzke, aby bolo všetkým jasné, že v Kovačici vedú maľovať nielen štetcom, ale i ihlou. Človek hladný po kráse prekročí prah Vašej chyže a od údivu sa nezmôže na slovo“, nešetril perom Michael Lošonský, rakúsky redaktor slovenského pôvodu.

Lahodilo jej, keď jej venovali pozornosť. I ona pozorne počúvala iných vo svojom svojskom kuchynskom ateliéri.

Najčastejšie susedky a ženy z rodiny. Práve doma sa cítila – ako doma: Keď sa jej redaktori po prvých triumfálnych návratoch z Paríža a Versailles pýtali, či by chcela, ako veľa maliarov, zostať tvoriť v meste svetlosti, bleskurýchle odvetila: „Ale deže, veď ma tam volali Šalupová“. Tých si však nesmierne vážila: „Bárzde sme boli, novinárov sme naveky zburtatovali. Obyčajne sme chodili na tri týždne. Môj spoločník a pomocník Branislav Grubač mal atresy a numery redakcií. Prvý týždeň friško obchádzau hrúzu novinárov, druhý už bolo šakovo napísanuo a tretí týždeň bola trma-vrma za obrazy, často sa popredali ením vrzom“, rozprávala kovačickou slovenčinou maliarka duše a srdca.

Maľovala jedinečným štýlom. V letných páľavách pred niekoľkými rokmi zavítali k Chalupovej matičiari z Rače. Zuzana chystala naplno výstavu olejov v belehradskom Ruskom dome. Na obrazy menšieho formátu nakreslila futbalistov s nezvyčajným rozhodcom. Prísneho rozdeľovača pravdy vyzdobila do odevu renesančného romantika a namiesto rozhodcovskej udelila mu píšťalu ako hudobný nástroj. „Hundrú na mňa, že to tak nemá byť“, sťažovala sa im. „Ale to tak má byť, je to Vaše videnie sveta vôkol nás, ako čo ste nám spomínali dávnu maľbu Koniec vojny, kde z lietadla padajúce kytice vystriedali ničivé granáty“, presviedčal ju v opak dakto z hostí citujúc Rúfusa, že ide o „svet krásnych omylov, bez ktorého by sme boli iba unavenými robotmi“. Zostala sama sebou takmer do posledných chvíľ života. Taká, aká bola, keď pred viac ako päťdesiatimi rokmi namaľovala svoj prvý „obraz“ na stenu farbami, rozmiešanými v mlieku. Dobrosrdečná dobrôtka Zuzana Chalupová. Teta celého sveta.

2. MAMA ZUZANA MÁ ULICU V BRATISLAVE

Chalupová, zaslúžene!

Po najznámejšej insitnej maliarke z Kovačice a jednej z najznámejších Sloveniek na svete Zuzane Chalupovej pomenovali ulicu v Bratislave. V sídelnom meste na sklonku roku 2016 tak rozhodli a pomenovanie odobrili petržalskí miestni zástupcovia. V zdôvodnení, ktoré schválili poslanci spomínanej mestskej časti sa píše, že Zuzana Chalupová „maľovala lepšiu, krajšiu, čistejšiu a humannejšiu svet, v ktorom žijú ľudia s detskými tvármi a s dobrou, nevinnou a veselou detskou dušou.“

Ulica Zuzany Chalupovej je v zóne B Južného mesta Bratislava – Petržalka neďaleko Dolnozemskej a Panónskej cesty, v blízkosti mestského parku i živým bulvárom s obchodmi a neďaleko hranice Slovenska a Maďarska.

Zuzana Chalupová narodená Koreňová (5.2.1925 Kovačica – 1.8.2001 Belehrad) prvú výstavu svojich obrazov mala v roku 1964, predtým bola známou výivkárkou. Obrazy Mama Zuzany doslovne obišli celý svet. Spolupracovala i s UNICEF a UNESCO. Teta sveta maľovala vlastné príbehy z detstva, svet detí, obyčaje Slovákov v rodnej osade ako i diela s náboženskou tematikou.

Prvá iniciatíva o názov ulice Zuzany Chalupovej v hlavnom meste Slovenska vznikla po jej smrti, medzi kovačickými intelektuálmi a rodákmi zo Spolku Slovákov z Juhoslávie so sídlom v Bratislave, v rámci projektu Dvestoročná Kovačica 1802 – 2002 a časti plánu nazvanom Kovačica vo svete – svet v Kovačici.

Na ulici Zuzany Chalupovej v Bratislave už bývajú aj Kovačičania a okrem iného i ďalší Slováci z Vojvodiny.

3. TRIDSAT ROKOV KULTÚRNEJ MISIE GALÉRIE BABKA (1991 – 2021)

Plná obrazáreň a brusiareň skvelých nápadov

Keď môžu, pomôžu. Menili (sme) sa, ale cenili. Národa roľu dedičnú. Neorientovali sa iba na mániu a mágiu, maliarsku. Hoci je (Galéria) Babka dnes na mapke. Svetového insitného umenia.

Obrazáreň z Kovačice od začiatkov činnosti (úradne od 1. októbra 1991. roku; predtým ale obrazáreň zabodovala prvou východoeurópskou výstavou v Krajanskom múzeu na Štefánikovej ulici v Bratislave) bola v súlade s heslom jubilejných Slovenských národných slávností – s národom, v národe, za národ.

Putovali a neľutovali urobiť aj za ľud. Za Slováka, či Slovana. Raz okrajom, inokedy cícerkom. Vyjadrovali lojalitu lokalite z ktorej pochádzajú.

V poslednom desaťročí minulého storočia, v časoch nedobráckych a čudáckych, sa Galéria Babka najvýraznejšie podieľala na vydaní monografií najzreteľnejších osobností kovačickej insity (Martin Jonáš, Zuzana Chalupová).

Spolupracovala s významnými inštitúciami, Slovákov a Slovanov. So Spolkom vojvodinských slovakistov a cez kresby Martina Jonáša sa dostala do povedomia aj slovakistov z celého sveta. Ale aj neraz bola v spojení aj s obnovenými slávnosťami či dvomi, tromi maticami, ba aj cirkvami.

Začiatok nového veku poznačil najprv vznik zaznamenávania osláv Medzinárodného dňa materinského jazyka. V Kovačici sa už roky, dve desaťročia presne, dáva davu najavo, že je reč (po válekovsky) aj zamat, aj meč.

Jazvy boli pre Babkovcov výzvami. Aby vytrvali, potrvali, zotrvali. Desaťročie za nami poznačilo aj zrejmu snahu o zápas a zápis insitného maliarstva v Srbsku do svetového kultúrneho dedičstva. UNESCO.

Písal sa rok 2007. Obrazáreň Babka sa aktívne zúčastňuje medzinárodného sympózia Odkaz predkov, ktoré je venované výročiu narodenia Jána Bulíka, národovca, dobrodinca doby bez obdoby. Organizuje umelcov, aby robili to, čo robiť najlepšie vedia – maľovali. Kreslili Jána Bulíka ako športovca a vlastenca so silnými kovačickými koreňmi.

Písal sa rok 2012. Pavel Babka mal za lubom a zrealizoval ďalší plán. Za pomoci maliarky Vieroslavy Svetlíkovej a veľvyslanectva Srbska venoval(i) v Bratislave namaľovanú podnožku so slovenskými motívmi slovanskej (a svetovej) tenisovej hviezdy. Novakovi Đokovićovi.

Raz počas augustových páľav, po Novakovi, šamlík z malebnej a maliarskej Kovačice od Vieroslavy Svetlíkovej a Galérie Babka za prítomnosti zakladateľa Spomienkového strediska Jána Bulíka Pavla Baláža dostali aj – Bulíkovci. Presnejšie Drugovci, pravnuci prvého predsedu Matice slovenskej v Juhoslávii.

Zakladateľ a majiteľ Galérie Babka z Kovačice Pavel Babka si prevzal 24. februára 2020. roku v Bratislave významné ocenenie - Cenu ministra kultúry Slovenskej republiky v oblastiach profesionálneho umenia pre minulý rok a to za šírenie dobrého mena slovenského umenia v zahraničí pre rok 2019 a propagovanie slovenskej insity vo svete prostredníctvom výstav na významných podujatiach v zahraničí a podpory uchovania a rozvíjania insitného umenia slovenskej komunity vo Vojvodine.

V zdôvodnení ceny sa ešte uvádza, že Galéria Babka slovenské insitné maliarstvo prezentovala okrem rôznych podujatí a odborných porád aj na svetových výstavách EXPO 92 Sevilla, EXPO 96 Lisabon, EXPO 2000 Hannover, EXPO 2006 Aici Japonsko, Medzinárodný fond vo Washingtone, OSCE vo Viedni, UNICEF v Ženeve, UNESCO v Paríži, dvakrát aj v sídle Európskej komisie v Bruseli.

4. JÁN BAČÚR – NOSITEĽ NEHMOTNÉHO KULTÚRNEHO DEDIČSTVA

Poeta, ktorý píše štetcom

Celoživotné, kresliarske a rozprávačské, majstrovstvo Jána Bačúra (narodený 22. októbra 1937. v Padine) krásnilo v rokoch 2019 a 2020 niekoľko významných výstavných priestorov vo Vojvodine. Putujúcu výstavu maestra nazvali spoločne Ján Bačúr – bard slovenského insitného umenia v Srbsku.

Bačúr je bardom, básnikom, ktorý hovorí ľudu. Poetom čo písal a píše štetcom – za ľud a o ľuďoch: národných, náhodných, náročných a nadšených.

Bohatý je a obsiahly opus kronikára a rozprávkara Padiny, matrikára a slovníkára insity. Namaľoval takmer 2900 obrazov. Kreslí, farbí, líči, opisuje obrazom nepretržite viac ako štyri desaťročia, čo znamená, že týždenne vyfarbil viac ako jeden obraz, pričom sú jeho diela poväčšine väčších formátov.

Bačúr zachoval vo svojom dome viac ako 250 obrazov a obrovský počet digitalizovaných filmov týkajúcich sa predovšetkým maliarstva a kroniky rodnej dediny. Neúnavný výtvarný umelec rukou napísal a vycifroval a vlastnoručne vylimbačkoval, skrátil viac ako 40 kníh (bezmála encyklopedických spracovaných pedantnosťou matrikára) o samostatných a kolektívnych výstavách a činnosti maliarov - členov Galérie insitného umenia v Kovačici či príslušníkov Smädu v Padine, ďalších kovačických obrazární či zbierok umeleckých diel. Slovom, na tisíce strán vzácneho dokumentačného materiálu. Robil to spôsobom impozantným, obdivuhodným, hlavne trpezlivo a pedantne roky roľúce.

Namaľované, napísané, odfotografované či nakrútené Bačúrove dielo o kultúre Slovákov v Srbsku má už v súčasnosti vzácnu hodnotu. A časom bude podľa neho ešte významnejšie. Nedocenený materiál je najpotrebnejší

na spracovanie historikom umenia. Ešte väčšiu osožnosť majú popri Pokrajinského sekretariátu pre kultúru a Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny, národopisci, antropológovia, sociológovia, ba i jazykovedci.

Vyššia kustódka – historička umenia Mgr. Alexandra Stefanov o Bačúrovi píše:

„Pri pohľade na horizont, ktorý spája modrú oblohu s nekonečnými banátskymi poľami, Ján Bačúr nachádza nevyčerpatelnú inšpiráciu vo svojom bezprostrednom prostredí - rodnom kraji. Pomocou rôznych vizuálnych techník, zachytával vo svojich dielach všade prítomné vizuálne výrazy z každodenného života – Padiny. Maliar, ktorý si pamätá minulosť, predstavuje všetky aspekty života v nížinnom dedinskom prostredí a prispieva k jeho ochrane pred zabudnutím.“

Doyen insitného umenia Ján Bačúr odpovedá na otázku, čo by poradil budúcim a čo radí súčasným kolegom.

„Odporúčam, aby maľovali ako vedia a ako cítia, aby vyjadrili vnútorný pocit a ten vzlet, náboj pre maľovanie. Iba potom dosiahnu svoj vlastný štýl a začnú budovať vlastný umelecký opus. Pre mňa umeleckým míľnikom bol rok 1979, keď som sa vrátil k svojej prvej záľube zistiť, že najväčší talent mám na maľbu. A odvtedy sa aktívne venujem umeniu.“

Čo by maestro Bačúr vo výtvarnom umení zmenil?

„Ja by som nič nového neskúšal, držal by som sa svojho, pretože tak som začal v päťdesiatych rokoch a svoj štýl pestujem až dodnes a snažím sa zaznamenávať priestor, príbehy a zvyky tých ľudí - napríklad môjho rodiska, a bolo by nesprávne meniť sa.“

A čo je najdôležitejšie, aby sa uspelo vo výtvarníctve?

„Jééj, je hodne toho, ale najpodstatnejšie v maliarstve je byť úprimným umelcom, aby maliar „preniesol“ na plátno to čo vie a povypráva to (i vlastnému) národu, ktorý bude pozeráť či obdivovať tie diela. Nie sme všetci rovnakí, máme rôzne rukopisy, máme rôzne názory na život okolo nás, ale každý sa snaží poskytnúť neobyčajný a slušný dojem na svoje okolie.“

V Múzeu Vojvodiny je regionálne stredisko pre nemateriálnu kultúrnu pozostalosť. Aj preto (a za pomoci spoluorganizátora expozície i kurátora Pavla Babku a jeho galérie) a nielen zato predchádzajúca veľká (k tomu aj jubilejná šesťdesiata piata samostatná) výstava olejomalieb Jána Bačúra v tejto historickej a kultúrnej inštitúcii našla najprajnejšiu a najúrodnejšiu pôdu na prezentáciu majstra štetca banátskej oráčiny.

Kustódka Daniela Filipovićová zo Strediska pre nemateriálne kultúrne dedičstvo Srbska, ktoré pôsobí v rámci Etnografického múzea Srbska sa vtedy zmienila:

„Naivné umenie Slovákov v Srbsku sa uznáva ako charakteristický znak identity spoločenstva, má predovšetkým kontinuitu v obci Kovačica a jeho držiteľia majú záujem ho zachovať a preniesť na ďalšie generácie. Ján Bačúr je jeden z nositeľov nehmotného kultúrneho dedičstva staršej generácie a niekto, kto dáva podnet a impulz mladším tvorcom a mladším nositeľom dedičstva, zachovať to, čo je súčasťou ich osobnej, ako i kolektívnej identity.“

A ktorý by bol odkaz majstra Bačúra mladším pokoleniam, poprípade, čo by vo svojej kariére zinačil:

„Iba by som to zmenil, keďže sme odlišní, aby sme sa viac radi videli, viacej spolupracovali, aby sme boli predovšetkým ľuďmi, a potom všetkým ostatným, čo nie je v živote až také podstatné.“

5. NOVAK ĐOKOVIĆ MÁ ŠAMLÍK Z KOVAČICE

Nole nationale

„Miláčik, páči sa ti tenis?“ Opýtala sa lovkynja na tenisové talenty Jelena Genčićová v roku 1991 v športovom letnom kempe na srbskej hore Kopaonik malého chlapčeka, všímajúc si ako sa dva dni túžobne pozerá z druhej strany ohrady na školákov s raketami. Vtedy štvorročný Novak Đoković odpovedal súhlasom. „Tak ťa zajtra rada uvidím na tréningu.“ Budúci šampión sa deň neskôršie zjavil na kurtoch ako prvý.

Bývalá trénerka Moniky Selešovej, Gorana Ivaniševića, Mimi Jaušovcovej a Ivy Majolijovej už v prvých Noleho

krokoch tušila, že ide o talent svetových rozmerov. „Hoci športový talent zdedil od otca Srđana lyžiara a matky Dijany, ktorá je absolventkou fakulty telesnej výchovy, v prvých rokoch Novaka inšpirovala Monika Selešová. Tak Monika, ako aj Novak mi v ich útlom veku na otázku čo chcú byť odpovedali rovnako - že chcú byť najúspešnejší tenisti na svete“ rozprávala s nadšením o jej zverencoch Genčicová.

„Hovorila som mu, aby bez ohľadu na počasie vždy hral na otvorenom kurte, aby si na dvorec zvykal. Poslúchol ma. Povzbudzovala som ho pri úderoch - je to dobré, ale podme sa poušilovať, aby to bolo dokonalé. Keďže sme obaja perfekcionisti nepadlo nám to ťažko,“ vedela o Novakovi rozprávať do posledných chvíľ života Jelena Genčicová. „Keď prerástol prostredie, poslala som ho ako dvanásťročného na trojmesačné cibrenie do Mníchova Nikolovi Pilićovi.“ Novaka v roku 1999 podporovali iba rodičia, oporu v tenisovom zväze nemal, v tom čase ani sponzorov. Bomby padali na Belehrad. Novak preto často s Anou Ivanovićovou namiesto na dvorcoch trénoval vo vyprázdnených plaveckých bazénoch. „Cesta do Mníchova za Pilićom mala v tom čase aj ďalšie dobré strany, Novak sa rýchlo osamostatnil,“ spomína na ťažké obdobie Novakova matka Dijana.

„Vyrastal som cez najťažšie obdobie môjho štátu, rinčali zbrane, mlčali aj športové múzy. Moji rodičia neboli bohatí. Otec Srđan neraz hazardoval, on mi v tom čase o tom ani nerozprával,“ s trpkosťou spomína Novak na neraz donkichotovské boje Đokovićovcov. Otec si požičiaval peniaze za úroky od jedného novozbohatlíka, aby vrátil dlh druhému, takisto s úrokom. Aj taká bola realita v deväťdesiatych rokoch. Risk sa ale stal ziskom. Ako dvadsaťročný už mal mladší Đoković na konte zárobok 4.218.550 dolárov.

„To čo Novak dosiahol, to je sťaby sa bol vyšplhal na Mount Everest. V atletike, ak ste najlepší na sto metrov to však neznamená, že ste najúspešnejší na svete, lebo je tu ešte rad disciplín. Opýtajte sa koľko ľudí na svete hrá tenis a koľko z nich má túžbu stať sa svetovou jednotkou. Keď Messi zohrá slabšie, je tu ďalší spoluhráč, ktorý vedie Barcelonu k výhre, v tenise je človek na dvorci sám“ chváli Novaka Nikola Pilić. Novakova práca, vytrvalosť a zriekanie sa podľa tenisového mága zabezpečili Đokovićovi dnešnú pozíciu: „Bolo skvelé pracovať s Novakom, lebo všetko vpíjal do seba ako špongia.“

Svetovú tenisovú jednotku mnohé srbské médiá ešte pred niekoľkými rokmi vyhlásili za najlepšieho srbského športovca všetkých čias. Srbi zbožňujú kolektívne športy. Úspech Novaka Đokovića a spol. v Davisovom pohári 2010 temperamentní južania oceňujú viacnásobne. „Na ceste do triumfu v DC Novakovi museli zablahoželať i hráči z krajín z ktorých niektoré majú viac registrovaných tenistov, ako Srbsko futbalistov,“ písal Zoran Pavić v niekdajšom prestížnom nelicenčnom belehradskom mesačníku Status. „Novak prichádzal na merania síl na Davisov pohár dva dni pred štartom prvého súboja, bez ohľadu na časový rozdiel a obetoval svoj zdravotný stav v prospech veľkého cieľa, zisku šalátovej misy,“ pokračuje Pavić. „Včas sa naučil, aby od nikoho nič neočakával a keď pomohol sebe prebojovať sa vo svojej práci na vrchol, nesebecky pomáhal iným,“ uzavrel Pavić v časopise, ktorý Noleho postup na ATP rebríčku ešte v roku 2006 vyhlásil za najväčší športový skok – zo 78. na 16. miesto na svete.

Vynikajúci tenista s obrovskou sebadôverou a mentálnou silou, k tomu slušne vychovaný mladík, šoumen s raketou aj bez nej, ľahko sa stal obľúbencom aj v krajinách bývalej Juhoslávie. V roku 2007 po triumfe v Montreale kanadský moderátor omylom povedal, že vyhral Đoković z Chorvátska. Nole sa nenahneval a na nepríjemne vzniknutú situáciu odpovedal so šarmom „Don't worry, I'm not mad, it's the same thing.“ Nevadí, nehnevám sa, to je to isté.

„Chorvát Goran Ivanišević bol druhým na svete, získal takisto prestížny Wimbledon, ale netreba zabúdať, že vyrastal v Juhoslávii, keď podmienky pre zaoberanie sa tenisom boli lepšie ako Novakove v rokoch hyperinflácie a občianskych vojen. Celé Srbsko profituje s úspechmi Novaka Đokovića“ porovnával s Goranom po jednom Noleho úspechu Bogdan Obradović, kouč mužskej tenisovej reprezentácie Srbska.

„Return má Novak najlepší na svete. Servis, bekhend a paralely sú jeho značkou, ale i ďalšie údery sú mu výnimočné. Slovom, Đoković je dnes inteligentný gladiátor“ povedal tenisový odborník Radmilo Armenulić, Obradovićov predchodca.

„Skúste sa zamyslieť seba ako sa zrazu nachádzate na diaľnici na ktorej sa veľkou rýchlosťou blíži z opačnej strany automobil, ktorý je od vás vzdialený iba dvadsať metrov. Nuž, v takej situácii sa nachádza tenista, Novak je jedným z nich,“ píše Dr. Nenad Vukmirović v srbskom týždenníku Vreme.

Srbské médiá často citujú i istého francúzskeho novinára, ktorý už v 2007. roku povedal o Novakovi, že je „najrôznorodnejší hráč na svete, že podobne úspešne hrá kratšie a dlhšie merania síl a rovnako dobre získava tak rýchle body forhendom, má trpezlivosť čakať na správny moment v hre o dlhšie získaný bod.“ Srbskí tenisoví odborníci tvrdia, že je Nole nationale rýchlejší, precíznejší, čerstvejší a koncentrovanejší od svojich súperov, čo mu prináša výhodu v takmer každom súboji.

Akú osobnosť Srbsko má je možno najlepšie presvedčiť sa vo svete. Dragoljub Žarković, šéfredaktor týždenníka Vreme sa ocitol pred niekoľkými rokmi na zraze mediálnych expertov v Indii: „Márne som taxikárovi v Hajdarábáde vysvetľoval odkiaľ som. Nepomáhali mi slovká Srbsko, a veru ani Juhoslávia či Tito. Potom som sa spamätal na magické slová – Novak Đoković a na šóférovi som si najprv všimol úsmev od ucha po ucho a potom aj úctu.“

Portrét Novaka Đokovića bol zverejnený v 2015. roku v bratislavskom denníku Sme, v prílohe Víkend.

6. Recenzie: Ivan Melicherčík UMENIE INŠTINKTU

Rabbit: Solution Studio Bratislava 1996

Odrasový mostík úniku zo skutočnosti

Zmysluplnosť života môže človek dosiahnuť, ak neuspokojuje iba svoje materiálne potreby, ale ak z takej základne má možnosť venovať sa nadstavbe, do ktorej predovšetkým osobne zaraďuje všetky druhy umenia. Veď aj celé dejiny ľudstva sú vlastne dejinami dvoch odlišných svetov: skutočnosti a umenia. Friedrich Nietzsche písal, že „umenie je záchranou tragicky poznávajúceho človeka“. Teda uvedomelej bytosti z univerza skutočnosti. A najpoužívanejším svetovým jazykom porovnania a poznania je – výtvarné vyznanie.

Spoluzakladateľ kubizmu, španielsky maliar Pablo Picasso pri jednej príležitosti výstižne vysvetlil rozdiel medzi maliarom a umelcom: „Maliar maľuje obrazy, ktoré predáva. Umelec predáva obrazy, ktoré maľuje.“ V tom akoby ho dopĺňal Arnold Schönberg: „Pre umelca krása nie je nevyhnutná. Jemu stačí úprimnosť. Jemu stačí, že sa vyjadril. Povedal to, čo musel povedať.“ Akoby slová rakúskeho hudobného skladateľa patrili insitným umelcom?

Pod vianočný (novoročný) stromček maliarska Kovačica dostala z Bratislavy dar mimoriadnej hodnoty: svetlo sveta uzrela kniha Ivana Melicherčíka pod názvom Umenie inštinktu. Tesne pred Veľkou nocou „mestečko insity“ dostalo ďalšie ocenenie: Spolok vojvodinských slovakistov sa rozhodol udeliť kolektívnu cenu na tento rok Galérii insitného umenia. Vzácné publikácia a slovakistická chvála prichádza v dôležitom roku: oslavy štyri a pol desaťročia od prvej spoločnej výstavy. Predtým ale budú reprezentovať štát a vojvodinskú Slovač na 5. v poradí, čiže 2. obnovenom Trienále insitného umenia pod patronátom svetovej organizácie pre kultúru UNESCO a Slovenskej národnej galérie.

Kovačica oslavuje toho roku ešte jedno jubileum: deväť desaťročí Kovačického procesu. Aký má súvis chýrečný proces, pred ktorým sa cirkevníci postavili na odpor konania bohoslužieb po maďarsky a kniha o umení? Britský publicista Scotus Viator, vlastným menom Seton-Watson, pred 90 rokmi prvý raz písal o neoblomnosti Kovačičanov, široko-ďaleko za rakúsko-uhorskou ríšou. Súčasným Setonom-Watsonom pre Kovačicu je už dve desaťročia slovenský publicista Ivan Melicherčík. Jeho texty však našťastie rozprávajú čitateľom o tom, čo Kovačicu preslávilo v posledných desaťročiach.

Po Encyklopédii svetovej insity Umenie inštinktu je kniha jednou z najlepších, najkrajších a najucelenejších publikácií o takzvanej Kovačickej maliarskej skupine. Ide vlastne o korunováciu dvadsaťročného zberateľského úsilia či presnejšie zberateľskej vášne autora. Po vyštudovaní žurnalistiky v Bratislave a získaní doktorátu filozofie v Prahe, Melicherčík prichádza ako redaktor ČTK roku 1976 do Belehradu. O necelý rok neskôr navštevuje prvý raz Kovačicu a ako v úvode publikácie priznáva, Kovačica dostala v jednu horúcu nedeľu koncom leta 1977 svojho doživotného prívrženca. Od toho dňa Melicherčík napísal o majstrovstve Kovačičanov množstvo článkov, niekoľko kníh, knižiek a katalógov. Kovačicu navštívil asi stokrát. Do zbierky obrazov kovačických maliarov zaradil podľa vlastného výberu zväčša tých, ktorí vyšliapané cesty činnosti nemali, zakladateľov, ktorí preslávili dnes sedemtisícové mesto. Na úvodných stranách je autorovo venovanie maliarovi - roľníkovi Martinovi Jonášovi. Akoby tvorcovi diela zneli slová z básne Milana Rúfusa Ďaleká tvár: Ustal si v orbe, //ležíš v oráčine, //môj filozof. //Tá hruda bola divá.

Text pod názvom Namiesto úvodu uvádza fenomén naivného umenia v Kovačici. Nasleduje dvadsať čiernobielych fotografií Ivana Melicherčíka s titulkom Z mojich stretnutí s tvorcami, ktorým je zasvätené táto kniha. V kapitole o zberateľstve píše autor o zberateľskom umení ako o droge, ktorá vyčerpáva duševne, telesne a finančne, ale zároveň o zberateľstve ako vzťahu k tvorcom a dobe, v ktorej diela vznikali. Autor vraj vždy získaval obrazy priamo v ateliéri, čím práve rozhovory s umelcami boli a sú pre zberateľa Melicherčíka univerzitami v oblasti umenia.

Prvá časť knihy má názov Svet ako ornament. Uvádza „do sveta, kde nadvládu rozumu strieda sila úprimnosti, citu, čarovnej imaginácie“. Sú vhodne podané teoretické úvahy o insitnom umení historikov umenia. Okrem iných sú to slová Anatole Jakovského z Francúzska, prvého teoretika insity, ďalej známej juhoslovanskej dvojice Oto Biljalji Merin – Nebojša Bato Tomašević, Štefana Tkáča – zakladateľa svetového trienále v Bratislave, Grgu Gumalina z Chorvátska, Juliusa Lenka a Zity Kostrovej zo Slovenska, Nicka Van Der Endta z Holandska a iných

znalcov naivného výtvarného umenia z Európy, Egypta, Brazílie a Mexika.

Do popredia sa na nasledovných stranách dostáva samotná zbierka Ivana Melicherčíka. V prvej časti Svet ako ornament prezentuje okrem iných kolorované kresby tušom Ivana Lackoviča-Kroatu, rôzne maliarske techniky Ivana Rabuzina, drevené plastiky Štefana Siváňa i Bogoslava Živkovića, ako aj iných.

Druhá časť diela má názov Maliari z Kovačice. V zbierke Ivana Melicherčíka maliarsku Kovačicu prezentuje a reprezentuje 95 olejov na plátne, akvarelov, olejov na skle, kresieb tušom, olejom na sololite J. Bačúra, M. Bíreša, A. Čížikovej, J. Garaja, J. Glózika, P. Hajku, J. Husárika, E. Husárikovej, Z. Chalupovej, M. Jonáša, J. Kňazovica, K. Kožíkovej, M. Palušku, O. Pilcha, M. Povolného, J. Sokola, J. Strakúška a O. Veňarského. K týmto 18 maliarom treba pridať i Ferencu Patakiho, ktorý je zaradený do prvej časti publikácie, tvorí v Zreňanine, ale patrí do tzv. Kovačickej maliarskej skupiny.

V oboch častiach publikácie okrem farebných reprodukcí diel je i čierno-biela fotografia umelca a stručný maliarsky životopis. Maliari, ktorí si zasluhujú väčšiu pozornosť verejnosti a ktorí sa častejšie stretávali s autorom, majú v diele aj obsiahlejšiu textovú časť o sebe, čo je ďalšou kvalitou knihy.

Záverom diela je resumé v anglickom a nemeckom jazyku a zoznam sponzorov, ktorí prispeli na vydanie publikácie. Juraj Králik je spolu s Antonom Fialom autorom fotografickej časti a autorom dizajnu Vladislav Róztoka. Práve moderná grafická úprava knihy dáva tomuto dielu osobitný „cveng“.

Táto zo všetkých stránok mimoriadne kvalitná publikácia by nemala chýbať ani v jednej knižnici ozajstných čitateľov naivného umenia, ako i všetkých, ktorí vďaka slávnym spoluobčanom môžu hocikde na svete povedať, že pochádzajú či žijú v Kovačici. Obdivujúc toto dielo, s úctou som si spomenul na slová majstra Martina Jonáša: „Cesta obrazu sa nekončí tým, že maliar dá bodku za svojim podpisom na malbe.“ Táto kniha je najpresvedčivejším argumentom.

Recenzia bola v 1997. roku zverejnená v Slovenských národných novinách a v Novom živote, časopise pre literatúru a kultúru

7. STALO SA PRED DESAŤROČÍM (2012) UZNANIE INSITNÉMU UMENIU SLOVÁKOV V SRBSKU

Návrh na Reprezentačnú listinu dedičstva UNESCO

Roku 1992 Galéria Babka prvýkrát verejnosti ozrejmla snahu, aby sa nemateriálne kultúrne dedičstvo Kovačice navrhlo na zoznam UNESCO. Na Slovensku na sklonku toho istého roku úsilie Pavla Babku spropagoval Ján Jančovic. Bolo v tom článku hodne symboliky. Nitriansky publicista a manažér je narodený v dedine Pôtor, v okrese Veľký Krtíš, odkiaľ sa do Kovačice prisťahoval veľký počet slovenských rodín.

Pavel a Klára Babkovci potom námahu pozmenili a znásobili keď počas početných svetových výstav a organizácii Svetového dňa materinského jazyka v Kovačici mierili na listinu do ktorej by sa zaradilo Insitné umenie Slovákov v Srbsku. Snahu Galérie Babka podporili aj Obec Kovačica, Galéria insitného umenia v Kovačici a Dom kultúry v Padine. Navyše sa koncom februára v PRS Relax pred desaťročím (2012) konalo celoštátne dvojdné sympóziu na tému ochrany nemateriálneho kultúrneho dedičstva v Srbsku.

Minister kultúry, informovania a informačnej spoločnosti Predrag Marković vyhlásil polovicou minulého roku počas otvorenia Strediska pre nemateriálne kultúrne dedičstvo Srbska v rámci Etnografického múzea v Belehrade, že Komisia pre zápis elementov nemateriálneho kultúrneho dedičstva do nacionálneho registra podala Nacionálnemu komitétu pre nehmotné kultúrne dedičstvo Srbska 36 návrhov pre zápis. Zo spomínaných návrhov potom Nacionálny komitét Srbska navrhol na zápis na Reprezentačnú listinu nemateriálneho kultúrneho dedičstva človečenstva UNESCO osem návrhov. Medzi nimi je i Insitné umenie Slovákov v Srbsku.

V budove Berlaymontu v Bruseli, sídle Európskej komisie, Galéria Babka vystavovala druhýkrát od polovice mája do 4. júna 2012. Predtým mala spomínaná kovačická obrazáreň výstavu v dome najvyššieho výkonného orgánu Európskej únie roku 2007 (Insitné umenie Srbska). Vláňajšia vernisáž Slovenská insita v Srbsku bola v znamení 210. výročia osídlenia Kovačice Slovákami. Slávnostné otvorenie výstavy olejomalieb prebiehalo 15. mája v deň „narodenín“ Kovačice. Výstavu si dôkladne pozrel a pozitívne ju ohodnotil i Štefan Füle, vedúci z odboru rozšírenia a susedskej politiky Európskej komisie.

Umenovedca Štefana Tkáča (1931 – 1989) mnohí považujú za „otca“ slovenskej insity. Tento tvorca Medzinárodného trienále insity v Bratislave pod názvom INSITA mal kladný vzťah voči slovenskému insitnému umeniu v Srbsku a určite by sa tešil z návrhu zaradenia tunajších insitných maliarov na reprezentačnú listinu. Podľa Tkáča slovenskí insitní umelci vo vtedajšej Juhoslávii „tvorivú silu a pôvab čerpali iba z hlbín svojej duše, z čistého osobného poznania, izolovaného od výtvarných skúseností širšieho ľudského spoločenstva.“

Starostlivosť o tradičnú ľudovú kultúru

Prednášky popredných odborníkov z Bratislavy a Belehradu pre kultúrnych dejateľov a organizátorov kultúrnych podujatí vojvodinských Slovákov pod spoločným názvom Starostlivosť o tradičnú ľudovú kultúru prebiehali 6. októbra 2012 v Galérii Babka. Mgr. art Vladimír Kysel' zo SĽUK-u – Koordinačného centra Tradičnej ľudovej kultúry Slovenska prednášal na tému Starostlivosť o tradičnú ľudovú kultúru na Slovensku. Námetom a názvom výkladu Doc. Mgr. Juraja Hamara, CSc., riaditeľa Slovenského ľudového umeleckého kolektívu (SĽUK) a pedagóga a tajomníka Katedry estetiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave bol Reprezentačný zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva v medzinárodnom a v národnom meradle. Pavel Babka, riaditeľ Galérie Babka a člen komisie Ministerstva kultúry Srbska pre nehmotné kultúrne dedičstvo stručne osvetlil jeho skúsenosti na príprave projektu Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako súčasť nehmotného kultúrneho dedičstva v Srbsku.

Vedecká pracovníčka etnografického inštitútu Srbskej akadémie vied a umení Dr. Gordana Blagojevićová ozrejmla prítomným prvé ešte neúradne výsledky zo začiatku jej vlastného o insitnom umení Slovákov v Srbsku ako súčasti nemateriálneho kultúrneho dedičstva Srbska. Jej prvá časť výskumu je vytlačená prednedejstvom v Zborníku Matice srbskej. Celkový výskum Dr. Blagojevićová vyloží pri príležitosti Svetového dňa materinského jazyka 21. februára 2013.

Text bol zverejnený v ročenke Národný kalendár (2013)

8. ŠPORT VO VÝTVARNÝCH DIELACH KOVAČIČANOV

Mestečko insity – obec športu

Juhobanátska Kovačica je sídlo obce známej zvlášť podľa insitných maliarov z Kovačice, Padiny a Uzdina. Samú Kovačicu na svetovej výtvarnej mape označujú ako jednu zo stredísk naivného maliarstva. Kovačičania začali tvoriť ešte pred druhou svetovou vojnou neorganizovane a začiatkom päťdesiatych rokov aj organizovane, nechtiac sa napojujú na novoobjavené insitné umenie začiatočníka – colníka Henriho Rousseaua a už vtedy začatej Chlebinskej insitnej školy. Spomínaný trojlístok Kovačica, Padina a Uzdin má aj bohatú športovú tradíciu a sídlo obce ani v rámci športu nemôže byť bez kultúrnych obsahov so športovou tematikou.

Polnohospodár Ján Sokol, ktorý spolu so strojným zámočníkom Martinom Paluškom tvorí zakladateľskú dvojicu kovačickej insity, na prvej samostatnej práci vo farbách – pastele predstavil futbalové ihrisko s brankárom a hráčmi v pestrých dresoch. O tom svedčia aj slová maliara Sokola, ktoré zaznamenal publicista Milivoje Mihajlović pre knihu Sedliaci maliari z Kovačice (vydavateľ Dom kultúry v Kovačici, 1962).

Jedným z autorov, ktorý sa na svojich plátnach v minulosti dotýkal športovej tematiky, je i Ján Kňazovic (1925 – 1985). V prvej knihe, ktorá hovorí o tzv. Kovačickej skupine insity Juhoslávia – umenie insitných (Jugoslavijska – umetnost naivnih, vydavateľ PIZ Jugoslavijska, Belehrad 1959) autora Ota Bihaljiho – Merina sa medzi prácami nachádza i čierno-biela reprodukcia Kňazovicovej olejomalby z roku 1957 Na futbalovom ihrisku.

V roku 1994 je vydaná mapa grafik dojena insity Martina Jonáša Zimné radovánky. Grafické listy boli úradne predstavené – prostredníctvom Slovenského olympijského výboru – okrem iného i na ZOH '94 v Lillehammeri, čím sa Martin Jonáš vďaka tejto grafickej mape stal pravdepodobne jediným predstaviteľom Juhoslávie z oblasti umenia na Zimných olympijských hrách v Nórsku v období kultúrnej blokády.

Bezprostredne potom maestro Jonáš schystal pokračovanie grafickej mapy pod názvom Hry (kovačických) hier s tematikou letných hier v čase Jonášovho detstva v rovinatom Banáte. „Kde sa to, vlastne, náhlime?“ pýta sa Jonáš prostredníctvom osem grafik z tohto cyklu. Doba počítačov oklamala vtedajšie (aj terajšie) deti o čas hier.

Pri príležitosti Medzinárodného roku športu a olympijských ideálov a stého výročia Prvého kongresu Medzinárodného olympijského výboru Ján Glózik, známy umelec strednej generácie maliarov insity, namaľoval olejomalbu Olymp(ij)ský mier. Na obraze sa v popredí nachádza Diskobolos, symbol športu a umenia. Za nim je chrám boha Dia, podľa jednej legendy zakladateľa olympijských hier a chrámom boha Dia nachádza sa štadión.

Podľa umelcových predstáv štadión sa zužuje, ako znak zbližovania národov a štátov na moderných hrách.

Pavel Hajko, takisto afirmovaný maliar strednej generácie, v spolupráci s organizátormi a realizátormi projektu, autorom tohto textu a Alianciou Juhoslávia – Francúzsko, namaľoval cyklus olejomalieb pod názvom Futbalové Francúzsko, venovaný Majstrovstvám sveta vo futbale roku 1998 vo Francúzsku. Galský kohút, symbol Francúzska a jeho svetovej federácie, sa na Hajkových obrazoch prepleť so symbolom jeho známych obrazov s kohútom z Banátu v prvom pláne. Znamená sú rozpoznateľné už na prvej maľbe: futbalové slnko, ktoré sa budí nad kohútom na Eiffelovej veži, má zasvietiť aj na modrom nebi vtedajších „plavich“.

V letných páľavách v druhej polovici 90. rokov XX. storočia zavítali k Chalupovej matičiari z Rače. Zuzana chystala naplno výstavu olejov v belehradskom Ruskom dome. Na obrazy menšieho formátu nakreslila futbalistov s nezvyčajným rozhodcom. Prísneho rozdeľovača pravdy vyzdobila do odevu renesančného romantika a namiesto rozhodcovskej udelila mu píšťalu ako hudobný nástroj. „Hundru na mňa, že to tak nemá byť“, sťažovala sa im. „Ale to tak má byť, je to Vaše videnie sveta vôkol nás, ako čo ste nám spomínali dávnu maľbu Koniec vojny, kde z lietadla padajúce kytice vystriedali ničivé granáty“, presviedčal ju v opak dakto z hostí citujúc Rúfusa, že ide o „svet krásnych omylov, bez ktorého by sme boli iba unavenými robotmi“.

Pri príležitosti Majstrovstiev Európy v basketbale, ktoré prebiehali v Srbsku a Čiernej Hore olejomalbu na tému tohto populárneho športu nakreslila Zuzana Vereská.

Niekoľko insitní maliari pri príležitosti podujatia Odkaz predkov (2007) a dvoch sympózií (jedno bolo venované JUDr. Jánovi Bulíkovi) namaľovali ako talentovaní kovačický atlét beží a preteká sa s vlakom, známom v banátskych slovenských osadách ako Padinská Anča.

V rámci širšej turistickej ponuky Belehradu v predvečerných hodinách šiesteho júla 2009 malo mať na Univerziáde v Srbsku v strede vtedajšieho športového strediska Belville predstavené i insitné umenie Kovačice. Nestalo sa to a organizátori to odôvodnili prísnejšími opatreniami pre vtedajšiu chrípkovú pandémiu.

Svetová raketa s našim šamlíkom

Umelci a obyvatelia osád v ktorých sa pestuje insita sa chvália, že medzi zbožňovateľov slovenského vojvodinského naivného maliarstva a vlastníkov malieb patrí aj Pelé, najlepší futbalista sveta v minulom storočí.

Najčerstvejší príklad je – najlepší športovec Európy v rokoch 2011 a 2012! Novak Đoković je i jedným z najlepších športovcov na svete. Nole nationale je tenisovou jednotkou už druhý rok za sebou. Zverenie slovenského trénera Mariána Vajdu doteraz získal šesť Grand Slamových titulov. So Srbskom i Davisov pohár. Na olympijských hrách v Pekingu si vybojoval bronzovú medailu, na tohtoročných v Londýne bol srbským vlajkonosičom. Je všestranný hráč. Každý povrch ovláda veľmi dobre. Bekhend po čiare mu je najsilnejším úderom. Je rýchlejší, precíznejší, čerstvejší a koncentrovanejší od svojich súperov, čo mu prináša výhodu v takmer každom súboji. Vynikajúci tenista s obrovskou sebadôverou a mentálnou silou, k tomu mimoriadne slušne vychovaný mladík, šoumen s raketou a bez nej, ľahko sa stal obľúbencom po celom svete. Nebolo inak ani 14. novembra 2012 v Bratislave na piatom Tennis Classic vo vypredanom Národnom tenisovom centre.

Nacionálny komitét pre nehmotné kultúrne dedičstvo Srbska navrhol prednedačnom na zápis na Reprezentačnú listinu nemateriálneho kultúrneho dedičstva človečenstva UNESCO osem návrhov z našej krajiny. Medzi nimi je i Insitné umenie Slovákov v Srbsku. Výrazný podiel na tomto výsledku má Pavel Babka, riaditeľ Galérie Babka. Táto kovačická obrazáreň za pomoci Radmily Hrustanovičovej, veľvyslankyne Srbska na Slovensku, venovala na spomínanom podujatí maľovaný šamlík Vierslavy Svetlíkovej Novakovi Đokovićovi, ďalším trom účastníkom tenisovej šou aj jej maľby.

Podporí Novak Đoković, veľvyslanec UNICEF, snahu, aby sa insita Slovákov v Srbsku dostala na listinu UNESCO? Jasot a úsmev vládcu svetového tenisu z darčeka z Kovačice svedčia, že jednoznačne – áno.

9. ESEJ K JUBILEU KOVAČICE (1802 – 2022)

Ako vznikla, rástla a ešte rastie Kovačica

Keď pred niekoľkými desaťročiami Belehradčan Bole Miloradović navštívil Kovačicu, zamiloval sa do nej na prvý pohľad a venoval „Zázraku nebeskému“, avšak tu na zemi“, i tieto riadky o dvestopäťročnej dedine či sedemtisícovom

mestečku: „Počiatok a stred sveta. Rajská osada. Každý dom kvetnaté mračno. Z neba brešú husi ladené v kvintách a v kvetináčoch sa pestuje vtáčí štebot. Ľud sedliacky a iný, vozy, kravy, všetko je ako Boh prikázal, a zase akoby to ani nebolo na tejto zemi pozemskej.“ Už Boleho predchodcovia začiatkom minulého storočia si všimli osadu „s príkladnou „zriadenosťou“, rovnými ulicami a pravidelne, do štvorhranu vymeraným námestím – s veľkým kostolom na prostriedku,”

Roky rokúce však ubehli od chvíle, keď sa Slovák, chopiaci sa tuláckej palice, odlúčil od vlasti svojich praotcov a pobral sa za väčším krajcom chleba na Dolnú zem a cez bôle mozoľov a v pote tváre nejedného pokolenia sa dopracoval k lichotivým slovám pocestných...

Ani predkovia dnešných Kovačičanov nemali na ružiach ustlané. Prostredníctvom farára Mateja Barányiho slovenskí kolonisti boli povolaní najprv na panstvo grófa Gabriela Buttlera, bohatého majiteľa bardánskych pustatín. V Slovenskom Bardáni neďaleko Veľkého Bečkereku, aj napriek zmluvou sľúbenému krytiu cirkevných, obecných a výživných potrieb skôr živorili, ako žili. Skúpa príroda a úroda, počasie vrtkavé, panské sľuby nesplnené, Begej vyliaty, rôzne choroby...

Bardánski Novohradčania (a nielen oni) na čele s richtárom Bulíkom rozhodli sa o štyri roky neskôr presťahovať do neďalekej Ečky, k ďalšiemu pánovi Jánovi Lazarovi. Majiteľ im prístrešie dal a „pridal ich“ k tamojším Srbom a Rumunom. Iní však skúšali šťastie na Kisovom panstve v Aradáči, tretí sa rozpáchli svetom, niektorí sa vrátili... V Ečke vedení zase farárom Františkom Jesenským ešte takmer nemali ani strechu nad hlavou a už sa chytali do stavby modlitebnice a školy, fary a obecného domu. Ale to, pred čím utekali z Bardána, stihlo a prenasledovalo ich aj v Ečke, ibaže vydržali a vytrvali o desaťrocie viac. Ľud evanjelický, ktorý tu žil, túžil po krajsom bydlisku v Panónii. Vojenská hranica mu upútala pozornosť osobitným zriadením, prísnosťou a presnosťou. Nevydarené kolónie na súkromných majetkoch neskromných majiteľov si zaumienili a (z)menili na zem erárnu. Za hviezdu stálicu si napokon volili a zvolili – Kovačicu. Pustatinu, ktorá ale v minulosti nebola ľudoprázdna. Svedčia o tom dobové mapy aj údaj, že sa v nej narodil Petar Rajić (1780 – 1855), jeden zo zakladateľov Matice srbskej. Nový – už ečkanský farár Basilides, richtár Sokol, kurátor Selský a predstavenstvo obce predostreli 15. mája 1802 pred cisársky trón prosbu panovníkovi Františkovi I. o prepustenie pustatiny. Húževnatí, pracovití, obetaví a nedočkaví občania nečakali na vybavenie prosby (už 12. januára 1803), ale sa začali sťahovať hneď koncom jari – začiatkom leta spomínaného roku 1802. Veliteľstvo 12. nemecko-banátskeho pluku, kam patrila i Antalfalva, ako inak Kovačicu volali, malo starosti zabezpečiť novým obyvateľom grunt na dom, záhradu, vonkajší poľný pozemok a pôdu pre obecné, cirkevné a školské potreby. Dedinčania boli na desaťrocie oslobodení od platenia daní. Na Vojenskej hranici bolo postavenie obyvateľstva najznesiteľnejšie, vojenská služba hraničiarov bola však ťažká a nebezpečná. Vedení dvoma vzdelancami – farárom a učiteľom (prvým rektorom bol Ján Šimek) – Kovačičania postupne napredovali hmotne a mravne sa zveľadovali. Už roku 1828 bola posviacka veľkolepého kostola, za čias farára Mateja Ambrózyho pribudol doň i oltárny obraz známeho maliara Konštantína Daniela. Päť rokov po kostole vybudovali i novú školu, kým štyri roky pred zrušením Vojenskej hranice (zrušená 1872) Kovačičania dostali i novú pôdu „v ríte“ na chov statku. Aj v začiatkových desaťročiach dediny bojovala tvrdo pravda s krivdou, aj tu vedľa činiteľov boli bok po boku i ničitelia, neprejavovali vždy Kovačičania dvornosť voči iným a svornosť medzi sebou, o čom do Slovenských pohľadov Emil Kolényi písal takto: „Kovačica sa vzťahovala a všetkým dobrým a chválitebným vynikala, či hraničiarskou vrchnosťou, či cirkevnými hodnosťami bola iným za príklad davaná. Keď Vojenská hranica padla, Kovačičania nemálo klesli a dali sa na prepych, pyšné, urážajúce chovanie v správaní s inými a materializmus. Pravda, chválitebných výnimiek je dosť.“

Medzi udalosti, ktoré otriasli Kovačicou bola i cholera, zúriaca roku 1836 (222 obetí) a práve v revolučných rokoch 1848/49. Boj o národné práva sa v týchto končinách začína roku 1880, keď si Kovačičania neúspešne volili za farára Bohdana Kutlíka. Neskôršie za učiteľov do banátskej dediny prichádzajú národovci Juraj Karlovský a Pavel Rapoš. Spolu s obchodníkom Bobošom, viacerými roľníkmi, v popredí s Mikušom a Bulíkom, neskôr podporení v snahách i advokátom Petrikovichom, darí sa cirkevníkom začiatkom 20. storočia priviesť za farára roduverného Slováka Jána Čaploviča. Po príchode do Kovačice sa dostal Ján Čaplovič do nemilosti cirkevnej vrchnosti, ktorá bola pomaďarčená. V rokoch 1907 a 1908 sa úhladná slovenská dedina Kovačica natrvalo zapísala do slovenských a slovanských dejín neoblomnosťou svojich občanov v povestnom Kovačickom procese, keď maďarské úrady pre odpor tým, ktorí nesúhlasili maďarskými bohoslužbami v Kovačici obžalovali 97 osôb, z čoho 35 odsúdili, a o čom zvesť na Západ rozširoval anglický publicista Seton Watson, kým východu Európy to zvestoval Svetozár Hurban Vajanský.

Začiatkom minulého storočia sa v Kovačici začína i čulejší spoločenský život so zárodkami športových aktivít. Po procese sa miestny kapitál sústreďuje do dvoch bank, z ktorých neskôr vzniká spoločná Kovačická sedliacka banka. Formuje sa Remeselnícky spolok (1912), začína sa s divadelnými predstaveniami i v slovenčine (1914). Po prvej svetovej vojne zakladajú čítací a vzdelávací spolok Pokrok a Spolok žien. Kovačica dostáva sirotinec a dejiny Čaploviča mladšieho, čulejšia aktivita sa začína zavedením elektrického prúdu (1928). Činorodosť sa prejavuje i v

Sokolskej jednote, Bulíkovej Matici slovenskej, hasičskom spolku.

Po ďalšej svetovej vojne sa Kovačica najprv buduje v duchu súdržnosti a súdružskosti, kým hneď na začiatku päťdesiatych sa vedomky-nevedomky z dediny peciarov stáva osada svetárov a umelecký ostrov snov. Insitní maliari a „ich“ galéria poznačili a preslávili rodnú osadu. V šesťdesiatych rokoch okružného veku hudobný život je v plnom lesku – hudobníci, speváci, tanečníci kráčajú v stopách predkov a potvrdzujú, že Kovačica je i osada Slovákov – spevákov. V decéniu potom mnohé známe osobnosti, ktoré hýbali svetom, začali maliarsku Kovačicu navštevovať alebo „aspoň vlastniť kovačickú naivu“: Jonáša, Chalupovú... Klíčili vtedy i zárodky akademického maliarstva a činných spolkov, združení, klubov je už habadej. Kovačica je úradne vyhlásená za mesto (28. apríl 1977). V osemdesiatych na vzäzovej úrovni zažiarili aj divadelníci pod taktovkou Tomáša Hriešika Máška.

Deväťdesiate, čuduj sa svete, sa budú pamätať po najväčšej kope kníh vydanej Kovačičanmi a o Kovačici, v dobe kríz a vojen. Nečudo preto, že sú Kovačičania aspoň v poslednom polstoročí – hraničiarimi bez kultúrnych hraníc.

(Aj) taká je, hľa, viac ako dvestoročná Kovačica. Občas líčená, neraz ničená. Raz klenotnica, zas klebetnica, nášho ducha – pohľadnica.

Text bol vytlačený v Monografii Kovačica 1802 - 2002

10. NAVŠTÍVILI NÁS NA KUS REČI S MIROSLAVOM ČINČUROM, STAROSTOM OBCE

Pôtor – popularizátor Dolnej zeme

Na súkromnej niekoľkodňovej návšteve u Pavla Baláža v Kovačici bol starosta obce Pôtor Miroslav Činčura. Do Kovačice v 1802. roku sa vystahovalo najviac rodín práve z Pôtra (dnes okres Veľký Krtíš).

Intenzívna spolupráca medzi spomínanými mestečkami bola v poslednom desaťročí XX. storočia, ako i v rokoch keď Kovačičania zaznamenávali 200 rokov od príchodu a zakladania Kovačice, začiatkom XXI. storočia.

Kovačičania pred niekoľkými rokmi boli v Pôtri s Detskou svadbou a Pôtorčania sa zase zúčastňujú v mestečku umenia na medzinárodných majstrovstvách vo varení a jedení bryndzových halušiek. Starosta Činčura bol ochotný odpovedať médiám na niekoľko otázok o dedine, ktorej je richtárom.

Pán starosta, starší občania Kovačice to možno vedia, mladších hádam treba informovať o tom, že sú korene najväčšieho počtu rodín z Kovačice práve v Pôtri, mestečka v okrese Veľký Krtíš...

Áno, podľa môjho vedomia, koncom 18. storočia bol veľký presun našich predkov na Dolnú zem a usídlili sa hlavne v Kovačici a Padine.

Spolupráca medzi Pôtrom a Kovačicou bola v 90-tych rokoch intenzívna, rovnako tak začína byť aj v týchto rokoch...

Obnovilo sa nové vedenie obce, kde tá spolupráca si myslím, že začína byť na vysokej úrovni, nakoľko bolo treba si ctiť týchto svojich predkov a podporiť ich.

Osobnosť Pôtorčana Ing. Jána Jančovica je takisto spätá s Kovačicou a dolnozemskými Slovákami... Ján Jančovic „vybudoval“ múzeum v Pôtri... Pre tých čo v Pôtri neboli, o čo ide?

Pána Jána Jančovica, ktorý žije v Nitre, poznám osobne, je to môj dobrý priateľ. Vybudoval múzeum ľudovej kultúry v rodnej dedine, kde vystavuje úžitkové predmety z dávnych čias, ako sú vozy, hrable a všetky tieto nástroje ktoré sa používali pri obrábaní pôdy.

Ktoré hlavné zmeny na Slovensku považujete za najvýznamnejšie od vstupu krajiny našich predkov do Európskej únie?

K tomuto si myslím, že tam netreba nič dodávať, jedine že – sloboda pohybu po celej Európe. To je tá vymoženosť Európskej únie.

Aké by napríklad boli výhody rozšírenia Európskej únie pre občanov Srbska?

Jednoznačne zrušenie hraníc. Tie kolóny čakania na maďarsko-srbskej hranici a opačne by pominuli. A človek z Európskej únie by sa aj v tom Srbsku cítil ako doma. Bez tých hraníc.

V poslednom desaťročí sa krajina našich predkov postupne ale isto stáva krajina potomkov vojvodinských Slovákov...

Vnímam to ako normálny proces. Slobodnému pohybu občanov sa nedá predísť. Tak ako to bolo keď sa sťahovali naši predkovia na Dolnú zem, tak je to teraz možnože opačne – za lepším životom sa sťahujú terajší občania Srbska do krajín Európskej únie. Tiež za lepším životom, ako to bolo vtedy.

Ktoré pozitíva Vám priniesli roky strávené na poste starostu?

Jednoznačne budovanie našej – svojej obci, ohľadom kultúry, obnovenie družby medzi našou obcou a Dolnou zemou atď. To sú také hlavné priority čo ma tak viedli ku kandidovaniu na post starostu a myslím si, že v tom konečnom dôsledku sa mi to aj darí.

Ako funguje lokálna samospráva v Pôtri?

Po diskusii s niekoľkými obyvateľmi Kovačice som zistil, že princíp samosprávy je úplne iný ako u nás na Slovensku.

Je dačo čo by ste radi, ak by ste mohli "priviezli" zo Srbska na Slovensko. Presnejšie, čo vás očarilo cestou do Srbska a pred príchodom ste o tom nevedeli alebo netušili?

Tak v prvom rade tá srdečnosť ľudí čo si myslím, že u nás tak trochu viazne a keď sme prekročili hranice Srbska prvýkrát, tak to boli obrobeň polia tak to sa proste musím vrátiť do čias socializmu – vtedy to vyzeralo u nás tak, len bohužiaľ sa to u nás zmenilo.

Spolupráca medzi Slovenskom a Srbskom je v poslednom desaťročí úspešná aj v oblasti športu. Úradne najlepší tenisový tréner na svete Marián Vajda je trénerom najlepšieho svetového tenistu Novaka Đokovića... a prvýkrát v dejinách srbského futbalu prišiel v druhej polovici minulej sezóny do belehradského veľkoklubu – Crvene zvezdy jeden z najtalentovanejších futbalistov Slovenska Jirka. Erik teraz dočasne háji farby srbského vicešampióna Radničkeho Niš...

Som veľmi rád, že sa nadväzujú aj takéto spolupráce z oblasti športu. Som veľký fanúšik a dúfam, aby sme šport spoločne dotiahli na vysokú, svetovú úroveň.

Aké hodnoty vyznávajú Slováci?

Lojálnosť voči všetkým a podporovať všetkých, ktorí na tomto svete chcú zdravie, šťastie a kultúru posúvať ďalej pre budúce pokolenia.

Túžia viacej po pokoji alebo po uponáhľanosti?

Ako sa to vezme, niektorí túžia po pokoji, iní sú uponáhľaní z dôvodu, že život ako keby nám naskočil, že strašne rýchly proces ide a každý chce niečo doceliť a tak si myslím, že je viacej uponáhľanosti, ako toho pokoja.

Sú Slováci: Kocúrkovčania alebo Jánošáci?

Myslím si, že aj – aj.

Keď ide o ekológiu: ako EÚ pomáha členským krajinám chrániť životné prostredie?

Ohľadom ekológie si myslím, že Slovensko je na tej priemernej úrovni. V médiách sa vraví jedna a druhá vec, ale snažíme si udržať tú svoju obec. Keď sa budem vyjadrovať ohľadom obcí k tej čistote, ak si ju neudržíme my, tak márne bude dávať EÚ pokyny a peniaze, že máme toto a toto urobiť, ostane to na papieri. Mienim, že len našou prácou sa nám bude zveľaďovať a udržiavať čistota, poriadok a hlavne životné prostredie.

Ako dosahujete v Pôtri a okolí - ľahšiu recykláciu a dlhšiu trvácnosť? A ktorým spôsobom sa pokúšate aby hospodárstvo bolo ekologickejšie?

Tu by som chcel podotknúť to, že momentálne sa nám podarilo vybaviť projekt z environmentálneho fondu ako mikroregión, teda nie len samotná obec ale celá Strehovská dolina kde sme v spolupráci s ministerstvom životného prostredia vybavili biokompostéry pre celý mikroregión s tým, že do našej obce bolo dodané 225 kusov. A som pevne presvedčený, že ľudia to vnímajú pozitívne a urobia všetko preto, aby sa separácia zvýšila .

Ako v Pôtri a okolí recyklujete a ako skládkujete komunálny odpad?

Mame separovaný odpad a komunálny odpad ide na skládku.

Ako je to u Vás s alternatívami keď ide o zdroje energií ?

Na našom katastri obce sa nachádza jedna fotovoltaiická elektrárňa čo si myslím, že plní účel a bolo by možno do budúcnosti, že aby sa vybudovalo viac, lebo obnoviteľný zdroj je - obnoviteľný zdroj. V dávnej minulosti aj na našom území obce boli hlbinné hnedouhoľné bane, ktoré sa zatvorili a tým pádom aj prišlo k nezamestnanosti ľudí. No ale, musíme ísť novou Európou a obnoviteľné zdroje sú na prvom mieste, musíme sa podieľať pri ich vytváraní.

Sú poľnohospodári v okrese Veľký Krtíš hybnou silou vidieka?

Musím sa vrátiť do minulosti: za čias socializmu určite boli. Momentálne nie. Situácia v poľnohospodárstve z môjho pohľadu nie je na takej úrovni ako by to malo byť.

Ako funguje poľnohospodárska politika na Slovensku, ako je to s dotáciami pre poľnohospodárov?

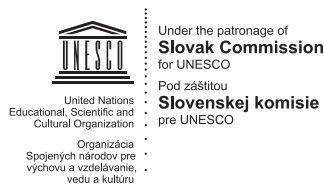
V médiách sa spomínajú rôzne kauzy ohľadom poľnohospodárskych dotácií, ale ja si myslím, že to nie je až tak veľmi zlé. Myslím si, že sa to drží na tom priemere. Jasné je, že by poľnohospodári bez dotácií u nás boli neschopní fungovať.

Ako pomáhajú Pôtru peniaze z rôznych fondov Európskej únie? Sú eurofondy pri rozvoji krajiny dôležité?

Myslím si, že áno, ale som v prvom rade zástancom toho, že čo mám našporené, ako som schopný našporiť peniaze, keď ich investujem do niečoho viem, že sú to naše peniaze a z eurofondov sa mi podarilo vybaviť vlani dotáciu 67 tisíc eur na likvidáciu čiernej skládky. Bol to objekt bývalej obalovačky. Tak nám pomohli veľmi tie peniaze.

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Ján Varšo

Priaznivec kovačickej insity

Slovenské naivné maliarstvo v Srbsku na ceste do kultúrneho dedičstva UNESCO (Z Kovačice cez Belehrad do Paríža)

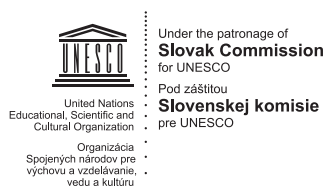
Milí priatelia,

cieľom môjho vystúpenia na okrúhlom stole v novohradskom Pôtri, rodisku mnohých predkov Slovákov žijúcich v súčasnej srbskej Vojvodine, je podporiť úsilie zainteresovaných priaznivcov i odborníkov insitného umenia a kompetentných inštitúcií vrátane vlády Srbskej republiky o to, aby bol v tomto roku 2022 (*oficiálne*) predložený návrh na zápis slovenského insitného maliarstva v Srbsku do **“Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva”** UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru*) v zmysle Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva (Paríž, 17. októbra 2003). Tento zápis by bol sympatický a symbolický k 10. výročiu zapísania v roku 2012 insitného maliarstva vojvodinských Slovákov do národného zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Srbskej republiky, ktorý administruje Ministerstvo kultúry Srbskej republiky.

Hoci sám jednotlivec neovplyvní zaradenie nejakého návrhu do zoznamu svetového nehmotného kultúrneho dedičstva, ale určite môže prispieť do trezora argumentov k naplneniu tejto méty. Moja angažovanosť na podpora tohto zápisu vyplýva z toho, že **v druhom desaťročí tohto storočia som bol súputníkom slovenskej insity v Srbsku**, najskôr z Belehradu ako veľvyslanec Slovenskej republiky v Srbskej republike (2011-2015) a potom z Bratislavy v postavení predsedu Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (2015-2020), ale s insitou, a obrazmi ikony tohoto umenia Zuzany Chalupovej sme sa stretli aj počas môjho diplomatického pôsobenia na Cypre (2002-2007) a tiež v priestoroch OSN v New Yorku. Preto ťažisko môjho príspevku cieli na mapovanie stretnutí slovenského insitného umenia so mnou a moje s ním počas môjho pôsobenia v diplomatických službách Slovenskej republiky a tiež na Úrade pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Zo subjektívneho pohľadu ilustratívne dokumentuje množstvo aktivít spojených so slovenským insitným umením v Srbsku a ich záber na povedomie ľudí pestrej národností, ktorým poskytli možnosť zoznámiť sa s týmto unikátnym ľudovým umením v Srbsku a na Slovensku, ale aj inde vo svete. Ide tak trocha o splnenie dlhu voči tomuto umeniu, ktorému som podľahol, a tiež o podporu vytrvalého úsilia Galérie Babka Kovačica a jej majiteľa Pavla Babku spolu s ďalšími nadšencami a inštitúciami, aby sa toto umenie a cez neho aj príbehy zo “slovenskej ľudovo-obrazovej kroniky” v Srbskej republike dostali do zoznamu svetového nehmotného kultúrneho dedičstva a do povedomia ďalšieho širšieho okruhu ľudí vo svete. Pokiaľ to tomu aspoň trocha napomôže, budem rád, ale najdôležitejšie je, aby slovenská insita v Srbsku naďalej slúžila na potechu očí a oslovovala mysle ľudí o živote “zelenej vetvy” Slovákov na Dolnej zemi a osobitne v Kovačici, ktorí si uchovávajú jazyk, tradície a zvyky predkov zo slovenského územia, ktorí prišli (*ako hovoria slovenskí Vojvodinci*) “na tieto priestory” pred viac ako dvoma storočiami.

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtri
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Prof.h.c. Dr h.c. prof. Ing. Pavol Rybár, PhD

Profesor na Technickej univerzite v Košiciach, Slovensko a honorárny profesor na Technickej univerzite Freiberg v Nemecku

Turizmus - efektívna cesta k propagácii insitného umenia v Kovačici

Prof. Pavol Rybár, TU Freiberg, Nemecko; TU Košice, Slovensko; oz GEOtour, Slovensko

Výstava insitného umenia Slovákov žijúcich v Srbsku, konaná pri príležitosti usporiadania prvého Okrúhleho stola, sa uskutočnila v Košiciach v decembri 2004. V pavilóne Fakulty BERG Technickej univerzity v Košiciach a v Slovenskom technickom múzeu v Košiciach sa realizovali prvé spoločné akcie Pavla Babku a jeho Galérie Babka a Pavla Rybára.

Okrúhly stôl zorganizoval prof. Pavol Rybár na pôde Technickej univerzity. Zo slovenskej strany boli prítomní, okrem iných, rektor Technickej univerzity prof. Juraj Sinay, predseda Košického samosprávneho kraja Ing. Zdenko Trebuňa, primátor Banskej Štiavnice Ing. Marián Lichner, dekan Fakulty BERG prof. Pavol Rybár a ďalší profesori a docenti zo slovenských univerzít. Za srbskú stranu boli prítomní Pavel Babka, Eva Husáriková, Maria Hlavati Krišan, predseda opštiny Kovačica Miroslav Krišan, novinár Hlasu ľudu Ján Špringel a ďalší. Témy Okrúhleho stola boli: „Kovačica a jej Etnocentrum Babka“ a druhou témou bola: „UNESCO a úloha slovenských univerzít pri zvyšovaní vzdelanostnej úrovne slovenských enkláv“. Prednášku k prvej téme predniesol Pavel Babka a k druhej Pavol Rybár.

Konanie Okrúhleho stola v Košiciach prinieslo viacero dlhodobých pozitív pre kovačickú insitu. Ako príklady uvedme:

- Konanie košického Okrúhleho stola prispelo k tomu, že na návrh Nadácie Babka Kovačica a Kovačickej obce, Národný výbor pre nehmotné kultúrne dedičstvo Republiky Srbsko, dňa 18. júna 2012, zapísal insitné maliarstvo Slovákov v Srbsku do Národného registra nehmotného kultúrneho dedičstva Republiky Srbsko.
- Insitné maliarstvo zo Srbska sa predstavilo počas európsky významnej akcie Košice - hlavné mesto kultúry 2013. Účasť kovačickej Galérie Babka v čele s Pavlom Babkom na tejto akcii zorganizovala slovenská pobočka Galérie Babka – Galéria Babka Mária Košice.
- Vďaka slovenskému Okrúhlemu stolu na Slovensku, sa Pavel Babka stretol s významnými slovenskými predstaviteľmi, medzi inými aj s JUDr. Marošom Šefčovičom. V neposlednom rade bol upevnený vzťah medzi Pavlom Babkom a Pavlom Rybárom.
- Galéria Babka Mária Košice okrem poriadania výstav obrazov insitných umelcov z Kovačice, vydala knihu Strom svetla, ktorú obdržia všetci účastníci dnešného Okrúhleho stola v Pôtri.

Vráťme sa však k téme „turizmus“ vo vzťahu slovenský turista – insitné umenie Kovačica

Z hľadiska definície Svetovej organizácie cestovného ruchu (WTO) sa pod cestovným ruchom rozumie činnosť ľudí, ktorí cestujú na prechodnú dobu do miesta mimo svojho bežného životného prostredia, pričom hlavný cieľ cesty je iný ako vykonávanie zárobkovej činnosti v navštívenom mieste.

Turizmus je súhrn aktivít osôb cestujúcich do miesta mimo obvyklého prostredia alebo bydliska po dobu kratšiu ako jeden súvislý rok za účelom trávenia voľného času, podnikania, alebo za inými účelmi.

Bez ohľadu na to, či sa hovorí o cestovnom ruchu alebo turizme, vždy podstatnými sú účastníci cestovného ruchu (ako subjekt) a motivácia jeho cesty. Predpokladom uskutočnenia akejkoľvek formy turizmu je potenciál krajiny, jej ponuka, od ktorej závisí záujem klienta – turistu, rekreaanta.

Zoznamu foriem cestovného ruchu prichádzajú pre slovenského turistu cestujúceho do Kovačice do úvahy

- **Rekreačný cestovný ruch**, ako najrozšírenejšia forma vo vhodnom rekreačnom priestore, kde formou oddychu, pohybu, zábavy sa uskutočňuje proces reprodukcie fyzických a duševných síl človeka, pričom reprezentuje nielen pasívny oddych, ale aj aktívny pohyb,
- **Poznávací turizmus**, ktorý je súčasťou kultúrneho cestovného ruchu a je realizovaný z dôvodu poznávania hmotných objektov, a kultúry, v našom prípade objektov a kultúry dolnozemskej Slovákov, kde sa jedná predovšetkým o jazyk, tradície, zvyky, náboženstvo.
- **Zážitkový turizmus** s dôrazom na aktívne formy poznávania založené na silnom emotívnom zážitku z osobných stretnutí so svetoznámych insitnými umelcami, ich sledovania pri práci, poznania myšlienkových pochodov majiteľa súkromnej Galérie Babka, ktoré jeho galériu a slovenských maliarov priniesli do významných svetových výstavných sál a v neposlednom rade aj poznanie diel slovenských insitných umelcov v kovačických galériách. Zážitkom je aj komunikácia s miestnym obyvateľstvom hoci na ulici, ktorí používajú takú hovorovú slovenčinu, akou rozprávali ich predkovia v čase opustenia rodného kraja na Slovensku.
- **Ekoturizmus**, čo je nová progresívna, environmentálna forma cestovného ruchu. Ide o návštevu okolitej krajiny a chránenej prírodnej oblasti Carska Bara a vzťah ľudí k prírode.

Z pohľadu dĺžky pobytu by sa jednalo o krátkodobé, alebo o predĺžené víkendy, organizované formou zájazdov od jari do jesene.

To všetko je dobré si uvedomiť, ak by sme chceli postaviť spoločný slovensko-srbský projekt.

Vráťme sa niekoľko rokov dozadu, kedy sme spolu s Paľom Babkom riešili otázku návštevnosti Kovačice v posledných rokoch a pokles predaja obrazov v Galérii Babka. Pred nešťastnými udalosťami v Srbsku, prichádzali americkí turisti do Belehradu po Dunaji, niektorí z nich sadli na autobus a po pár desiatkach kilometroch cesty si kúpili v Kovačici obrazy a odišli späť do Belehradu. Aj to je jedna z foriem turizmu, ale hlavne šlo o podporu insitných umelcov. Lebo potreba maľovať a tvoriť je v Kovačici neskutočne veľká, ale potreba žiť a prežiť je prirodzená každému človeku kdekoľvek na svete. Dnes tejto formy turizmu niet.

Dali sme si dohromady silné a slabé stránky cestovného ruchu v Kovačici a hľadali vhodné skupiny slovenských turistov, ktoré by mohli prevládajúce slabé stránky prekonať.

Pokúsme sa uviesť slabé stránky destinácie Kovačica. Veľká vzdialenosť od mora a medzinárodne známych navštevovaných destinácií (okrem Belehradu), pomerne veľká vzdialenosť od Slovenska, keď sú ku Slovensku bližšie Alpy, termálne kúpaliská, veľkomestá, vínné regióny a mnoho ďalších turisticky atraktívnych oblastí, a v neposlednom rade Srbsko mimo Shengenského priestoru, s čím súvisí čakanie na hranici medzi Srbskom a Maďarskom.

Pokúsme sa (pre slovenského turistu) definovať silné stránky, ktoré podporujú možný cestovný ruch: výborná reklama Vojvodiny a Kovačice v slovenskej televízii, kvalitné cestné spojenie Maďarsko – Belehrad, Kovačickí insitní umelci sústredení na malom priestore, dve medzinárodne uznávané galérie na jednom dvore, ponúkajúce rôzny pohľad na kovačických maliarov, osobné stretnutie s Pavlom Babkom, garancia, že si turista kúpi priamo od umelca doma, alebo v Galérii Babka originál obrazu, možnosť nazretia na spoločenský život v Kovačici rešpektujúci tradície, slušné ubytovanie na súkromí, možnosť usporiadania krátkodobých škôl maľovania pre malých aj veľkých, zaujímavé a blízke fakultatívne výlety. etno kuchyňa, blízka prírodná rezervácia Carska Bara, cyklistické trasy v okolí Kovačice a po Vojvodine, výlet do Belehradu.

Pokúsme sa definovať účastníka cestovného ruchu a zostaňme pri subjekte slovenský turista.

- **Mladý človek.** Aj keď je momentálne folklór v kurze, zrejme nebude ako jednotlivec tvoriť významnú časť slovenských turistov v Kovačici.
- **Mladí ľudia.** To by mohla byť jedna zo zaujímavých cieľových skupín, aj keď nie najpočetnejšia. Mohli by ju tvoriť napríklad žiaci a študenti ľudových škôl umenia, krúžkov kreslenia, umeleckých škôl a jednotlivci. Každý turnus by dostal svojho tútora spomedzi známych insitných maliarov. Jedno poobedie a večera pri rybníku v neďalekej Debeljači. Podľa dĺžky pobytu jeden deň venovaný výletu do Carskej Bare, výlet loďou s výkladom o prírodnej rezervácii (možnosť sledovať vodné vtáctvo z paluby lode). Celodenný výlet do Belehradu by bol pri viacdňovom pobyte vítaným sprestrením.
- **Rodiny s deťmi.** Je treba vytvoriť Centrum pre detské aktivity, kde by mali deti spoločný program a rodičia by mali poobede program bez detí. Súčasťou aktivity dospelých by bola návšteva Galérie insitného umenia v Kovačici a privátnej Galérie Babka, návštevy ateliérov insitných umelcov. Jedno spoločenské poobedie pri rybníku v neďalekej Debeljači by už bolo aj pre deti. Deti by mali každé poobede priestor pre vlastnú tvorbu pod vedením pedagóga, alebo insitného maliara. Zázjazd by mal dve verzie – kratšiu, 3 dni, a dlhšiu, 5 dní.
- **Ekoturisti,** veková kategória 18 až 50 rokov. Návšteva prírodnej rezervácie Carska Bara. Obed v neďalekej reštaurácii (špecialita výborná rybacia polievka). V Carskej Bare romantický výlet loďou s výkladom o prírodnej rezervácii (možnosť sledovať vodné vtáctvo z paluby lode). Večer stretnutie s Pavlom Babkom. Ďalší deň – „život v Kovačici“. Ďalšie dva dni – cykloturistika so sprievodcom. Požičané bicykle, ideálny terén, poznanie etno jedál a život Slovákov vo Vojvodine.
- **Seniori, pokojamilovní penzisti,** hľadajúci tú Vojvodinu, ktorú poznajú zo slovenskej televízie - maliarov, remeselníkov, kuchárov, spevákov, ženské spolky a ďalších. Jeden deň v prírodnej rezervácii Carska Bara. Obed v neďalekej reštaurácii (špecialita výborná rybacia polievka). V Carskej Bare romantický výlet loďou s výkladom o prírodnej rezervácii (možnosť sledovať vodné vtáctvo z paluby lode). Jedno poobedie spoločenské posedenie pri rybníku v neďalekej Debeljači, jeden deň návšteva Belehradu, s prehliadkou mesta a večera v Skadarliji. Ďalšie dni návštevy galérií a ateliérov insitných umelcov v Kovačici. Jeden večer slávnostná spoločná večera.

Na slovenskej strane je pripravený organizátor začať s aktivitami „Turisti v Kovačici“, ktorý vyhľadá zákazníkov a zariadi ich prepravu do Kovačice. Hľadá sa partner v Kovačici, alebo vo Vojvodine, ktorý by zabezpečil samotný pobyt na srbskej strane.

Samozrejme, cestovný ruch a slovenskí turisti neprinesú kovačické insitné umenie do Unesca. To ostáva na Paľovi Babkovi a jeho kolegyniach a kolegoch. Ale že je to efektívna cesta k propagácii insitného umenia v Kovačici je asi pravda.

V prípade, že bude slovenské insitné maliarstvo zapísané na zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, potom aj svetoví tour operátori sa budú zaujímať o Kovačicu a jej slovenských insitných maliarov.

Výstava

Vplyv BIB na ilustračnú tvorbu Vieroslavy Svetlíkovej, Evy Hrkovej a Miroslava Hraška

Foto: SLUK, Miro Veselý, 2021

OKRÚHLY STÔL 28. a 29. apríla 2022 v Pôtri

Slovenské insitné umenie v Srbsku, ako špecifický prvok nehmotného kultúrneho dedičstva slovenského a srbského národa. Skadiaľ pochádzajú predkovia 63. maliarov Slovenského insitného umenia v Srbsku.

Under the patronage of
Slovak Commission
for UNESCO
Pod záštitou
Slovenskej komisie
pre UNESCO

Organizácia
Spojených národov pre
výchovu a vzdelávanie,
vedu a kultúru

Pod záštitou:

Starosta obce Pôtra
Miroslav Činčura

Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí

Свечани део Округлог стола
27. септембар 2021. године у 10 часова,
Амбасада Словачке Републике

Slávnostná časť okrúhleho stola
27. septembra 2021 o 10:00 h
Veľvyslanectvo Slovenskej republiky v Belehrade

1. Поздрав домаћина, његова екселенција амбасадор Републике Словачке **Федор Росоха**
Príhovor hostiteľa, veľvyslanca Slovenskej republiky v Srbsku **Fedora Rosochu**

2. **Јарослав Хрубик**, председник општине Ковачица
Jaroslav Hrubik, predseda Obce Kovačica

3. Организатор Округлог стола, оснивач Галерије и Фондације Бабка Ковачица, **Павел Бабка**
Pavel Babka, organizátor Okrúhleho stola, zakladateľ Galérie a nadácie Babka Kovačica

4. **Франсоаз Жакоб**, Стална кординаторка УН у Србији (покрива и Унеско)
Françoise Jacob, koordinátorka rezidentov OSN v Srbsku (spadá pod UNESCO)

5. **Проф. др Горан Милашиновић**, председник Националне комисије Србије за сарадњу са Унеском
prof. Dr. Goran Milašinović, predseda Srbskeaj národnej komisie pre spoluprácu s UNESCO

6. **Др Јарослав Јаворник**, бискуп Словачке евангеличке а.в. цркве у Србији
Mgr. Jaroslav Javorník PhD., biskup Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi v Srbsku

7. **Либушка Лакатошова**, председник Националног Савета Словачке националне мањине у Србији
Libuška Lakatošová, predsedníčka Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku

8. **Мгр. др Бранислав Кулик**, председник Матице словачке у Србији
PhDr. Mgr. Branislav Kulík, predseda Matice slovenskej v Srbsku

9. **Др Јасминка Симић**, новинар-уредник Радио-телевизија Србије
Dr. Jasminka Simić, novinárka a redaktorka Rozhlasovej televízie Srbska

10. **Др Ивана Башичевић Антић**, директор музеја наивне и маргиналне уметности Јагодина
Dr. Ivana Bašičević Antić, riaditeľka Múzea naivného a marginálneho umenia v Jagodine

11. **Ана Жолнај Барца**, директор Галерије наивне уметности Ковачица
Ana Žolnajová Barcová, riaditeľka Galérie insitného umenia Kovačica

12. **Ањичка Елхекхова**, директор Галерије наивне уметности при Дому културе Падина
Anička Elchekhová, riaditeľ Galérie insitného umenia v Dome kultúry Padina

13. **Др Мојмир Врлик**, почасни конзул Србије у Мартину, Словачка република
doc. MUDr. Mojmír Vrlík, CSc., honorárny konzul Srbskej republiky v Martine, Slovenská republika

14. **Павел Балаж**, у име свих културних удружења и навладиних организација града Ковачица
Pavel Baláž, v mene všetkých kultúrnych združení a mimovládnych organizácií mesta Kovačica

15. **Јан Бачур**, сликар, носилац традиционалног знања Словачког наивног сликарства у Србији
Jan Bačúr, maliar, nositeľ tradičných zručností slovenského insitného maliarstva v Srbsku

16. **Ева Хусарикова**, сликарка, носилац традиционалног знања Словачког наивног сликарства у Србији
Eva Husáriková, maliarka, nositeľka tradičných zručností slovenského insitného maliarstva v Srbsku

Dr. Gordana Blagojević

Научни саветник Етнографског института САНУ •
Vedecký poradca v Etnografickom ústave SANU •
Principal Research Fellow at the Institute of Ethnography SASA

- Словачко наивно сликарство у Србији кроз призму етнологских и антрополошких проучавања идентитетских пракси
- Slovenské insitné maliarstvo v Srbsku cez prizmu etnologickeho a antropologickeho skúmania praktik identity
- Slovak naive art in Serbia through the prism of ethnological and anthropological studies of identity practices

Mr. Nina Krstić

Историчар уметности, Музеј наивне и маргиналне уметности Јагодина • Historik umenia, Múzeum inštitného a marginálneho umenia Jagodina • Art historian, Museum of Naive and Marginal Art Jagodina

- Словачко сликарство у Србији на раскршћу народне и популарне културе
- Slovenské maliarstvo v Srbsku na križovatke národnej a populárnej kultúry
- Slovak naïve art in Serbia at the crossroads of folk and popular culture

Dr. Predrag Marković

Историчар, Институт за савремену историју Србије • Historik, Inštitút súčasných dejín Srbska • Historian, Institute for Contemporary History of Serbia

- Политички и друштвени контекст за настанак наивног сликарства у Југославији
- Politická a spoločenská súvislosť v pokračovaní insitného maliarstva v Juhoslávii
- Political and social context in the continuation of naive art in Yugoslavia

Milena Dragičević Šešić

Проф. емерита Универзитета уметности у Београду • Prof. emeritný pracovník na Filozofickej univerzite v Belehrade • Prof. emerita, University of Arts Belgrade

- Словачко наивно сликарство, замајач локалног развоја, скривени ресурс културне дипломатије Србије
- Slovenské insitné maliarstvo, zotrvačnik miestneho rozvoja, skrytý zdroj srbskej kultúrnej diplomacie
- Slovak naive Painting, flywheel of local development, the hidden resource of Serbian cultural diplomacy

Dipl. Ing. Katarína Pucovská

Публицисткиња, оснивач портала www.kulpin.net • Publicistka, zakladateľka portálu www.kulpin.net • Publicist, founder of the portal www.kulpin.net

- Словачка наивна уметност у Србији на интернету и друштвеним мрежама
- Slovenské insitné umenie v Srbsku na internete a sociálnych sieťach
- Slovak naive art in Serbia on the Internet and social networks

Doc. Mgr. Juraj Hamar, PhD.

Генерални директор Словачког колектива народних уметности • Generálny riaditeľ Slovenského ľudového umeleckého kolektívu • Director-General, Slovak State Traditional Dance Company

- Институционални контексти Конвенције о заштити нематеријалног културног наслеђа УНЕСКО -а у Словачкој Републици
- Inštitucionálne kontexty Dohovoru o ochrane nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO v Slovenskej republike
- Institutional contexts of the Convention on the Protection of the Intangible Cultural Heritage of UNESCO in the Slovak Republic

Dr. Zuzana Drugová

Етнолог, Универзитет Матеја Бела, Банска Бистрица • Etnológ, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici • Ethnologist, Matej Bel University in Banská Bystrica

- Ковачица мека светске наиве- историјски разлози и етнологска студија словачких елемената у делима генерација ковачичких сликарки
- Kovačica, mekka svetovej insity - historický pôvod Kovačice a etnologická štúdia slovenských prvkov zobrazovaných v dielach generácií kovačických umelkyň
- Kovačica, mekka of world's naive art – historical origin of Kovačica and ethnological study of Slovak elements displayed in works of generations of female artists from Kovačica

Mgr. Ján Chrtan

Историчар, докторант, Филозофски факултет Универзитета Матеја Бела у Банској Бистрици • Historik, doktorand, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici • Historian, doctoral student, Faculty of Philosophy, Matej Bela University in Banská Bystrica

- Кратка хроника историје Ковачице (1802 – 2022)
- Krátka kronika kovačických dejín (1802 – 2022)
- A short chronicle of the history of Kovačica (1802 – 2022)

doc. MUDr. Mojmir Vrlík, CSc.

Почасни конзул Србије у Мартину, Словачка република • Honorárny konzul Srbskej republiky v Martine, Slovenská republika • Honorary Consul of the Republic of Serbia in Martin, Slovak Republic

- Епигенетски аспекти настанка феномена словачког наивног сликарства из Ковачице, Србија
- Epigenetické aspekty vzniku fenoménu slovenského insitného maliarstva zo srbskej Kovačice
- Epigenetic aspects of the origin of the phenomenon of Slovak insit painting from Kovačice, Serbia

Andrea Kutlíková

Суоснивач Центра за културу и заједницу Калаб • Spoluzakladateľka kultúrno-komunitného centra Kalab • Co-founder of the Kalab Cultural and Community Center

- Мирослав Храшко: Савремени рукопис стварања наиве
- Miroslav Hraško: Novodobý rukopis insitnej tvorby
- Miroslav Hraško: Modern Manuscript of Naive Creation

Општина
Ковачица

Veľvyslanectvo Slovenskej republiky
v Belehrade

Babka Gallery Kovacica
(01. 10. 1991 – 01. 10. 2021)

• ОКРУГЛИ СТО •

Словачко наивно сликарство
у Србији, као специфичан елемент
нематеријалног културног наслеђа.

Како га заштитити и ускладити
са Унесковим програмима?

Питање за стручњаке и креаторе
културне политике Србије и Словачке,
као природно најзаинтересованијих
актера.

27. септембар 2021

Амбасада Словачке Републике
у Београду

Булевар уметности 18, Београд

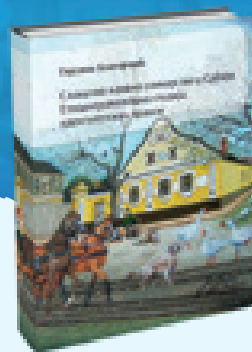
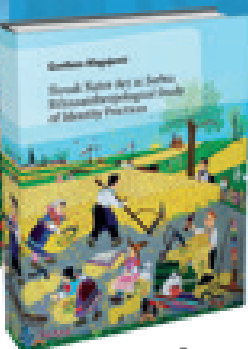
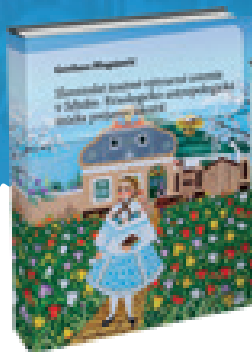
28. септембар 2021

Свечана сала Општине Ковачица

Галерија Бабка Ковачица

220 годишња Ковачица

(15. мај 1802. – 15. мај 2022.)

Покровитељи • Garanti • Patrons

• OKRÚHLÝ STÔL •

Slovenské insitné umenie v Srbsku
ako špecifický prvok nehmotného
kulturného dedičstva.

Ako ho chrániť a zosúladiť s programami
UNESCO?

Otázka pre vedcov a tvorcov kultúrnej
politiky Srbska aj Slovenska
ako prirodzene najviac
zainteresovaných účastníkov.

27. september 2021

Veľvyslanectvo Slovenskej republiky
v Belehrade

Bulvár umení 18, Belehrad

28. september 2021

Obradná sieň obce Kovačica

Galéria Babka Kovačica

220-ročná Kovačica

(15. máj 1802 – 15. máj 2022)

• ROUND TABLE •

Slovak naive art in Serbia as a specific
element of intangible cultural heritage.

How to protect and harmonize it
with UNESCO programmes?

Question for experts and cultural
policy makers of Serbia and Slovakia
as naturally the most interested
participants.

September 27, 2021

The Embassy of the Slovak Republic
in Belgrade

Bulevar umetnosti 18, Belgrade

September 28, 2021

Ceremonial hall of the Mun. of Kovacica

Gallery Babka Kovacica

220-year-old Kovacica

(May 15, 1802 – May 15, 2022)

Потпредседница владе и министарка
Министарства културе и информисања
Републике Србије, **Мaja Гојковић**

Podpredsednica vlade a ministerka kultúry
a informácií Srbskej republiky, **Maja Gojković**

Deputy Prime Minister and Minister of the
Ministry of Culture and Information of the
Republic of Serbia, **Maja Gojković**

Министар културе Републике Словачке,
Наталиа Миланова

Ministerka kultúry Slovenskej republiky,
Natália Milanová

Minister of Culture of the Republic of Serbia,
Natália Milanová

Председник Канцеларије за Словаци
који живе у иностранству,
Милан Јан Пилип

Predseda Úradu pre Slovákov žijúcich
v zahraničí, **Milan Ján Pilip**

Milan Ján Pilip
Chairman of the Office for Slovaks
living abroad

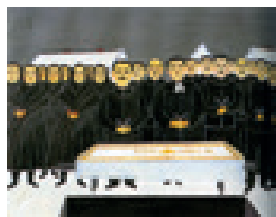
Председник општине Ковачица,
Јарослав Хрубик

Predseda Obce Kovačica,
Jaroslav Hrubik

Mayor of Kovacica,
Jaroslav Hrubik

Ови сликари и ове слике се налазе у Енциклопедији наивне уметности света. | Títo maliari a tieto obrazy sa nachádzajú v Encyklopédii insitného umenia sveta. | These painters and these paintings are in the Encyclopedia of Naive Art of the World.

Ján Sokol
(1909 - 1982)

Michal Bíreš
(1912 - 1981)

Martin Paluška
(1913 - 1984)

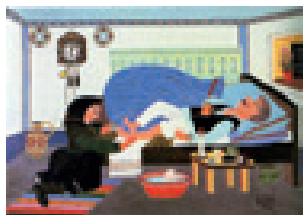
Martin Jonáš
(1924 - 1996)

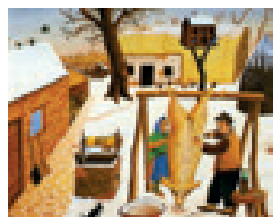
Ján Kňazovic
(1925 - 1985)

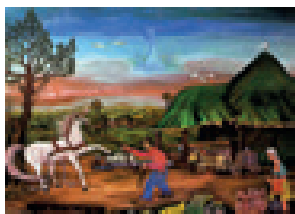
Zuzana Chalupová
(1925 - 2001)

Michal Povolný
(1935)

Ján Husárik
(1942 - 2017)

На изложбама широм света, највише пажње су људи посвећивали управо овим сликама. | Na výstavách širom sveta, ľudia si práve tieto obrazy najviac všimali. | At exhibitions around the world, people paid the most attention to these paintings.

Zuzana Chalupová
(1925 - 2001)

Ján Strakúšek
(1926 - 2014)

Katarína Kožíková
(1926 - 2007)

Katarína Ďurišová
(1931 - 2011)

Ján Bačúr
(1937)

Eva Husáriková
(1942)

Pavel Hajko
(1952)

Anna Pavlov
(1954)

